

Поема болю
Живіть так, як хоче Путін, або не живіть взагалі
Художньо-документальна хроніка

Передмова

«Поема болю» — художньо-документальна хроніка, побудована як роман у фрагментах.

У центрі твору — людина, яка опиняється всередині однієї з найбільших трагедій сучасної Європи — повномасштабної російсько-української війни. Оповідь ведеться від першої особи, однак герой книги не є буквальним автопортретом автора. Це художньо осмислений образ свідка й учасника подій. Приголомшена, розгублена, спантеличена людина, яка втрачає звичний світ, намагається не втратити саму себе і шукає свій шлях боротьби.

Композиція твору поєднує щоденникові записи, документальні свідчення, новели, ліричні відступи, есеїстичні та публіцистичні фрагменти в єдине художнє ціле. Окремі тексти складаються у своєрідну мозаїку, де сюжет розгортається не лише через послідовність подій, а й через внутрішню еволюцію героя.

Починаючись в останні мирні дні перед російським вторгненням, книга проводить читача крізь перші місяці війни, вимушену еміграцію та життя далеко від Батьківщини. Водночас війна постає не лише як історична подія, а як тривалий внутрішній стан людини, що змінює її світогляд, систему цінностей і саме відчуття дому.

*Автор визначає свій твір як **поему** не лише як данину літературній традиції, а й як художній принцип побудови. Наскрізні образи, повторювані мотиви, емоційні рефрени, ліричні роздуми й внутрішня ритміка поєднують окремі фрагменти в цілісний твір.*

«Поема болю» — це не лише документ епохи. Це розповідь про людську гідність, моральний вибір, право залишатися собою і шукати власний шлях боротьби тоді, коли звичний світ руйнується на очах.

І. Люм

Частина 1. До вас прийшов Шойгу

***Колись, коли Шойгу був ще не міністром
оборони РФ, а міністром з надзвичайних ситуацій,
Михайло Задорнов пожартував: не треба розповідати
про лиха й руйнування — достатньо повідомити:
«До вас їде Шойгу».***

23 лютого 2022 року.

День, який ще ніби нічого не віщував. Незважаючи на те, що Путін уже визнав частини Луганщини та Донеччини, що за допомогою Росії відкололися від України, незалежними республіками та наказав ввести до них російські війська.

Незважаючи на те, що біля північного кордону України завзято велися російські військові навчання спільно зі Збройними силами Білорусі, а в Чорному морі під Одесою — так звані навчання Військово-морського флоту Російської Федерації.

Здавалося, війська відпрацьовують злагодженість підрозділів перед вторгненням.

Американський президент Байден щодня проводив брифінги й попереджав, що за даними американської розвідки вторгнення Російської Федерації до України може відбутися будь-якого дня. І водночас, наче розв'язуючи Путіну руки, казав, що жоден американський чи натовський солдат не ступить на територію України для її захисту. США й європейські держави евакуювали з Києва свої посольства й наполегливо рекомендували своїм громадянам терміново залишити межі України.

З боку «незалежного» Донецька вже кілька днів інтенсивно обстрілювалися українські позиції на лінії розмежування. До цього всі «звикли»: на те «вони» й бойовики, щоб стріляти, проте цього разу завдавали ударів не лише по позиціях українських військ, а й по прилеглих населених пунктах. Снаряди влучали в житлові будинки, знищували об'єкти інфраструктури. Один зі снарядів влучив у дитячий садок. На щастя, діти були в іншій частині будівлі — в їдальні, тільки-но закінчували снідати. Українське телебачення одразу ж випустило цей сюжет в ефір. Російське телебачення негайно його записало і пустило своїми телеканалами. Зі своїм коментарем.

Виявилось, садок, за версією російського ТБ, був на території «незалежної» республіки, а обстріляли його українські націоналісти.

Президенту Франції Макрону, який прибув до Москви для перемовин, навіть не подали машину до трапу літака, змусили чекати Путіна в якійсь прохідній кімнаті, а потім посадили навпроти російського президента за довгий овальний стіл. Знай, мовляв, своє місце. В

інтернеті жартували: а чи треба було взагалі прилітати, щоб спілкуватися на такій відстані, якщо з тим самим успіхом можна було зателефонувати?

За тим самим довжелезним столом пройшли й перемовини з канцлером Німеччини Шольцем. І так само марні.

США й країни Європи почали постачати до України зброю.

Росія одразу висунула вимогу забрати цю зброю назад...

Напередодні в нас вдома працює сантехнік із «Водоканалу» — встановлює лічильник-водомір після перевірки. Нарешті віддає документи та каже із задоволенням:

— Ось і все. Тепер до наступної перевірки.

І тут у дружини зривається з язика:

— А якщо війна?

— Та обличте, — роздратовано відповідає сантехнік. — Яка ще війна?

Вранці 23-го телебачення показує черговий брифінг Байдена: за даними розвідки... і так далі...

Але... Двадцять третє лютого, свято... Жінки вітають чоловіків — як звикли це робити з того часу, коли ще навчалися у школі. Чоловіки — один одного. І піднімають чарки зі словами: «Ну, за ту славетну армію, в якій ми служили!»

До мене теж приходять вітання електронною поштою, телефонують друзі. Найдовша розмова, звичайно, зі Славкою, як завжди життєрадісним та балакучим. Та й поговорити є про що. Але в кінці вже в мене зривається з язика:

— Славо, а якщо війна?

— Кинь! — він сміється. — Яка війна? Для війни гроші потрібні!

Надія, що налякають, а потім дадуть спокій, ще жевріє...

24 лютого. Перший день війни.

О п'ятій ранку ми з дружиною прокинулися від гулу літака в небі. Звук, від якого після припинення роботи кіровоградського аеропорту й ліквідації авіачастини в Канатовому городяни віддавна відвикли.

Літак побачити не вдалося. Куди він летів — теж.

Увімкнули телевізор.

І оніміли.

Почалося!

«Двадцять второго июня,

Ровно в четыре часа

Киев бомбили, нам объявили,

Что началась война».

Не збіглася лише дата.

Вторгнення, як і слід було очікувати, почалося відразу з трьох напрямків: півночі, сходу й півдня. Поспішно скликаний український парламент запровадив у країні воєнний стан.

Телебачення оприлюднило й звернення Путіна до громадян РФ. Він ніби діє на користь Росії: країна не може нормально жити й розвиватися, коли від сусідньої України насувається загроза. Мабуть, неабияка: Моська готується напасти на слона, й якщо слон не почне першим, йому капець... Та й слова про розвиток Росії пролунали дуже сумнівно: країна, як і за Брежнєва, продовжувала проїдати свої ресурси. З тією лише різницею, що створила ще й умови для неймовірного збагачення своїх новоспечених олігархів...

Втім, ще до того з вуст Путіна на весь світ пролунало одкровення: а якщо Україна стане членом НАТО й вимагатиме назад Крим — нам що, з НАТО воювати?

Дуже хотілося сказати, що Путін збожеволів. Як свого часу збожеволів Гітлер, який розв'язав Другу світову війну...

Дружина зібрала гроші й побігла до найближчого супермаркету купувати харчі.

Хоча ми й не розуміли, що потрібно купити, в яких кількостях, на який час може вистачити купленого й що робитимемо далі.

Супермаркет був забитий покупцями, які теж не зовсім розуміють, що потрібно купувати. Якийсь чоловік тягне до каси навіть величезний пак пива. Мабуть, вважає його продуктом першої необхідності. Черги до кас тягнуться всією залогою.

На вулиці вишикувалися довжелезні черги до банкоматів: люди поспішають зняти готівку.

У двері квартири дзвонить літня сусідка.

— До мене донька приїхала й набрала повну ванну води. Набирайте й ви — кажуть, води кілька днів не буде.

Тільки води?

Я, у свою чергу, йду до гаража, потрібно принести картоплі з льоху. Теж бачу черги до банкоматів та довгі черги до аптек. Біля трьох автозаправок на підході до гаражних кооперативів вишикувалися автомобільні черги завдовжки чи не кілометр. Бензин продається дорожче, ніж кілька днів тому. Ненабагато. На кілька гривень. Але за такого шаленого попиту й ця пара гривень має обернутися добрим прибутком. А в іншому місті живе звичайним життям: працює міський транспорт, до квартир подаються газ, вода, тепло й електрика.

Але ж все це тільки до першого серйозного бомбардування...

Тому в самому повітрі висить відчуття тривоги.

Гаражний кооператив, зазвичай багатолюдний — хтось порається в гаражі, хтось виїжджає, хтось повертається, — виявився несподівано порожнім і незвично тихим. Я спустився до льоху й набрав два пакети картоплі, завбачливо купленої ще восени — ні, не під війну, а просто на зиму.

Заодно знайшов старий туристичний примус.

На вигляд — усе гаразд, ще послужить, якщо залишимося в квартирі без газу. Є в гаражі й запасна канистра з бензином для примусу. Але наскільки її стане? І наскільки взагалі це безумство, обвалене на нас колишньою союзною республікою? Страшно й гірко думати про це.

Ще раз здивувавшись незвичній тиші та порожнечі, зачиняю гараж та йду на вихід.

Біля воріт кооперативу двоє: один — охоронець, який давно намозолив очі, другого я відразу не впізнаю, але він одразу ж же виявляє пильність:

— У вас паспорт при собі?

— А хто ви такий?

У підтексті: хто ви такий, щоб перевіряти документи?

— Я голова правління!

— Вибачте, не впізнав. Але й ви повинні пам'ятати мене: членські внески я вам платив.

Але тут пильність виявляє охоронець:

— А що це ви прийшли з однією торбою, а виходите з двома?

Та яке тобі діло! Але сваритися бажання немає, відповідаю миролюбно:

— Треба було дещо з квартири забрати, а зараз картоплю несучу з льоху. Бажаете перевірити?

І тут охоронець несподівано вибачається:

— Вибачте, не впізнали вас через маску.

Так, я ж у масці. Війна війною, а коронавірус та захисні маски на обличчі ніхто не скасовував.

Додому їду тролейбусом. Дорогою ще дві АЗС. В обох теж довгі автомобільні черги.

А вдома увімкнений телевізор. І потік тривожних новин: бої, бої, бої...

Увечері ледь-ледь змусили себе вимкнути телевізор і лягти спати.

25 лютого.

Прокинувся о четвертій ранку з важким передчуттям.

Увімкнув телевізор у сусідній кімнаті.

Звук поставив на мінімум...

Слава Богу! Передчуття мене підвело: точаться бої, але Київ не взятий. Ба більше, наступ на Київ зупинено, російські війська зазнають втрат.

Треба ще поспати, але над містом знову лунає гуркіт літаків. Чи гелікоптерів? З вікон не видно, що в небі й де. На кілька хвилин гул ніби зависає над дахом, але потім віддаляється.

Вранці новини ті самі. Київ відстояли, хоча бої на підступах до столиці тривають. Російські танки атакують Суми, Харків. Кілька танків захисники Харкова спалили на окружній дорозі. На окружній... Тобто вже у самому Харкові... Тяжко на півдні. Захоплено Каховську ГЕС.

«Каховка, Каховка, родная винтовка,

Горячая пуля, лети!..

Мы мирные люди, но наш бронепоезд

Стоит на запасном пути».

Якою гіркою іронією звучить ця пісня зараз.

Ми, як і раніше, мирні люди, але нас змусили вступити в бій.

І хто? Онуки та правнуки тих, з ким разом, пліч-о-пліч, боролися проти спільного ворога і в Громадянській, і у Великій Вітчизняній... І свій гівняний бронепоезд тримали вони на запасних коліях, щоб зараз кинути проти нас...

У середині дня вирішив вийти до аптеки.

Черга менша, ніж учора, але стояти не хочеться. Тому заходжу до двох найближчих супермаркетів.

В одному з них скляні входні двері й вітрини обкладають картоном. Для цього ламають та сплющують картонні коробки, в яких завозилися продукти. Це й захист від осколків у разі, боронь боже, бомбардувань і світломаскування.

Вчора в цьому супермаркеті розкупили олію, але сьогодні вже завезли свіжу партію. Пляшки стоять на полицях, ніхто їх не розхоплює, отже, ті, хто хотів запастися олією, — вже запаслися.

Але є полиці, що сяють пусткою. Розкупили борошно, тушковане м'ясо, недорогі рибні консерви. «Дивися, — жінка показує чоловікові, — отут ще й кілька залишилася!» Єдина банка ківки на полиці. Із дорогих.

В обох супермаркетах немає хліба. У другому є власна випічка, і за нею стоїть черга. Коли вивозять чергову партію свіжоспечених батонів, їх відразу розбирають. Але спокійно, без штовханини, без «вас тут не стояло», суворо по черзі.

Заповнені полиці з горілкою, коньяками, винами.

Продаж алкоголю заборонено...

Кінець дня минає в тяжкому очікуванні новин біля телевізора.

Місто взято. Місто відбите. Бої на околицях. Противник завдав удару. ППО збило крилату ракету. Крилата ракета потрапила до житлового будинку. І так далі.

26 лютого.

Ранок.

Вночі знову намагалися взяти Київ. Але місто знову вистояло. Є диверсійні групи, але їх виловлюють та нейтралізують. Заборонено рух мостами через Дніпро. Будь-хто, хто з'явиться на мосту, буде автоматично вважатися диверсантом.

Суми в оточенні, але не здалися. Діють сили територіальної оборони, й російські війська до міста не лізуть.

Бої продовжуються. Але локальні, без лінії фронту. Там, де висадився десант. Там, де увійшли танки, бронемашини та піхота.

Український винищувач Су-27 збив біля Василькова російський Іл-76 з десантом на борту. До нафтобази у Василькові потрапили дві ракети, почалася пожежа.

Телебачення показує юрби біженців на пропускних пунктах до Польщі. Біженців пропускають за спрощеною процедурою, але й вона займає якийсь час...

І ось нарешті: по телевізору починають показувати полонених російських військових.

Жалюгідні, розгублені, чомусь погано обмундировані, вони верзуть, що «не знали», «не розуміли», «не хотіли». Спантеличені, навіть кажуть, що готові взяти зброю, щоб разом з

українцями відбити російське вторгнення. Хтось ні з того ні з сього раптом каже: «Слава Україні». Ну так... під час Другої світової ті ж німці, взяті в полон, починали лепетати «Гітлер капут».

Показують і трупи російських солдатів, що залишаються на місцях боїв.

З'являються і напівкомічні сюжети (звичайно, це було б смішно, якби не було так сумно). Про заблукалі танки. Про бойові машини піхоти, що відстали від військ. Селяни підходять до їхніх екіпажів і починають перевиховувати: і чого це ви, хлопці, приперлися сюди? Ану скажи «паляниця»...

Телебачення припускає, що російські військові користуються мапами «Яндекса», який... в Україні не працює: бо заблокований ще за Порошенка, коли перекрили доступ до російських інтернет-ресурсів.

І як російський Генштаб готувався до війни, якщо навіть не знав про це?

Чи розраховував взяти Україну нахрапом? На старих танках, які не мають повного боєкомплекту! З дезорієнтованим та погано обмундированим особовим складом?

Але відсутність «Яндекса» диверсійно-розвідувальні групи компенсують спеціальними мітками та GPS-маячками на дорогах та дахах будинків. ТБ попереджає: мітки засипати землею, заливати смолою, накривати будь-чим, GPS-маячки — знищувати.

Дзвоню колезі-журналістці, яка мешкає в сусідньому будинку: двадцять хвилин тому дружина побачила на даху її дев'ятиповерхівки якихось людей. «Перевіримо, — запевняє колега, — хоча це могли бути наші, перевіряли дахи». Чоловік колеги годину тому пішов до військкомату — повістку не отримував, але хоче дізнатися: чи підлягає він призову, чи може записатися хоча б до територіальної оборони...

Телебачення показує: у кожному місті розливають у пляшки суміш бензину та автомобільної оливи — готують коктейль Молотова для зустрічі росіян та оборони своїх будівель і вулиць.

Заглядаю в інтернет. Сучасні танки мають на повітрозабірниках надійний захист. «Кидайте пляшку на люк башти — танк осліпне», — інструктують наші тероборонівці.

27 лютого.

Важкий день.

Почався наступ на Харків.

Але, зустрівши спротив, російські війська відступають. Тих, хто встиг прорватись, знищують на міських вулицях.

Одночасно надходить інформація, що влада Білорусі готова надати дозвіл своєму президентові на ведення бойових дій на території України.

Дякую. Нам ще білорусів не вистачало!

З телеекранів звучать звернення білоруських військових-відставників до народу та армії Білорусі: не виконуйте злочинних наказів, не розпочинайте війну з братнім народом!

Але чи чують їх білоруси? Чи тільки ми?

Заворушилися наші так звані західні партнери.

З'ясовується, що американські експерти пророкували, що Україна у разі вторгнення зможе протриматися не більше 24—48 годин.

Але ж країна тримається! Захід починає говорити про санкції проти РФ: про відключення Росії від міжнародної платіжної системи, про арешт активів тощо.

Путін у відповідь приводить у бойову готовність стратегічні ядерні сили. Мовляв, ви нас санкціями, а ми вас — міжконтинентальними ракетами з ядерними боєголовками!

Американський президент радить Зеленському залишити Київ. Той відповідає, що йому потрібен не транспорт для евакуації, а зброя для армії.

Його слова відразу стають слоганом і культовим мемом:

— Мені потрібна зброя, а не таксі.

Як першого дня вторгнення стали слоганом і мемом слова, що пролунали в ефірі під час атаки на острів Зміїний:

— Російський військовий корабель, йди на х...

Лукашенко, самопризначений президент Білорусі, пропонує забезпечити російсько-українські перемовини на білоруській території, на кордоні з Польщею. І обіцяє, що під час перемовин з території Білорусі не стартує жодна ракета, не злетить жоден літак.

Залишається відчуття, що Лукашенко лукавить. Війська РФ увійшли в Україну також із Білорусі. З її території теж били ракетами — ну, хіба що не білоруськими. Але, можливо, Лукашенко таки не хоче втягуватися у війну? І тоді його обіцянка зможе стати бодай якоюсь відмовкою в разі тиску з боку Путіна?

Зеленський у черговому телезверненні каже, що не дуже вірить в успіх переговорів, але... чому, так би мовити, не спробувати?

28 лютого.

Харків обстрілюють «Градами»! Це вже не війна — знищення мирного населення. Мабуть, наказ: «Будь-якою ціною!» Наші представники ведуть перемовини в Білорусі, а Харків перетворюють на руїни! Задля посилення російської позиції на перемовинах?

1 березня.

Київ обороняється. Але міста-супутники навколо нього російські війська методично знищують.

Харків бомбардують і обстрілюють.

Суми в оточенні, але не здаються.

Тяжка ситуація на півдні. Маріуполь, Херсон, Бердянськ, Миколаїв...

Готова до оборони Одеса.

Тут відносно спокійно, але одесити неозброєним оком бачать російські кораблі, які стоять на рейді — поза досяжністю берегових гармат, готові до висадки десанту.

На сході точаться бої навколо Сєвєродонецька. Місто багатонаціональне: коли будувався хімічний комбінат-гігант, сюди їхали люди з усіх куточків СРСР. Майже третина населення — за національністю росіяни. Але, як і в Харкові, окупантам байдуже, по кому вони гатять: по українцях чи по росіянах, по міфічних укрофашистах чи реальних прихильниках Путіна.

За будь-яку ціну! Не шкодуючи ні мирного населення, ні міст та селищ, ні об'єктів інфраструктури!

Як не дивно, але є й такі, хто чекає на Путіна. І готові заради цього терпіти й бомбардування, й обстріли. І люди вже вигадали для них назву — ждуни.

Зайнято Запорізьку атомну електростанцію (м. Енергодар). Україна заявляє на весь світ про можливість ядерної катастрофи, яка вдесятеро перевищить чорнобильську...

2 березня.

Дружина знаходить в інтернеті три відео: обстріли Харкова, «столиці російськомовної України», і мітинг в окупованому Куп'янську — беззбройні жителі стоять віч-на-віч перед озброєними окупантами, «визволителями» України від «укрофашистів», і скандують: «Ідіть!»

Я викладаю посилання на ці відео в «Однокласники», де маю понад сто друзів, багато з яких живуть у Росії, і навіть (як з подивом виявляю) дев'ятох підписників. Надсилаю також електронною поштою.

Посилання супроводжую текстом:

«Дивіться, що творить Путін у братській країні:

- це Харків (російськомовний, але він не здається!);

- це Куп'янськ (вже окупований);

- це знову Харків.

Далі, якщо хочете, шукайте самі. Те саме по всій Україні. Країна та армія не здаються. Вже є тисячі загиблих російських солдатів та сотні полонених. Росії це потрібно? Російським матерям це потрібно? А українським матерям?.. РФ б'є «Градами», крилатими ракетами, «Іскандерами» тощо по мирних жителях, по містах та селищах. Людей вбивають у власних

домівках та на вулицях. Кількість жертв серед цивільного, мирного населення вже важко порахувати. Одна повітряна тривога лунає за іншою, люди спускаються до підвалів багатоповерхівок, переобладнаних під бомбосховища, й залишаються в братських могилах під руїнами будинків.

Весь світ із Україною. А де Росія? Росія бомбить... І бреше своїм громадянам! Схаменіться, брати-росіяни!»

Підсумок розсилки сумний.

Більшість моїх «друзів» відмовчалися.

Двоє звинуватили у поширенні фейків (тобто фальшивок).

Третій — по-хамському обматюкав.

Четвертий — я ж вважав його другом дитинства; його дочка вийшла заміж за випускника Кіровоградського льотного училища й жила з чоловіком у Борисполі, він не раз приїжджав до неї і заїжджав і до мене, інакше кажучи, на власні очі бачив і Україну, й які люди в ній живуть, — безапеляційно заявив, що підтримує Путіна.

Коли я читав його лист, у місті знову завили сирени. Але, хоч і поспіхом, я йому відповів: «У нас знову повітряна тривога! Пишу, поки живий і є інтернет. Спускаюся до бомбосховища. А ти продовжуй підтримувати Путіна. Прощай».

На жаль, прощайте всі, кого я вважав друзями.

3 березня — 10 березня.

Ще кілька якихось невиразних днів.

Щоденні повітряні тривоги. Розбомбили військовий аеродром за містом. Є загиблі. Вдарили по сусідньому місту.

Тепер це наша реальність? Війна!.. Свідомість її не приймає! Упирається!

З'ясовується: ми поняття не маємо, як поводитися під час війни. Нас цьому не вчили. Поки навчилися тільки ховатися у бомбосховища, коли лунає повітряна тривога. Мер з телеекранів закликає дотримуватися світломаскування. Зрозуміло, що це він бачив у кіно. Про ту війну. Але проспект під вікнами всю ніч сяє, наче злітно-посадкова смуга аеродрому. Надсилаю електронного листа до облдержадміністрації. Мовчання. Проспект продовжує сяяти.

ТБ, від якого неможливо відірватися, хоча після удару російською ракетою по телевежі в Києві почало працювати гірше, стає вікном до катастрофи. Мовлення ведеться зі студій, які спішно обладнали в якихось бомбосховищах. Реклама геть зникла. Немає розважальних програм, художніх фільмів. Залишилися лише новини. І телеканали дають їх по черзі, передаючи один одному естафету.

І гріке почуття, що наші так звані західні союзники, які так гаряче підтримують Україну на словах, просто вмили руки. Антиросійські санкції запроваджено лише частково. Обіцяли дати Україні винищувачі для захисту неба, але, пообіцявши це, затіяли між собою бюрократичні ігри, з'ясовуючи, хто кому і скільки має заплатити. Обіцянки є. Винищувачів — нема! Крапкою стала заява Столтенберга: завдання НАТО — запобігти виходу війни за межі України. І крапка! А ви там як-небудь самі! Не стане країни — не буде й проблеми...

Ну й що з того, що в Росії подорожчав долар? Пересічний росіянин купує харчі не за долари, а за рублі. Ах, продукти, ви кажете, теж подорожчали? Як же важко вам, бідним, порівняно з жителями українських міст, того ж Маріуполя чи Харкова, Сум чи Херсона, що сидять у підвалах і на станціях метро. Як важко стало вам жити порівняно з жителями українських міст, які залишилися без підвезення продуктів, без тепла, води, електрики, газу...

Що з того, що російські банківські картки стали недійсними в Європі? Пересічний росіянин Європами не їздить. Пересічний росіянин — солдат-строковик, кинутий у пекло боїв в Україні. І скаржиться мамі телефоном (це з даних радіоперехоплення). А російська мама відповідає: «А ти, синку, все одно воюй, бо якщо втечеш, тебе тут посадять».

Щоправда, є й такі, хто не скаржиться: «Прикинь, вчора пограбували магазин і піли коньяк за сім тисяч!» Інший дружині телефонує: «Слухай, ми тут до депутатського селища

потрапили — тож тепер у тебе дві норкові шуби: одна „емка”, інша — „еска”». А дуже засмучена дружина відповідає: «Вони ж мені малі будуть!»

Бідолашні росіяни! Авжеж, як же я вам співчуваю!

Частина 2. В облозі

11 березня — 18 березня.

Ще низка невиразних сірих днів.

Першу частину своєї розповіді про війну Росії проти України я опублікував на двох літературних сайтах, але її прочитало небагато читачів — трохи більше ніж 270.

Але вірю: навіть якщо лише 270 людей змогли отримати уявлення про те, що відбувається насправді, це вже непогано. Як будь-який газетяр, знаю, що кількість читачів більша за тираж.

Той один, хто щось прочитав у газеті, перекаже іншому. Інший — третьому. Третій — четвертому. А далі... крапля камінь точить. І пробиваються струмки правди, що розмивають кам'яні нагромадження брехні. На це я сподівався й продовжував писати у проміжках між повітряними тривогами.

Хоча... чого душею кривити, писав і для того, щоб просто не збожеволіти від безвиході.

Повітряні тривоги, телевізор з новинами, що не радують, депресія...

Харків продовжують бомбардувати. Стирають з лиця землі Маріуполь. Він не здається, але ситуація важка. Маріуполь повністю оточений, українські військові кажуть, що пробитися до міста неможливо. Жителі сидять у підвалах, виходячи тільки в паузах між обстрілами для того, щоб приготувати хоч якусь їжу на багатті.

Дітей з підвалів не випускають.

Немає води, люди помирають від зневоднення. Є в місті джерела, але йти до них треба, переступаючи через тіла вбитих, щомиті ризикуючи потрапити під черговий обстріл або шалену — а може, й не шалену — кулю. Поки був сніг, розтоплювали та кип'ятили воду на багатті. Спустили воду з труб центрального опалення. Пити її не можна, але... кип'ятили та пили.

Дичіють безпритульні собаки і... починають жерти мертвих...

Це жахливо! Звір, який пізнав смак людського м'яса, стає людоджером, а зграя собак, як і зграя вовків, легко загризе самотню неозброєну людину...

Щодня ведуться перемовини щодо надання українській стороні гуманітарних коридорів для завезення води та харчів і вивезення з міста цивільного населення. Але марно.

Гуманітарна колона з продовольством ледве дійшла до Бердянська — далі не пустили.

Проте, за повідомленнями ТБ, коридори для вивезення людей з Маріуполя, міст навколо Києва тощо окупанти все ж таки іноді надають, але... поведуться саме як окупанти. За настроєм чи що? Чи демонструючи, що вони, і лише вони, є господарями становища? Можуть пропустити, а потім обстріляти колону. Моє джерело із Запоріжжя повідомляє, що з боку Маріуполя до міста все ж таки в'їжджають колони приватних автомобілів та автобусів — з кульовими подряпинами, з кульовими пробоїнами... ТБ повідомляє, що в якомусь селі під Києвом окупанти обстріляли пішу колону мирних мешканців та загнали назад до села. Є вбиті та поранені, які залишаються без медичної допомоги.

Зеленський волає до всього світу: закрийте небо над Україною!

Всією земною кулею прокочуються мітинги: закрийте небо над Україною!

Європа чує. І... закриває небо над Євросоюзом...

А я застрягаю в абсолютно безглуздому та марному листуванні.

«Вам подобається сьогоднішня Україна? Тільки дайте відповідь чесно».

Відповідаю чесно: не подобається — я б з великим задоволенням очистив її від корупціонерів, хапуг, хабарників і брехливих політиків!

Надходить відповідь, яка доводить, що насправді я нічого не розумію: «Україна — бандерівська, нацистська та фашистська країна!» І це пише людина, яка не живе в Україні, яка зомбована російською пропагандою. На себе б подивилися...»

Але я все ще намагаюся хоч у чомусь переконати своїх співрозмовників.

Розповідаю про свої враження від поїздок до Трускавця та Львова.

«Сьогодні вранці прокинувся (після чергової напівбезсонної ночі) з думкою, що я Вам розповідаю про Україну, яка вона є (і прямо кажу, ЩО я хотів би в ній почистити), а у Вас в очах брехлива картинка, яку російська пропаганда малює за вказівкою Кремля. І вона заважає зрозуміти й прийняти те, що я кажу.

Родичка дружини, чистокровна українка, нині москвичка, сказала в розмові по скайпу, що нормально живе тільки Москва, а за сто кілометрів від неї вже починаються злидні.

Дружина взялася розповідати їй про те, що тут, у нас, діється...

Родичка відвела очі.

Вони всі вірять брехні з екранів ТБ, а не тому, що кажуть рідні. Всі. Навіть українці, уродженці України.

Ті бандерівці, якими Кремль залякує росіян, давно пішли в небуття.

В Західній Україні живуть такі ж нормальні люди, як і в будь-якій іншій країні: я вже писав Вам у попередньому листі, що й там спокійно розмовляю російською і її не сприймають як «мову ворога». Я міг би у подробицях розповісти (але залишу для нарису чи оповідання), яка чудова розмова була у мене в Трускавці з місцевим мешканцем. Цікава, годинна. Він говорив українською, а я російською. Він бачив, що мені цікаво, про що він розповідає — а розповідав він про бджолину терапію, не про Бандеру, — й що я його розумію. А я бачив, що він радий моїй цікавості. І розуміє мене. І радий відповісти на будь-яке запитання. І розійшлися ми як друзі.

Коли я надумав піти до «дикого» джерела «Нафтусі» (до річчї кажучи, воно більш-менш облаштоване) і трохи заблукав, то питаю дорогу у місцевих. Російською. Бачили б Ви, з якою доброзичливістю вони відповідали! Навіть попередили (так само доброзичливо!), що це «справжня» «Нафтуса», не та, що в Трускавецьких бюветах, і її не можна пити багато.

Одного разу ми з дружиною відпочивали у Шклі (там вода — аналог «Нафтусі»), а повертаючись автобусом до Львова, не змогли сісти разом, і моєю сусідкою опинилася місцева мешканка.

Також цікава й теж майже годинна розмова російською (я) та українською (вона). І одна її репліка (що була сказана з посмішкою): «Та й як вам тут, бандерівців бачили?»

Був випадок, коли дружині дали безкоштовну путівку до Трускавця і вона поїхала без мене (теж сюжет для оповідання). Сусідками по кімнаті виявились мешканки східної України. Ось у них слово «бандерівці» не сходило з уст. А потім вони разом поїхали на автобусну екскурсію. З гідом-«бандерівцем». І той не тільки показував навколишню красу, а й з боєм (зі справжнім) казав: «Ось тут був у радянські часи такий завод, а зараз його занапали. Тут такий-то. І теж довели до руїни». Це я до того, що, «тільки в Луганську», як Ви кажете, знищували підприємства...»

У відповідь: не плутайте простих людей з державною політикою!

Діжка холодної води на голову!

То з ким я розмовляв? Кому й що намагався довести?

І що намагається довести співрозмовник?

Чи я справді чогось не розумію?

Що народ поза політикою? І що тоді політика? Антинародна?

Адже це саме ваша дійсність.

Хіба не народ обрав президентом Зеленського? Не чергового остогидлого політика, а актора, коміка! Але й Зеленський в інавгураційній промові зауважив, що він не перший — що був уже президентом (і підкреслив — дуже гарним президентом) голлівудський актор Рональд Рейган. І додав, що з цього моменту кожен громадянин України має право вважати себе президентом.

Навіть Петро Порошенко, який першим щось зробив для зближення України з Європою, поступився Зеленському на цих виборах — абсолютно демократичних, відкритих, чесних і легітимних. А у вас? У вас і вибирати немає з кого...

Але ще більше я не розумію сьогоденної Росії. Давно немає нашої спільної соціалістичної вітчизни — СРСР, але Росія продовжує жити так, ніби залишається соціалістичною державою, яка протистоїть ворожому капіталістичному світу. Та з чого б? Ні справжніх демократичних традицій. Ні справжніх загальнолюдських цінностей! То, можливо, вистачить удавати з себе найпередовішу у світі державу, а просто повчитися жити у мирі з сусідами?... Бо той, у кого навколо одні вороги, сам ворог усьому світу.

19 березня.

Новини з телевізора, як і раніше, не тішать. Російська армія втратила понад 14 тисяч осіб особового складу, близько сотні літаків, сотні бойових машин піхоти тощо. Але... продовжує наступати, стираючи з лиця землі міста, що не здаються. Разом із мирними жителями!

Це — відчуття кільця, що стискається! Скільки від Києва до Кропивницького? Якихось 300 кілометрів... Від Харкова — більше, але теж не надто далеко!.. На півночі ворог впритул підступив до Сум, і складається враження, що стримує його лише місцева самооборона.

А з півдня дійшли вже до Кривого Рогу, від якого до нас лише півтори години машиною. Або танками... І в місті добровольці вже розливають коктейлі Молотова. А інші добровольці несуть їм пляшки, бензин, мастило і ганчірки для гнотів.

Пущено безкоштовні евакуаційні поїзди. Але вони не вміщують усіх охочих. Люди їдуть, сидячи просто на підлозі, не лише у проходах вагонів, а й у тамбурах. Кидаючи на пероні валізи, коли постає вибір: або сісти на поїзд і їхати навіть стоячи, або залишитися разом із валізою. Кількість біженців сягає вже мільйонів.

Після чергового безжального бомбардування Харкова дзвоню другу-харків'янину. Чую: ми вивалилися. Вийжджали групою, зараз у Західній Україні.

Простодушно уточнюю: «На машинах?» — «Та на яких машинах! Машини кидали просто біля вокзалу!» — «А квартира?» — «Не знаю... Можливо, вже розбомбили... І серед друзів і знайомих уже є загиблі... І виїхати змогли не одразу. Першого дня брали лише жінок і дітей. Нам, чоловікам, вдалося виїхати лише за добу... Але зараз ми разом, усе гаразд».

Так, гаразд... Російські ракети б'ють і по Західній Україні. Ну хіба що рідше, ніж у Харкові чи Києві...

Увесь світ облетів знімок, зроблений з висоти пішохідного переходу над коліями

Харківського вокзалу: перони, забиті людьми, які чекають на евакуаційний потяг.

Правда, і жах, і біль війни.

Війна змусила здригнутися весь світ. Але не путіноїдів, які миттєво упали в оскаженілу ейфорію: «Щас! Зараз ми цим хохлам покажемо! Знай наших! Це ж наша національна забава — бити тих, хто слабший!»

Російська орда вторглася в Україну вбивати, грабувати, гвалтувати. Які ж чудові конвенції про те, що будь-яка війна має вестися цивілізовано, були розроблені та підписані після Другої світової. Ні, вони не вимагали, щоб війн взагалі більше не було. Не настільки їхні автори були наївними. Але — давайте бодай цивілізовано... Але для орди конвенцій нема. І командири, зобов'язані зупиняти мародерство, знущання, насильство й вбивства мирного населення, самі в цьому беруть участь. І навіть створюються спеціальні поштові відділення на кшталт усім відомої польової пошти, і йдуть вагони, набиті награваним, до тих, які «ну, звісно, ми проти війни, але що ми можемо вдіяти»...

Інший мій друг поїхав із сім'єю машиною. Але в Дрогобичі машину все одно довелося залишити. А далі вже волонтерськими автобусами до Польщі, а потім до Німеччини...

І регулярно телефонував мені на шляху від Дрогобича до Берліна. Про те, як зустрічають українських біженців, мальовниче розповідав. Із захопленням! Усюди волонтери, скрізь пункти прийому, де й нагодують, і переночувати дадуть. І купи речей — від трусів до теплих курток. Адже люди втекли від війни, з-під обстрілів, зі зруйнованих будинків — буквально голі й босі...

А інші люди в країнах, незачеплених війною, несли їм усе, що могли.

Хоч щось тим, чиє життя зламала війна.

Але після Берліна радості в голосі мого друга поменшало.

— Ви ще не поїхали?.. І не поспішайте — не так уже тут добре...

З дочкою-підлітком потрапили вони до поспіхом обладнаного табору. Величезний ангар, в якому було не надто тепло, розгороджений поліетиленовими стінами на кімнати для кожної сім'ї. І вбиральні надворі.

Ми з дружиною приміряємо ситуацію на себе.

Тікати? Лячно!

У квартирі тепло й затишно (втім, лише до тієї хвилини, поки не починають вити сирени повітряної тривоги). Двірники метуть двори, сміття вивозять... А не їхати?! Сидіти й чекати, поки не почнеться те саме, що в Харкові, Києві, у Сумах, Чернігові, Миколаєві, Херсоні, Маріуполі?

Але варіант втечі теж не відкидаємо. Торби з найнеобхіднішим давно спаковано, а дружина переглядає інтернет. Ось історія двох наших дівчат, які потрапили до табору для біженців, де лише араби й темношкірі. Ось ще одна схожа історія. А ось історія оптимістичніша: табір для біженців у Регенсбурзі. Назва міста — не порожній звук для нас: Баварія, місто за півтори години їзди від Мюнхена. А в Мюнхені ми в дев'ятнадцятому році були як туристи. І нічого, не пропали. Нашої туристичної німецької вистачило, щоб питати у перехожих, де готель, де автобусна зупинка, а де славетна броварня, в якій бували й Ленін з Надією Костянтинівною, й Гітлер.

Так, можливо, якщо зважимося або будемо змушені...

З важким серцем їду до вокзалу — дізнатися, чи є евакуаційні потяги з Кропивницького. Їду — бо додзвонитися неможливо.

І потрапляю якраз на відправлення евакуаційного поїзда.

Звичайна електричка. Зі звичайними сидячими місцями. Але йде на Львів, через півкраїни.

Люди в очікуванні електрички стоять на пероні трьома групами. Хтось їде без нічого. Дехто — зі здоровенними валізами на коліщатках (які й кидають на

перонах, коли влізти у вагон уже неможливо).

Незадовго до прибуття електрички на перон виходить жінка, працівниця вокзалу. Підходить по черзі до кожної із трьох груп. Каже одне й те саме:

— якщо хтось у вагоні почне вимагати з вас гроші за проїзд, нічого не платіть — ми вас веземо безкоштовно;

— у разі небезпеки не думайте про гроші, рятуйте дітей — вони наше майбутнє;

— чи повернетесь ви назад, чи залишитесь там, куди їдете, — пам'ятайте та любите Україну, яка вона є, іншої України не буде.

Третя група їй аплодує.

Зворушливо. І боляче.

Але... «яка вона є»?

Ні, нехай Україна вийде з цього пекла оновленою — без корупціонерів, хапуг, хабарників і

брехливих політиків. Щоб усі, хто тікає сьогодні з-під бомбардувань та ракетних обстрілів, повернулися на батьківщину, яка прийняла європейські цінності та європейський спосіб життя. А може — ну чому не помріяти? — у країну, яка стала членом Євросоюзу...

І справді, цими днями Україна подає заявку на вступ до ЄС. І Європа приймає цю заявку абсолютно серйозно.

20 березня.

Надіслали посилання на «Фейсбук».

Текст нібито Юрія Полякова, редактора московської «Літературної газети». Нібито — тому що сьогодні нескладно розмістити в інтернеті будь-який текст. Від чийого завгодно імені.

Але який текст! Лайка на адресу інтелігенції, яка не підтримує «спецоперацію» Путіна проти України. Несхвальний коментар — лише один. Автор — якась Т.К.

Пишу свій коментар:

«Я солідарний з Т.К. Я цінував Полякова-письменника, з нетерпінням, як і всі, чекав на його нові книжки. Хоча Полякова-журналіста поважав уже менше — після того, як побачив у «ЛГ» (в якій й сам колись дебютував як гуморист і час від часу публікувався і після розпаду СРСР), карикатуру на Ющенка, обраного президентом України, та його соратників.

Навіть якщо вважати, що карикатура мала право бути, від неї тхнуло великодержавним шовінізмом.

Отже, не вчора все це почалося.

І сьогодні РФ щодо України демонструє той самий великодержавний шовінізм.

Ніяка це не «спецоперація», як називає її Поляков, а віроломне вторгнення (як 1941 року) й братовбивча війна. Якщо хочете це зрозуміти, прочитайте мій нарис.

У відповідь отримую листи з проханнями: продовжуйте нарис! Але... це листи від людей, які живуть в Україні й не отруєні шовіністичною пропагандою.

21 березня.

Сенсаційна новина: у Білорусі з'явилися... партизани.

Як у роки Другої світової.

Виводять з ладу й нищать залізничне сигнальне обладнання, блокують колії, щоб РФ не могла перевозити Білоруссю війська, техніку та озброєння для війни з Україною.

Українське ТБ дає коротку інформацію, супроводжуючи її фрагментом телеінтерв'ю з Лукашенком: той когось там сварить, але не вживає слова «партизани». Якимось не дуже все це переконливо: так можна лаяти й працівників ЖЕКів. Але мені вдається отримати інформацію з іншого джерела: так, це правда, «партизани» справді є...

Забігаючи наперед: «партизанів» таки затримали, хоча вони й намагалися відбитися. Зараз, мабуть, пришиють звинувачення у скоєнні «терористичних актів»... Шкода хлопців...

Знаходжу їхні імена та фото в інтернеті. Які гарні обличчя! Чесні очі людей, які розуміють, що вести війну проти братнього народу — злочин, який не має виправдання...

І тепер їм загрожує розстріл.

22 березня.

Вчора ввечері, близько десятої, знову була повітряна тривога. Але недовга. Вдалося поспати.

О шостій ранку вийшов на балкон.

Який чудовий день! Небо чисте, сонце сяє! Ніби ніякої війни немає й близько.

Над головою, над дахами багатоповерхівок стрімко пролітає клин білих журавлів.

Дивовижне видовище! Птахи летять потужно, цілеспрямовано. На північ. Ну от і весна!

І тут починають вити сирени повітряної тривоги!

Чорт забирай! Який чудовий день, щоб... померти...

Клин журавлів знову постає перед очима. Але бачиться вже інакше. Тіло журавля з довгою витягнутою шиєю й такими ж довгими витягнутими ногами — ідеальна пряма лінія. Довгий

гострий дзьоб розтинає повітря, а тіло ідеально відповідає законам аеродинаміки. Та це ж живий прообраз крилатої ракети! Ракета лише крилами не махає...

Вночі, у півсні, усвідомив чітку формулу, за якою розвиваються події: або живіть так, як того хоче Путін, або... не живіть взагалі.

Але все це вже було — завжди й скрізь.

Троя заважає нам жити та розвиватися! Бере мито, портові збори. Розграбуємо й знищимо Трою!

Невірні моляться не тому богу. Вб'ємо невірних! У Хрестовий похід! А разом із тим вивеземо всі їхні незліченні багатства!

Олександр Македонський розширював кордони імперії аж до Індії.

Гітлер будував «велику Німеччину» від Атлантичного океану до Уралу.

Чи не те саме зараз робить Путін?

У Росії проблеми з економічним розвитком? А ось Україна під носом. Ласий шматочок! Родючі чорноземи, природні багатства, надра, вигідне стратегічне становище.

Вб'ємо їх усіх! Вони не тим богам моляться.

Але від того, що все це було, аж ніяк не легше.

Ми всі свого часу, навчаючись у своїх вишах, конспектували роботу Леніна про право націй на самовизначення. Але Путін, напевно, ні. Для КДБ ця ленінська робота не лише марна, а й шкідлива!

Втім, якщо вдуматися, стала шкідливою ще за Леніна.

Кому вона допомогла, окрім фінів?

Можливо, й писалася виключно для них. Тому що Володимир Ілліч за першої ж небезпеки — раз-два! — тікав до Фінляндії. І не переховувався там у таємних квартирах — квартирував у самого генерал-губернатора. Тому після перемоги більшовиків і вирвалася Фінляндія зі складу Російської імперії безболісно.

Але щойно право націй на самовизначення спробувала реалізувати Україна — більшовики кинули війська на Київ.

Польща стала незалежною лише після того, як Пілсудський надав по пиці Тухачевському. А інакше могла б так і залишатися російською провінцією...

Кажуть, улюблений філософ Путіна — Іван Ільїн (1883 — 1954), висланий з Росії 1922 року за наказом Леніна, прихильник Білого руху й послідовний критик комуністичної влади в Росії, ідеолог Російського загальновійськового союзу (РОВС).

Мешкаючи в Берліні, привітав прихід до влади нацистів, оголосив нациста Гітлера і фашиста Муссоліні рятівниками Європи, які протистоять поширенню більшовизму. Але після перших репресій проти нього самого — до речі, поміркованих — втік до Швейцарії.

Але якщо Ільїн — улюблений філософ, яка каша в голові у самого Путіна?! За Ільїним він мав би вітати «фашистський режим» в Україні. Тим більше що сам йде слідами Гітлера. Анексія Криму — те саме, що аншлюс Австрії. Придністров'я, Абхазія, Осетія, а тепер і Донбас — ті самі Судети.

За Ільїним, Путін має начебто протистояти більшовизму, але... Але ж це він каже на весь світ, що ще покаже Україні «декомунізацію»! Це за Ільїним?

Йй-богу, краще б відкрив ленінську статтю «Про право націй на самовизначення»...

Ні, не відкриє!

Живіть так, як хоче Путін, або... не живіть взагалі...

Чеченська війна тому підтвердження.

Анексія Криму й повзуче поглинання Білорусі тому підтвердження.

Тепер настала черга України в цілому.

І немає гарантій, що слідом не настане черга країн Балтії, Грузії, Молдови. Що не виникне бажання розширити кордони до меж померлої сто років тому Російської імперії, включаючи Польщу та Фінляндію. А там і країни колишнього Варшавського договору прибрати до рук не гріх.

І взагалі — звідки кадебешнику знати філософів? Бовкнув же він у Калінінграді,

колишньому Кенігсберзі, на якихось урочистостях, що похований там Кант, засновник німецької класичної філософії, — видатний російський філософ. Ну, так! Як було німцям створити свою класичну філософську школу без росіян?

І хто він взагалі такий? Втілення зла? Мабуть. Чи ще й виразник колективного зла, яке походить від Росії? Тому й обирають щоразу — бо немає відповіднішої пики для країни.

Гітлер теж «філософствував» — написав, точніше, надиктував свою «Майн кампф». Треба ж було якось час убити, сидючи у в'язниці після «Мюнхенського путчу».

Шкода, випустили. Виявили лояльність.

Щоб він потім заради «великої німецької ідеї» пустив під землю сім мільйонів німців.

А скільки своїх співвітчизників заради «великої ідеї» «руського міра» готовий загнати в землю Путін?

Щойно я опублікував другу частину й отримав перші коментарі, як зрозумів, що є сенс додати ще кілька слів. Написав їх як... коментар.

Мабуть, це смішно, коли автор пише коментар до власного тексту, але робити нову публікацію, вирішив я, ще смішніше. Треба знову переказати весь текст, потім переказати коментарі читачів, потім... Як довго й нудно! Краще коментар.

«Щоб отримати об'єктивне уявлення про те, що відбувається насправді, потрібно хоча б спробувати відмовитися від штампів, що їх нав'язують. Якщо людині щодня повторювати, що вона свиня, — зарохкає. Те саме справедливе й щодо сьогоденної ситуації. Вимкніть хоча б на кілька годин нав'язливе російське телебачення — загалом шовіністичне й антиукраїнське зокрема. Послухайте тишу. А потім спитайте себе: а що, українці (або будь-хто — білоруси, поляки, фіни тощо) не такі ж люди, як ми? Чи не хочуть того ж, що й усі інші нормальні люди: миру, добробуту, щастя для себе та своїх дітей, впевненості у завтрашньому дні? Так чи ні?

Це ж лише стараннями антиукраїнської пропаганди українці — НЕ ТАКІ: їдять снігурів, розпинають немовлят, заражають перелітних птахів, які летять до Росії, смертельними вірусами, перетворюючи пернатих на бактеріологічну зброю. І навіть кулінарні книги знищують, щоб росіяни не могли привласнити секрет українського борщу! Нелюді, простіше кажучи! Це ж вони, укрофашисти, знищили власний літак «Мрія» — найбільший у світі, гордість світового авіапрому! А провину звалили на росіян. Це ж вони — й з тією ж метою! — вдарили власною ракетою по власній телевежі. Це вони самі бомбардують свої власні міста і вбивають їхніх мирних жителів.

Я на власні очі бачив в інтернеті коментар якогось отруєного російською пропагандою розумника, що Буча, місто-супутник Києва, зруйноване російськими військами, — це нібито «українське інсценування». А фото руйнувань українських міст — це насправді фотографії руйнувань у Сирії.

Живіть так, як хоче Путін, або... або ось вам Буча, Харків, Маріуполь, Херсон, Суми тощо!

І мертві, вщент зруйновані міста та села, які зуміла взяти «непереможна та легендарна».

Стараннями нинішньої російської пропаганди Росія — це лицар на білому коні, який протистоїть усьому світовому злу (ай, молодці!), а Україна — найстрашніше втілення цього зла!

Послухайте тишу! І спитайте себе: якщо Україна не хоче жити за вказівкою Москви — вона що, не має на це права?

Не Україна прийшла руйнувати російські міста, аж ніяк!

Зараз нейтральні досі фіни та шведи подивилися на те, ЩО творить РФ в Україні, і одразу запросилися до НАТО! А з Москви їм уже погрожують: ні, сусіди, не стане від цього ваше життя безпечнішим!

Тож розплющте очі й спитайте самі в себе: це з українцями (білорусами, фінами та іншими) щось не так? Чи з вами щось не так?

Україна намагається стати європейською державою, як це не важко для держави пострадянської (але балтійцям це вдалося), а Росія, щоб цього не дозволити, готова стерти

Україну з лиця землі.

Живіть так, як хоче Путін, або... не живіть взагалі...»

Частина 3. Втеча

23 березня.

Вночі над містом збили ракету.

Початок повітряної тривоги ми успішно проспали, зате на власні вуха чули два вибухи в небі.

Питання «тікати чи ні?» набуває майже шекспірівського звучання: «Бути чи не бути?»

Але так сталося, що все вирішила донька сусідки, Людмила. Вона вже давно мешкає в Німеччині, вийшла там заміж, змінила ім'я на більш інтернаціональне — Міла й приїздить лише у відпустку. Але на третьому тижні війни почала телефонувати нам щодня.

— Ви ще там? Не зволікайте, тікайте! Тільки привезіть мою маму.

Що ж, мама — це святе...

І нарешті чергового дня:

— У п'ятницю я беру відгул, ми з чоловіком зустрінемо вас машиною. Тільки не треба їхати до Берліна. Намагайтеся дістатися якомога ближче до Баварії.

І ми їдемо. З її мамою...

24 березня. День від'їзду.

Сьогодні рівно місяць (якщо бути точним — двадцять вісім днів, бо лютий короткий) з початку війни.

Спаковані торби вже стоять біля порога, а ми з дружиною знову дивимося один на одного: а може, ще не сьогодні? Може, завтра? А завтра? Чи не буде запізно?

Ми ж прийняли вчора, здається, остаточне рішення!

Але навіть після нічних вибухів над містом вагаємося: а може, ще не сьогодні?

А дзвінок з Баварії? Ігнорувати? Але ж людина спеціально бере відгул...

Ні, їдемо!

В останню хвилину беремо й ноутбук. Не знаю, чи знадобиться він... адже в невідомість їдемо... чи буде там можливість писати... але... хай буде... може знадобитися...

Перша, найбільша хвиля біженців схлинула. Евакуаційний потяг з Кропивницького скасували.

Українська залізниця перестала публікувати в інтернеті (можливо, щоб не інформувати ворога?) графіки та маршрути евакуаційних поїздів.

Але на вокзалі кажуть: вони є, але зараз — тільки через Знам'янку. А на звичайні пасажирські поїзди, які теж залишаються в розкладі руху, можна купити квиток? Ні, кажуть, якщо в західному напрямку — продажу немає, а на східний напрямок, на той самий Харків хоча б — будь ласка, купуйте та їдьте. І на Київ можемо продати, але ж вам туди не треба?

Це, до речі, кіровоградський парадокс: обласний центр — Кропивницький, а залізнична «столиця» області — Знам'янка, вузлова станція, так історично склалося. А «телефонна» «столиця» — Олександрія: там зональний вузол «Укртелекому».

Отже, Знам'янка.

Середина дня.

Чи будуть евакуаційні потяги й коли — ніхто не знає. Але... обіцяють, що... будуть... чекайте...

Біженців у залі очікування, мабуть, трохи менше, ніж я бачив на пероні у Кропивницькому, коли їздив, щоб дізнатися про евакуаційні поїзди. Але й не мало. Хоча й менше, ніж звичайних пасажирів у звичайні дні мирного часу. Та й поїздів станцією Знам'янка, за мирного часу більш ніж жвавою, майже немає.

Як важко та повільно тече час!..

Нерви напружені до краю!

Виходжу на перон покурити й раптом чую гул літака над головою. Ну ось, досидимося! Знам'янська вузлова станція — такий самий стратегічний об'єкт, як і вся залізниця! Але гул літака зникає вдалині. Напевно наш...

Гаразд, кажемо один одному, сидітимемо до ранку. Якщо не поїдемо — значить, не доля, першою ж електричкою додому!

І від цього рішення одразу стає легше.

Поруч метушиться якийсь непроханий сусід. Із двома величезними валізами. І призовного віку! Він сподівається, що його випустять за кордон?.. Лізе з розмовами. Пропонує «триматися разом». Інформує, що завтра о сьомій ранку з Кропивницького, від театру ляльок, до польського кордону піде платний автобус... Ой, ну й ціну заламує перевізник!

І раптом! Близько другої години дня! Оголошення з гучномовця! «Прибуває евакуаційний потяг «Дніпро — Хелм».

Безпосередньо до Польщі!

За дві хвилини зала очікування порожніє!

Куди подівся наш сусід? Залишив речі й зник! Сидіти й чекати на його повернення?.. Але потяг! Тягти його валізи до перону? А якщо він не з'явиться? Кинути на пероні?

Працівниця вокзалу махає нам рукою.

— Ідіть! Я догляну речі.

Потяг наближається до перону. І водночас з'являється наш сусід зі своїми валізами. Чомусь увесь червоний, якийсь збуджений.

Усі, хто був у залі, натовпом стоять на пероні. Попереду — чергова по станції.

Вона домовлятиметься з начальником потяга — скільки людей у які вагони можна посадити.

І ось він — потяг! Такий чистий і блискучий — ніби сяє!

Ну так! Він же до Польщі йде.

Такий манливий!..

Гальмує біля перону. У вагонах починають відчиняти двері... Не всі! Але один із провідників уже прибирає перемичку над сходами.

Але начальниця потяга непохитна:

— Вільних місць немає! У мене люди їдуть із квитками!

— Тож давайте ми теж купимо квитки — вже в самому потягу!

— Вільних місць немає!

Провідник, який почав прибирати перемичку, опускає її назад.

— Візьміть хоч жінок і дітей! — кричить ще хтось...

У відповідь — мовчання.

Так ми й стоїмо віч-на-віч — ніби зібралися зійтися стінка на стінку: одні — внизу, на пероні, спалахнули було надією, але вже згаслі; інші — вгорі, у дверях відчинених вагонів, непохитні.

У вікнах вагонів — жодного обличчя. Ніби вагони взагалі порожні! І це теж... якось неправильно! У колишні часи, щойно поїзд підкочував до перону, у вікнах одразу з'являлися цікаві обличчя. А зараз... Мабуть, щасливчикам із квитками соромно дивитися в очі тим, кому судилося залишитися. До речі... виходить, квитки таки продають? Але кому й як?

Двері вагонів зачиняються — для нас уже назавжди, — потяг рушає й іде до країни, де бомбардувань і артобстрілів немає.

Тільки ввечері нас забирає пасажирський поїзд регулярного сполучення «Дніпро — Трускавець» (скільки ж разів ми з дружиною цим поїздом їздили!).

Нині він іде як евакуаційний.

Провідники, впускаючи біженців, попереджають: шукайте місця самі.

Плацкартний вагон повний, але де-не-де є вільні верхні полиці. На нижніх полицях сидять по троє-четверо, але ніхто не нарікає: їхати треба всім...

Наприкінці вагона знаходимо все ж таки місце для нашої сусідки, яку веземо до доньки. Місце бічне, але нижнє, зможе поспати, а самі займаємо дві верхні полиці в сусідніх купе

поруч. Нашого сусіда із зали очікування ніде не видно. Ну і гаразд, ми від нього вже втомилися.

Якось вмощуємося на полиці.

— Матраци можна брати?

— Можна.

— А білизна?

— Яка білизна?!

Ледве-ледве вивернувшись, знімаю туфлі й ставлю на третю, багажну полицю над собою. Дивно, але засинаю...

Прокидаюся від того, що хтось пихкає поруч, намагаючись впхнути на третю полицю здоровенну валізу. Саме туди, де мої туфлі.

— Чекай, — кажу йому, — почекай, треба туфлі переставити.

Він щось відповідає майже нерозбірливе. З незрозумілою вимовою.

— Ти хто, поляк?

— Канадець.

Ну й ну!

— Усе, клади валізу.

На нижній бічній полиці знайшлося місце для мами з маленькою дитиною. Дитина раз у раз прокидається, плаче. Дуже душно. Гримлять колеса, гуркочуть зустрічні поїзди, б'є по очах світло світлофорів, що проносяться повз, але я все ж таки знову засинаю.

25 березня.

Дуже важка ніч.

А вранці провідник розносить вагоном пакети з їжею. Один пакет на кожне купе. Це ж треба! Хтось і про це подбав. Сніданок не сніданок, але хоч трохи перекусити можна.

Канадець дістає з пакета якусь булочку, розламає навпіл, простягає половину булочки хлопчикові, що сидить біля вікна.

— Їж. Фреш (свіжа). Нічого, скоро будемо в Канаді.

Словниковий запас у нього невеликий, от і додає слова з англійської. І хто це з ним? Син?

А дружина?.. Українка?..

І де вона? Загинула?..

Ні, не буду питати. Не можна лізти людині в душу.

До Львова ще далеко, поїзд відстає від графіка, але так чи інакше ми все ближче до польського кордону. Багато хто ще спить на верхніх полицях, дехто піднявся на треті, багажні полиці, тому якимось дивом унизу знаходиться сидяче місце й для мене, на самому краєчку, поряд із канадцем. Спілкуємося на суміші двох мов. Мою англійську він розуміє погано. А ось син розуміє. І... «перекладає» для батька з моєї англійської на англійську. Ну так, він і повинен розуміти мою англійську краще — його в школі, як і мене свого часу, вчили педагоги, для яких англійська не була рідною: як їх вчили англійської — так і вони вчили нас.

Тому носій справжньої англійської мови розуміє мене погано.

Запитую канадця, як його занесло до України. Відповідає: синема. Фільмз? Йєс, фільмз. І хто? Виявляється, канадський продюсер. Ні, не за власні кошти — виконавчий продюсер. З гордістю каже, що й сам грав якісь невеликі ролі. Але, як я розумію, знімали документальне кіно про Україну для англomовного глядача. Знаходимо навіть спільного знайомого — Дмитра Стуса, сина Василя Стуса. Канадець скрушно похитує головою: Стусові фільм про батька не сподобався.

То ви тут давно — працювали в Києві? У Києві. Додає: у мене й квартира в Бучі була. І знову скрушно хитає головою: все, немає більше цієї квартири, розбомбили — насилу змогли дістатися станції імені Тараса Шевченка в Черкаській області, там і сіли на потяг... І знову каже синові: нічого, скоро будемо в Канаді.

Львів.

Підбиваю перші підсумки.

Наш поїзд не розбомбили.

По станції Знам'янка ракетами не вдарили.

Львівський вокзал, ціленький, стоїть на своєму місці.

Це плюси. А позаду — лише мінуси: Буча, Гостомель, Ірпінь, Харків, Маріуполь...

На вокзалі й навколо сила-силенна людей. Прибули поїздами. Волонтери. Багато хто зі знаком Червоного Хреста. І машини та автобуси Червоного Хреста. І намети, в яких можна поїсти... А ось і черга до автобусів, що прямують до кордону.

Впадає в око газетний кіоск. За склом свіжа львівська газета. Величезний заголовок на всю шпальту: «Війна закінчиться, коли буде вбито сто тисяч окупантів». Молодець журналіст! Заклик до дії. А водночас — ну яка ж наївність! Сто тисяч убитих росіян для Путіна — не цифра...

Плануємо виїхати на Шегині. Там на кордоні діє піший перехід на польський Пшемисль (Перемишль).

Запитуємо біля автобуса: «До Шегинів?» — «До Шегинів». Але... привозять до Краківця.

Дорогою нас наздоганяє пронизливе виття автомобільної сирени. Повз нас проноситься швидка допомога. Потім ще одна. Ще кілька!

Знову по Яворівському полігону вдарили? Чи по самому Новояворівську, в якому військові квартирують? Або по Шклу, по санаторію, в якому ми з дружиною теж не раз бували: дехто вважає, що його «Нафтуся» краща за трускавецьку...

Але ось і Краковець.

Теж багато волонтерів. Довга черга на пропусчних пунктах.

Для прискорення процедури — жодних митних оглядів, лише перевірка паспорта. У кого немає закордонного — пропускають із внутрішнім.

При вході на нейтральну землю дорогу мені заступають двоє у формі.

— Вам уже є шістдесят років?

— Більше.

— Справді? А виглядаєте молодше.

— Ну... спасибі за комплімент.

І все. Польща.

Поляки зустрічають українців як рідних. Доброзичливість, привітність, готовність допомогти. А колись нас розділяли сторіччя ворожнечі.

А ворожість до Росії, жертвою якої стала сьогодні Україна, так і залишилася в польських генах із часів трьох поділів Польщі й перетворення Варшави на звичайне губернське місто Російської імперії.

Польські волонтери привітно усміхаються. Підносять сумки та валізи до автобуса, завантажують до багажного відсіку, допомагають вивантажити.

Їхати недалеко. Містечко Млини, 5—6 кілометрів від кордону. Логістичний центр — величезна складська будівля, повністю звільнена від усього непотрібного, розгороджена на відсіки, обладнана кухнею-їдальнею, стійками для консультацій, заставлена кріслами й розкладачками. Хочеш їсти — їж. Пити — пий. Забрати їжу з собою — бери. Ні, грошей не треба — все безкоштовно. Потрібна сім-карта? Польська компанія мобільного зв'язку «Хея» видає безкоштовні сім-карти з можливістю телефонувати в Україну. Все це коштує грошей! Але кажуть, держава не вкладає жодної копійки: все завдяки волонтерам, приватним компаніям і приватним особам. І, напевно, Червоного Хреста.

Можна перекусити, перепочити й, якщо доведеться, переночувати на розкладачках. Навіть якщо це буде схоже на ночівлю в циганському таборі або у величезному залі очікування великого аеропорту, закритого через нельотну погоду. Все краще, ніж у душному і переповненому вагоні потяга. Але ми хочемо якнайшвидше дістатися Німеччини. По-перше, нас мають зустріти дорогою. По-друге, Польща, кажуть, уже забита українськими біженцями. По-третє, ми не знаємо польської мови. Німецької, якщо чесно, теж не знаємо, але спитати, як знайти потрібну вулицю або ще щось, зуміємо.

— Вибирайте напрямок, — кажуть нам на стійці реєстрації, — і чекайте на оголошення по

радіо. Куди б ви не поїхали, зустрінуть волонтери. Розкажуть, допоможуть, порадять.

Чекаємо спокійно: російські ракети на територію Польщі, зрештою, не прилетять! Але що ж далі?

Що б не було з нами, віримо, не пропадемо.

А що буде з Україною? Що?

Будьте ви прокляті — всі, хто нам це влаштував!

Сидимо. Слухаємо. За годину йдемо уточнювати.

За стійкою вже інша дівчина.

І відповідь інша.

Сьогодні автобуса не буде. Можливо, хоч і без гарантій, буде завтра. Але записатися треба було заздалегідь, а зараз залишилося лише одне вільне місце.

Звісно, ми розгублені...

Але тут оголошують посадку в автобус на Краків! Їдемо? Їдемо!

26 березня.

До Кракова в'їжджаємо о півночі.

Красиве старе місто. Перша столиця Польщі!

Ще ходить міський транспорт. Сяють вітрини. І раз за разом впадають в око плакати на підтримку України: портрет президента Зеленського й знову слова підтримки.

І раптом якесь відчуття нереальності охоплює мене.

Адже ми були з дружиною в Кракові. Заскочили на три дні зі Львова як туристи. Але тоді точно знали, в якому готелі ночуватимемо — у тому, який забронювали й оплатили в інтернеті, які пам'ятки подивимось, яку польську їжу спробуємо й обов'язково сходимо до художнього музею. Заради «Дами з горностаєм» пензля Леонардо да Вінчі.

Але зараз... Навіщо ми тут? Якийсь потяг, набитий людьми під зав'язку. Якийсь логістичний центр на кордоні. А зараз і Краків, їхати до якого ми більше не збиралися.

Неправильно все це, нелогічно, нереально, не так, як має бути.

Зі мною не так? Чи зі світом?

На автовокзалі каси вже зачинено. Ні розклад руху, ні волонтери, що підійшли, не обіцяють нічого хорошого.

І ми переходимо до залізничного вокзалу.

У Кракові обидва вокзали об'єднані в єдиний комплекс, а сполучна ланка між ними — величезний торговий центр.

Тут каси працюють цілодобово. І нам видають потрібний квиток на денний поїзд. Не зовсім те, чого б ми хотіли, але... на безриб'ї і рак риба... Видають — оскільки вся Європа українських біженців перевозить залізницею безкоштовно...

І це також неправильно. Допомогли б ви нам вчасно — і не тільки економічними санкціями проти РФ — і не було б у вас наших біженців, а російські війська давно відкотилися б на вихідні рубежі.

Ночуємо у величезному наметі, до якого нагнітається тепле повітря, — вентилятори дзижчать, не змовкаючи, і цілодобово горить світло. Розкладачки в чотири ряди. У середині намету два ряди зсунутих розкладачок — голова до голови. Застелені тим, що принесли місцеві жителі — ковдрами, спальними мішками... У сусідньому наметі — їдальня. Хочете перекусити?..

Вранці йдемо до вокзалу з важким серцем: услід нам трагічними очима дивиться жінка з двома дітьми.

— Вже йдете?.. А нам іти нікуди...

27 березня.

Людмила-Міла з чоловіком зустрічають нас у Братиславі. Виявилося, це справді найближча від них точка, до якої ми могли дістатися самі. Ближче, ніж Берлін.

Ми з дружиною полегшено зітхаємо: слава Богу, довезли її маму живою-здоровою.

На Братиславському вокзалі також багато волонтерів, стійка реєстрації для українських біженців, пункт видачі медичних масок для захисту від коронавірусу.

Але ми, звісно, не затримуємось. Сідаємо в автівку, проскакуємо шматочок Австрії та в'їжджаємо до Баварії.

А я не втомлююсь захоплюватися Європою.

Вся її історія — це війни, війни і війни. В яких, до речі, й Російська імперія брала участь — і не тільки тому, що на неї нападали. Але після Другої світової настало протверезіння. Підписали декларацію про недоторканність кордонів — СРСР, наступником якого гордо іменує себе нинішня Росія, між іншим, теж її підписав, — почали налагоджувати добросусідські взаємини й, нарешті, створили Євросоюз: ні кордонів, ні віз, ні митниць. Котися тепер автівкою, якщо захочеш, від Варшави до Мадрида без затримок і перешкод.

Але Варшава вже позаду, а до Мадрида ми й не збиралися. Але й повної ясності, куди йдемо, немає. З мамою зрозуміло — везуть до себе додому. І нас — поки що теж до себе. Роберт, чоловік Людмили-Міли, ще позавчора телефонував комусь: чи зможете прийняти двох українських біженців? І начебто почув у відповідь «так», але потім йому так і не перетелефонували.

І раптом, звівши очі, бачу дорожній показчик: до Регенсбурга 120 кілометрів.

Роберте, голубчику, зроби гак!

Роберт раптово похмурніє, з'їжджає на якусь бічну дорогу, зупиняє машину й виходить. Напевно, він якось по-іншому уявляв собі нашу подальшу долю.

І свою теж. Можливо, заздалегідь планував, що матиме нових цікавих друзів з України. Що будуть довгі затишні вечори, довгі розмовини. Про країни, про людей, про долі. Про все, про що говорять люди, коли вони симпатичні один одному.

Я виходжу слідом.

Моєї туристичної німецької для серйозної розмови не вистачить. Що ж, спробую вишівською англійською, від якої теж мало що залишилося.

— Роберте, ти ж говориш англійською?

Він киває.

— Розумієш, Роберте, Регенсбург поряд. Можливо, це доля?

Роберт знову киває. І, не сказавши жодного слова, сідає за кермо.

І ось ми в Регенсбурзі. В тому самому таборі, який бачили в інтернеті.

Роберт і Міла довели нас до воріт.

— Ідіть і подивіться. Якщо не сподобається, повертайтеся. Речі залиште поки що в машині.

У нас перевіряють документи й, нічого не питаючи, ведуть до найближчого корпусу, вводять до вільної кімнати і, знов нічого не питаючи, вручають ключ. Не встигаємо озирнутися, як ще двоє приносять два величезні поліетиленові мішки: постільна білизна й ще бозна-що. Мило, зубна паста, зубні щітки, навіть безпечні одноразові бритви. І ще щось. І ще щось... Так, комплект для біженців. Для тих, хто прибуває з гарячих точок голими й босими.

Нічого собі, як тут у них усе організовано.

А кімната... Це ж саме та кімната, яку ми бачили на відео.

Ось такий збіг!

Мабуть, дійсно доля?

Дивимось з дружиною один на одного.

Залишаємось?

Так.

Тому що це якась впевненість. А не невідомість, до якої потрапимо, якщо поїдемо з Мілою та Робертом. Нехай не ображаються.

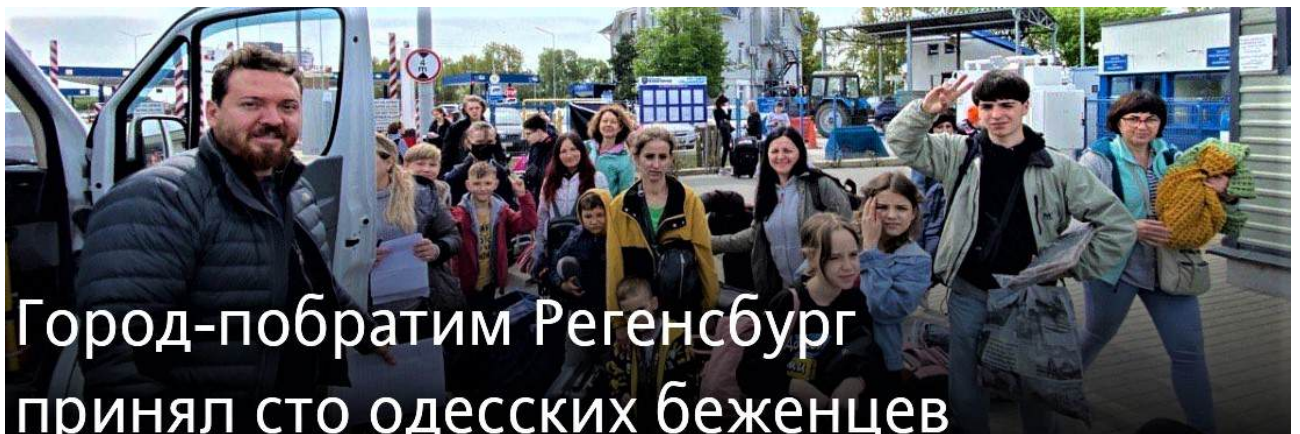
Виходимо до машини за торбами.

Обіймаємо всіх по черзі.

Роберт начебто трохи відійшов, хоча, як і раніше, похмурий. Сідає за кермо й рушає з місця. А ми стоїмо й махаємо услід.

Частина 4. Табір

Усе так, як ми бачили на відео. Блокові модульні будиночки. Душові й санвузли. Невелика кімнатка на три ліжка, але нікого третього до нас не підселяють. Годують двічі на день — сніданок та обід. Є пральня з пральними машинами-автоматами. Є спільна кухня. Є загальнодоступний вай-фай. Ти не залишаєшся відірваним від світу. Але є й біженці, яким

пощастило менше: живуть у спортзалі, розгородженому поліетиленовими шторами на окремі відсіки.

Табір великий — два майданчики за кілька кілометрів один від одного. Скоріше за все, колишні казарми бундсверу. Порожні після скорочення армії, яке почалося після возз'єднання Західної та Східної Німеччини 1990 року. Заспокоїлися німці, розслабилися, повірили, що більше ні з ким воювати не доведеться, що нарешті настав у Європі мир назавжди.

Військовий аеродром під Меммінгеном, кілометрів за сто від Мюнхена, став аеропортом для авіакомпаній-лоукостерів — користуйтеся, будь ласка, обслужливо дешевше. А казарми стали притулком для біженців.

Це ж нам безперестанку розповідали про страшне НАТО, що брязкає зброєю. Але хто був

ініціатором детанта, розрядки міжнародної напруги? Радянський Союз? Дзуськи! Сполучені Штати Америки. Але коли Радянський Союз почав розгортання мобільних ракетних комплексів і ввів війська в Афганістан, розрядка закінчилася.

Але під час горбачовської перебудови і німці, і НАТО розслабилися знов. Не здогадувалися, що вже за Горбачова відбудеться розпад Радянського Союзу, а потім у Росії місце Єльцина займе Путін.

Теж, до речі, цікава історія. Що сказав колишній кадебешник Єльцину за зачиненими дверима, що той одразу оголосив його своїм наступником, а в новорічному зверненні заявив, що йде? І фраза «Я втомився, я йду» миттєво стала знаменитою. Хоча насправді Єльцин сказав інакше: «Я прийняв рішення».

Одного дня нас везуть до іншого майданчика.

Фотографують та роблять тимчасові аусвайси.

Другого дня везуть до німецького «Телекому». Безкоштовно оформлюють сім-карту. Вона також має безкоштовні хвилини для дзвінків в Україну.

Табір — не кінцевий пункт. Тут мешкають лише кілька днів. Більше — лише якщо тест на коронавірус виявився позитивним і біженець потрапляє до карантинного блоку. Блок стоїть окремо, під охороною. Наближатися до нього не можна. Потім біженців розвозять далі. Куди? Ну, це вже кому як пощастить.

До українців табір приймав сирійців — таких, як і ми, жертв російських бомбардувань. Багато хто з них зумів залишитися в ньому як обслуга. Живуть в окремому цегляному гуртожитку. Є серед обслуги й чорношкірі. Одного дня біля воріт табору з'являються навіть... в'єтнамці. Намагаються дізнатися (англійською — у контролера-сирійця, який англійської не розуміє): а в'єтнамці тут є?

Німці зустрічають українців не гірше за поляків.

І українські прапори впадають в око.

І сім-карту дали.

І відправлення поїздів на вокзалах оголошується не лише німецькою, а й українською мовою.

Усі привітні, усміхнені... Але... вдома все одно краще. І більшість українських біженців, щойно ситуація поліпшиться, мріє повернутися додому — хіба що крім тих, хто вже знає, що повертатися нікуди — не на попелища ж і руїни.

15 квітня.

А вдома ситуація справді змінюється на краще.

Росіян витіснили з-під Києва та із північних областей України — Сумської та Чернігівської. Ворог пішов, залишивши за собою руїни й сотні вбитих мирних жителів. Хоча ще не вдалося повністю витіснити ворога з-під Харкова, й російські війська продовжують знищувати першу столицю Радянської України обстрілами та бомбардуваннями.

Важка ситуація на півдні та сході. Але визнаний у РФ терористичною організацією окремий загін спеціального призначення «Азов», посилений морпіхами, перебуваючи в оточенні, не здав Маріуполь.

Тож кого треба назвати терористами — тих, хто захищає Маріуполь, чи тих, хто знищує його разом із мирними жителями?

І, на жаль, за розвідданими, війна з дня на день може вступити у другу фазу: новий наступ російських військ і ще більш жорстокі бомбардування ні в чому не винних мирних міст.

І навіть застосування ядерної зброї з боку РФ Захід не відкидає...

Тож ніхто не знає, що там попереду.

Частина 5. Танштайн

Наше чергове місце проживання — крихітне село на кордоні Баварії та Чехії, біля підніжжя гірського хребта.

Смішно, але цей гірський хребет називається лісом. Під таким ім'ям і увійшов до підручників з географії: Баварський Ліс.

Ще «смішніше» — до 1830 року він називався Чеським Лісом.

Поки якийсь місцевий правитель не сказав: «А чого це до моїх володінь примикає якийсь чеський ліс? А якщо примикає, то чому не мій?» І все. Чеський Ліс став Баварським. Але все ж таки не весь. Дійшов правитель до самого хребта, подивився на нього знизу, почував потилицю й прорік правду всіх часів і народів: «Розумний у гору не піде».

І східні схили залишилися Чеським Лісом.

А тепер уявімо неможливе.

Майже через двісті років чехи «схаменулися»: «А чого це в споконвіку нашому Чеському Лісі якась Баварія господарює? Геть історичну несправедливість!»

І запрацювала б пропагандистська машина, і зазвучали б гучні заяви (які ми справді чуємо — але все ж таки не від чехів, і не з приводу Баварського Лісу):

«Це споконвічно наша земля!» і «Ми воюємо на своїй території!»

Пощастило баварцям, що в них такі мирні спокійні сусіди — чехи.

Будь сусідом Баварії якась держава, озброєна до зубів ядерними ракетами, та ще й міжконтинентальними, та ще й з правителем, який вже обжерся донесхочу й грошима, й владою...

Який уявив, що має право не тільки сусідніми державами, а й усією земною кулькою верховодити...

І челядь слухняно взяла під дашок.

І обдурений народ загорлав: «Це наша земля! Бий їх, гадів!» І... Ох, і подумати страшно...

Гаразд, досить «сміятися».

Вперше ми з дружиною в Європі не з власної волі.

І вперше в одному з тих місць, які раніше бачили лише з вікна автобуса чи потяга.

Баварія. Оберпфальц. Район Швандорф. Село Танштайн. Вулиця Айбенштайнштрассе.

А поруч цей хребет — Баварський Ліс.

Не випадково в географічних назвах часто-густо присутнє слово «штайн» — камінь. Або «берг» — гора.

А Швандорф, райцентр — від слова «лебідь». Лебедине село. Хоча насправді давно вже містечко з усіма особливостями типової німецької середньовічної архітектури. Висота над рівнем моря 366 метрів. Танштайн — 545 метрів. І кілометрів п'ятнадцять до кордону. Ось вона, Чехія, — одразу за хребтом, у плавних обрисах якого є щось чарівне.

Казковий край: гори, ліси, струмки, річечки та озера, в яких незворушно плавають нелякані дикі качки й лебеді. А ще — церкви, замки та каплички. Недарма у цього краю статус Національного заповідника: туристичні стежки з покажчиками на кожному роздоріжжі, оглядові майданчики, невеликі готелі та приголомшливі ландшафти. І

найчистіше гірське повітря! Курорт, коротше кажучи.

Ось тільки ми тут не туристи й не курортники. Ми — українські біженці. Вигнані зі своєї країни божевільним самодуром, якому стало мало анексованого 2014 року Криму, й він затіяв ще масштабнішу анексію. Заявивши на весь світ, що бореться з «українським націоналізмом», а на ділі методично знищуючи українські мирні міста та села.

Як і всі біженці в Німеччині, ми пройшли приблизно однаковий шлях. Табір для біженців. Потім — притулок у кірсі у крихітному селі Віфельсдорф. Тепер — Танштайн.

Ми ніби нічого й не просили, не канючили, пливли за течією. Німці самі робили все за нас. Казали: зробіть це — ми робили. Підпишіть ці папери — підписували. І ось маємо в сухому залишку.

Німецький пластиковий аусвайс, тобто посвідка на проживання, один в один схожий на німецький національний паспорт, і майже ті ж права, що й у громадян Німеччини. Соціальна допомога — щоб не голодували, не просили милостиню або, не дай Боже, не крали. Пластикова картка медичного страхування — хворійте собі на здоров'я, якщо потрібно. Соціальна служба сплатить. А ще й картка німецького банку, на яку соціальна служба перераховує гроші соціальної допомоги.

А все одно те ж відчуття нереальності, що виникло в Кракові.

Що ми тут робимо? Ми ніколи тут не жили, не розуміємо, як тут усе влаштовано, освоємо життя навпомацки. І взагалі... Ми сюди збиралися?

Умови проживання чудові. Живемо як у готельному номері: свій санвузол з душем, гаряча й холодна вода з кранів та ще й кухня, загальна на дві кімнати.

Лише село, в якому живе якихось 500—600 осіб — а поряд села ще менші й невеликі хутірці. Ночами до села, як до себе додому, забідають лисиці. Яких не лякають електричні ліхтарі на вулицях і яких ніхто не чіпає.

Село — але місто в мініатюрі.

Як і будь-яке село тут.

Причому в справжнісінькій сільській місцевості.

Сільськогосподарські угіддя, ферми, поля, що жовтіють то пшеницею, то зовсім українськими соняшниками.

Будинки — нібито іграшки, кинуті на зелений газон. І електрика (що само собою), і водопровід, і газопостачання (тому й не хотіла б Німеччина відмовлятися від російського газу), і каналізація, і інтернет, і супутникове телебачення, і дороги.

Наше житло — двоповерхова початкова школа, перебудована, коли виявилось, що простіше возити дітей шкільними автобусами до двох найближчих містечок, на притулок для літніх людей. Геть не схожий на притулки, які я як журналіст бачив не тільки зовні.

Але й цей будинок поступово порожнів — адже навіть у найказковіших куточках Землі ніхто не живе вічно, і його тепер віддали нам, біженцям.

Втім, по п'ятдесят євро з носа за проживання вираховують із соціальної допомоги як за пільгу, надану в натуральному вигляді.

Тобто живемо не задарма, не надурняк.

Але все одно на гроші баварського платника податків.

Втім, усміхнемося.

Харчі ми купуємо в німецьких супермаркетах, тобто тепер також німецькі платники податків. Хоча й українські...

Скільки ми з хрущовських часів чули розмови про ліквідацію розриву між містом і селом, а німці язиками не чесали, соціалізм і комунізм не будували, а просто будували. Своє власне життя будували. Так, щоб кожному в ньому було зручно й комфортно.

Туристам, які приїжджають до Німеччини поохкати перед шедеврами живопису та архітектури, є сенс побачити й «баварську глибинку».

Але саме як туристам. Не біженцям...

30 квітня.

Час — десь біля десятої години вечора. Тобто ніч. І темрява. Неяскраве світло електричних ліхтарів на вулицях не рахується.

Я стою біля тильного боку будівлі. Там щось на кшталт тераси — вимощений плиткою майданчик, на який можна вийти просто з кімнати. Курю. Остання цигарка перед сном.

І раптом... з-за рогу будівлі з'являються двоє!

Побачили мене й дременули навітки.

— Стійте! — кричу я. — У чому річ?

Потім розумію, що кричу українською.

Але... здається, втекли...

Роблю ще одну затяжку — й тут вони з'являються знову.

Так, двоє. Тепер бачу виразно: підлітки. Але один, старший, на зріст майже з мене.

Другий, менший, одразу пірнув назад за ріг. Але той, що старший, залишився. Стоїть, вражий син, метрів за п'ятнадцять від мене й натягує на обличчя чорну маску. Це щоб я його не впізнав?

Переходжу на німецьку.

— Хто такий?

Мовчання. Продовжує надягати маску. Не зовсім гангстерська, начебто від корони, але...

— Що трапилося?

Мовчання.

— Що тобі потрібне?

Відповідає:

— Стільці.

І показує рукою на крісла, що стоять біля виходів із кімнат.

— Це не твої стільці!

Починає щось белькотати, а сам дивиться мені за спину.

Ах ось воно що! Він мені мізки пудрить, а ззаду вже хтось підкрадається?

Різко повертаюся! Ні, нікого. Але стаю так, щоб бачити обидва роги будівлі. Шкода, що Творець не дав людині третього ока на потилиці!

І усвідомлюю, що далі моєї німецької вже замало: він щось лопоче, а я не розумію!

Кричу:

— Ду ю спік інгліш?

— Єс, ай ду.

І дістає з кишені... Що це? Смартфон?.. З електронним перекладачем чи що?

Далі діалог англійською:

— Чого ти хочеш?

— Крісла.

— Але ж це не твої крісла.

Мовчання.

— Я зараз зателефоную до поліції! Окей?

— Найн! — Німецькою.

— Тоді йди!

Не йде! Я підвищую тон:

— Геть!

І... він забирається геть...

Три крісла я заніс до будівлі. Не помітивши у темряві, що ще два залишилися зовні. І що далі?

Зачинили всі двері на всі замки.

Дзвонити?

Але будівля збудована з такого залізобетону, що мобілки не бачать мережі.

Озираюся. На стіні розп'яття півметрової довжини. Ну... хоч якась зброя...

За годину трохи заспокоїлися. Тиша, нічого не відбувається... Але для повного заспокоєння, відчуваю, треба викурити ще одну, зайву цигарку. Дружина мало не в сльози: «Зараз там тебе вб'ють».

Гасимо світло. Підіймаємо жалюзі. Та ні, нікого...

Виходжу. Очі звикли до темряви, і я бачу, що два крісла, що залишилися зовні, все ж таки вкрали...

Але якщо не стали ломитися до нас... гаразд, спробуємо лягти спати...

А вранці трагедія перетворюється на... комедію.

Навпроти будівлі, з лицьового боку, автобусна зупинка. А на зупинці... ціла купа якихось речей! «Вкрадені» в нас крісла, якісь тазики, решітки, ще бозна-що й... навіть велосипед.

З'являється Манфред, доглядач будівлі, й заносить «вкрадені» крісла. Підходять інші жителі села й потихеньку забирають усе, що в них «вкрали».

Виявляється, це у молоді така гра: хто більше вкраде, той і переможець. Така ось

баварська забава в ніч на перше травня.

Манфред жестами, словами, мімікою перепрошує за підлітків.

За пів години під'їжджає заступник бургомістра й теж вибачається.

У нього я й уточнюю ще раз, оскільки він володіє англійською: це була така гра? Так, гра. І каже нам, що сьогодні святкується День праці. Зараз у церкві пройде служба, а потім нас запрошують на змагання, але вже не в «злочинстві», а спортивні, на честь свята.

І тут до мене починає доходити — із запізненням, як до жирафи.

Матінко рідна! Та це ж була Вальпургієва ніч!

І, звичайно, про інцидент з підлітками вже знало все село!

За кілька днів мене запитали (розмова йшла англійською):

— Це був для вас шок?

— Why shock? Surprise! — відповів я з усмішкою, викликавши сміх у відповідь.

Відповів, між іншим, правильно. Англійське surprise — це не тільки «сюрприз», але й «здивування».

А ставлення до чужої власності тут шанобливе.

Вдома я робив ремонт. А заразом вирішив закріпити кабель інтернету за вікном. І недодивився — у мене молоток зірвався з ручки.

На щастя, під вікном нікого не було.

А молоток упав на газон за кілька метрів від пішохідної доріжки. Але поки я спустився за ним, молотка — без ручки! — вже не було, хтось побачив і забрав.

І крісла, залишені на вулиці без нагляду, у нас зникли б уже першої ночі!

Тут — ні.

Втім, не ідеалізуватимемо. У містах, приїжджаючи до магазину по покупки на велосипеді, або залишаючи велосипед на стоянці, німець пристібає свого двоколісного друга до велостійки протиугінним тросиком із замком.

До того ж не лише дисципліновані німці мешкають нині в Німеччині.

Але в селі будь-яку річ можна без побоювання залишити просто біля будинку. І ніхто її не візьме. Ну... крім Вальпургієвої ночі напередодні Дня праці. Але й цієї ночі по-справжньому ні в кого нічого не вкрали. Тільки жартома.

20 травня.

Оточений Маріуполь здано.

Військовим наказали скласти зброю, щоб уникнути подальших жертв серед захисників та цивільних. Наказали залишитися живими... Навіть ціною полону...

21 травня.

Короточасних туристичних поїздок недостатньо, щоб зрозуміти національний характер народу, який живе в країні. Так чи інакше, але тяжіють стереотипи. У готелі, в кафе тобі обов'язково усміхаються, всім своїм виглядом показуючи «як добре, що ви до нас приїхали (зайшли)», починаєш почувати себе шановною людиною, але ж у них робота така. Трохи менше усміхаються в музеях, але все одно ввічливі та привітні. А спробуй-но закурити, скажімо, на вулиці в недозволеному місці, можна й на несхвальне зауваження наваритися. Або, пам'ятаю, в туристичному центрі в Мюнхені, тільки-но я зробив дві-три фотографії, від мене відразу ж зажадали — без будь-яких усмішок, розшаркувань і пояснень! — ці фотографії стерти.

Але в баварській глибинці ввічливість, привітність і доброзичливість — це перше, що помічаєш.

Будь-хто, хто йде назустріч, не має значення, дорослий чи дитина, вітається з тобою, незнайомим. Обов'язкова посмішка та слово hallo — «привіт». Слово, як і деякі інші слова, запозичене з англійської, але вимовляється за правилами німецької граматики — хальо. Їде людина велосипедом — хальо. Трактором — хальо. Їде машиною — махне рукою за склом. Щоправда, водії, які просто проїжджають через село, не мають такого звичаю — рукою

махати. Він же не в цьому селі мешкає, просто занесло проїздом. У маленьких містечках з тобою також можуть привітатись. Але мають право й не вітатись. А в більших містах такого звичаю вже немає.

Але особливу повагу в нас викликали водії.

Так сталося, що у Віфельсдорфі, куди нас із дружиною перевезли з табору для біженців у Регенсбурзі, ми на третій день залишились без продуктів. У селі магазину немає, отже, треба шукати, як дістатися Швандорфа. Цікава річ: магазину немає, але є кірха, до якої у вихідні з'їжджаються з навколишніх сіл на богослужіння. У притулку, куди нас поселили, чудовий вай-фай, кращий, ніж був у нас вдома (ось вам і село!), і знайти потрібну інформацію в інтернеті — нема питань. До Швандорфа сім кілометрів пішки. Можна й сходити, але... далеко. Проте за два кілометри, у сусідньому Кларддорфі, знаходимо зупинку автобуса з Регенсбурга на Швандорф. Два — не сім. Лише прогулянка на своє задоволення. Але на ранок повалив сніг і задув вітер. А чому б ні? Квітень на календарі. По-весняному зелені поля вкрило снігом. Гарне видовище! Що ж, милуватимемося по дорозі.

Пройшли близько кілометра. Нормально. І до зупинки вже недалеко.

Машин на трасі небагато. Водії рукою не махають, але з подивом дивляться на двох ненормальних, що йдуть узбіччям під снігопадом. Але йти легко. Навіть робимо кілька фотознімків. Чудово! А от і міст через річку Наб («а» у слові вимовляється довго), від якого до зупинки якихось триста метрів. І раптом поруч із нами зупиняється попутна легкова машина. Жінка за кермом відчиняє дверцята й запрошувально махає рукою — сідайте! Намагаємось пояснити, що все нормально, що ми вже майже прийшли, але вона наполеглива. Дуже наполеглива! І ми сідаємо. Куди? До Швандорфа. По харчі. Будь-який магазин — «Лідл», «Нетто»... Наш словниковий запас замалий, але назви великих супермаркетів ми знаємо, як і кожен німець. І за п'ять хвилин ми вже в Швандорфі. І нас підвозять до «Нетто». Ми просимо взяти гроші. Найн. Найн. Найн!

Назад, вже навантажені сумками з продуктами, доїжджаємо до Кларддорфа автобусом. І знову на мосту через Наб зупиняється машина. Цього разу зустрічна. Знову жінка за кермом, але старшого віку. І як ми не відмовляємось — зрозуміло, що їй не по дорозі... Водійка робить розворот на дорожньому кільці й привозить нас до притулку...

Цікава річ, якщо вдуматись.

Виходить, вся округа знає, що у притулку при церкві мешкають українські біженці.

Ну а де церква, вони всі знають з дитинства.

Пізніше ми з'ясували, що є автобуси на Швандорф, що йдуть через Віфельсдорф. Ніхто не розповів нам про це раніше. Стоїмо на зупинці, вивчаємо розклад руху. Повз йде літня німкеня. Вітається й каже, що якщо нам потрібно до Швандорфа, вона може відвезти...

Інший випадок. Вже в Танштайні. Стоїмо на зупинці й чекаємо на замовлене таксі — ВАХІ. І знову зупиняється легкова машина. За кермом знову жінка, пропонує підвезти. Запитуємо: «ВАХІ?» — «Найн». — «Дякуємо! Але, вибачте, ми чекаємо на ВАХІ».

До речі про ВАХІ. Це місцевий районний винахід. Нерентабельно ганяти через маленькі села маршрутні автобуси — найчастіше вони йдуть майже порожніми. Але й залишити маленькі села зовсім без транспортного сполучення теж неправильно. Ось і вигадали свій варіант таксі — ВАХІ. Місячний проїзний квиток поширюється й на ВАХІ. На кожній автобусній зупинці є табличка з номером телефону для виклику через диспетчерську службу. Викликай і чекай, в обумовлений час за тобою приїдуть. Машини ВАХІ легкові та різноманітні: деякі мають позначення таксі, інші — ні. Тому й треба кожного разу уточнювати: ви ВАХІ?.. Але й замовити ВАХІ, а потім не вийти на зупинку — це скандал.

І повага до правил дорожнього руху в німецьких водіїв вища, ніж в Україні.

Йде, скажімо, автобус маршрутом, а попереду велосипедист. Але обігнати велосипедиста впритул не можна, повинен бути проміжок не менше метра. А назустріч постійно рухається транспорт. І автобус плестиметься зі швидкістю велосипедиста, поки не з'явиться вікно, достатнє для обгону.

У перші дні перебування в Танштайні нам знадобилося кілька разів з'їздити до

Швандорфа, щоб особисто пройти необхідні процедури легалізації в Німеччині. І тричі нас возив не хто інший, а сам другий бургомістр Танштайна. І щоразу ми почувалися ніяково — ну навіщо людині цей додатковий клопіт, який аж ніяк не входить до його службових обов'язків? Але одного разу він трохи змінив маршрут, зупинився й звернув нашу увагу на капелу на краю лісу. Виявилося, він хоче її нам показати. Чи стала б це робити людина, для якої такі поїздки — тягар? На роздоріжжі ми звернули з головної дороги й під'їхали до самої капели. А від капели віцебургомістр повіз нас далі лісом. Свого роду Хресним шляхом з релігійною атрибутикою вздовж дороги.

Ця лісова капела Святої Марії — тутешня пам'ятка та місце для паломництва. Сюди приходять та приїжджають просити у Богородиці допомоги та заступництва. Моляться, ставлять свічки, опускаючи монети до спеціальної скриньки (ми теж опустили). Навіть у спеку в капелі прохолодно й затишно. І хтось за нею доглядає: усюди чистота, свічки горять, а про вандалізм, схоже, німці й гадки не мають. У них навіть собаки дисципліновані: не рвуться з повідця й на перехожих не гавкають, коли їх виводять на прогулянку. І всюди, навіть у селах, «собачі вбиральні» — металеві ящики з поліетиленовими пакетами для собачих екскрементів. Щоправда, на жаль, поруч із лавками на оглядових майданчиках недопалки валяються... Ну... не подбали там про урни.

А ще особливістю капели є скульптура Мадонни, вирізана з чорного каменю.

І Мадонна, і немовля-Ісус у неї на руках — чорні.

І за кілька днів нам захотілося самостійно сходити до капели — благо до неї від Танштайна всього півтора кілометра.

Був чудовий ранок. Саме для прогулянки. Теплий, але не спекотний. Яскраво світило сонце. Навколо простиралися чудові ландшафти. Гірське повітря було, як завжди, надзвичайно чисте і свіже. Не поспішаючи пройшли «Хресним шляхом», вдивляючись у зображення та читаючи написи. Але коли прийшли до капели, природа вирішила нагадати, що ми все-таки в горах: раптово згустилися хмари й пішов дощ, що перетворився на зливу з градом, який вмить засипав усе довкола. І нам залишилося тільки сидіти всередині й чекати, коли все це закінчиться. Крім нас із дружиною в капелі виявилася лише одна людина. Чоловік, що приїхав автівкою. Він то вставав з лави й визирав назовні — як там дощ, не закінчується? — то повертався назад. А потім, пом'явшись, підійшов до нас. «У вас хоча б парасолька є?» На щастя, я знаю, як німецькою «парасолька». «Ні». — «Давайте вас підвезу». — «Але нам до Танштайна». — «А я в Кульці мешкаю. Але це лише два кілометри зайвих».

Коли ми в'їхали на вуличку Даутерсдорфа, з шиферного даху з шумом зірвався товстий пласт градин. І водій багатозначно показав на нього рукою — дивіться, мовляв, за якої погоди ви надумали вийти на прогулянку...

І коли ви чуєте «світ не без добрих людей», прийміть до відома, що це загальнолюдська риса.

У росіян — вона є?

І з перших днів у Танштайні ми весь час стикаємося з людьми, яких інакше як наймилішими й назвати не можна.

Манфред — доглядач будівлі, відданої українським біженцям під гуртожиток, тобто хаусмайстер. Порожній двоповерховий будинок у чудовому стані — і нас, привезених сюди першими, лише троє. Ми з дружиною та випадкова сусідка з Віфельсдорфа. І Манфред, що приходить вранці. Жодна з кімнат не замкнена. Є ще кухні при загальному холі й спільній їдальні. І Манфред показує: беріть все, що вам потрібно, не питаючи. Першого ж ранку він вразив мене: я привітався з ним німецькою, а він зі мною українською: «Добрий ранок». І розплився в усмішці. Мабуть, зранку в гугл-перекладач заглянув...

На наших очах до будівлі завозили ліжка, холодильники, додаткові електроплити. І Манфред, немолодий уже чоловік, пенсіонер, якого влада залучила доглядати будівлю, сам розтягував усе це добро по кімнатах. Побачивши, як він самотужки тягне холодильник — невеликий, але холодильник, — я кинувся йому допомагати. «Цузамен» (разом) — і ми разом підіймали черговий холодильник і заносили до ліфта.

А Манфред, у свою чергу, провів «інструктаж»: як сортувати сміття.

У німців до цього трепетне ставлення, не як у нас — все в один контейнер без розбору.

Тут нічого не повинно пропадати даремно, навіть сміття. Все, що може піти на вторинну переробку, переробляється. Окремий контейнер для паперу й картону. Інший — для пляшок. І знову — з розбором: безбарвне прозоре скло — окремо, зелене — в інший відсік, коричневе — в третій. Пластик — із пластиком, метал — із металом. І так далі. В інтернеті та в спеціальних «сміттєвих» журналах є навіть найдокладніші інструкції — читайте! А за здачу пластикових пляшок і металевих банок з-під пива навіть гроші дають! Смішна картинка: покупець, перш ніж увійти до магазину, з найсерйознішим виглядом принесені пляшки згодовує автомату при вході. Той із схвальним бурчанням їх заковтує, а в кінці видає чек, який зараховується на касі при розрахунку за покупку. І на пляшках з напоями виробник обов'язково вказує, що вони виготовлені з поліетилену вторинної переробки. Дивись, покупець, — не дарма пляшки автомату згодовував.

Пізніше Манфред із гордістю показав мені, що налагодив телевізор у загальному холі. Хол, до речі, має всі ознаки будинку для людей похилого віку: благочестиві написи на стінах, коробки з іграми, що розвивають мислення — у цьому випадку протистоять старечій деменції. І показав, як працюють супутникові канали. У відповідь на запитання, чи є український канал, розвів руками. І пішов у своїх справах. Ну, я поцокав перемикачем — більше з ввічливості: нехай бачить людина, що її зусилля оцінили.

Українських каналів не знайшов і залишив перший-ліпший.

Манфред зайшов і з цікавістю глянув на екран — український?

Вольфганг. Другий бургомістр. Зрозуміло, що першого разу прийшов він до нас насамперед як посадова особа: ось вам телефон поліції, ось служби порятунку, ось мій. І так далі. Просто як людину ми побачили його вже в капелі.

Одного вечора до нас прийшли гості — із шампанським та віскі. Добре, гостям українці завжди раді — посиділи й поспілкувалися (англійською, на жаль) у спільному холі. Але від «продовження бенкету» відмовилися. Можливо, й образили гостей. Але Маргариті, яка вселилася із сином уже після нас, уранці треба було за кермо, та й у нас не було бажання випивати.

Можливо, й шкода, що так сталося...

Вольфганг у перші дні створив WhatsApp-спільноту «Українська група Танштайна». І до неї відразу ввійшло чимало місцевих жителів.

Одного дня заїхав і сам бургомістр. З перекладачем — кримським татариним, який втік до Німеччини ще 2014-го, після анексії Криму. Початок розмови, як і годиться, цілком офіційний: ми зробимо все, щоб вам було зручно й комфортно; наша церква, до якої конфесії ви б не належали, відчинена протягом усього дня; будемо раді бачити вас також на богослужіннях; і таке інше. Але наприкінці слова гостинного господаря: щомісяця одне із сільських кафе проводить «при замку» свято для всієї громади. Привітно запрошуємо. І, зрозуміло, вам усе безкоштовно.

І, звісно, ми з дружиною відмовилися: це блюзнірство — пити й веселитися, коли вдома — війна.

А до того ж, але не говорити ж про це вголос, ми з дружиною не любимо дармовщини.

Але все одно в WhatsApp щомісяця ставлять для нас запрошення на спільне свято «при замку».

До речі, що таке «при замку», ми, чесно кажучи, так і не розібралися ні тоді, ні пізніше. Так, стирчить над селом здалеку видима сіра кам'яна вежа. Але чи була вона колись частиною якогось замку? Чи це просто водонапірна вежа, збудована вже в найновіші часи?.. Хоча на туристичній мапі вежа позначена саме як замок.

Але спілкування у групі не обмежується запрошеннями на свята.

Хтось натякнув, що не завадили б велосипеди для поїздок по харчі до Кульца чи Реца, де є магазини. На жаль, як і у Віфельсдорфі, в Танштайні є церква, є навіть два кафе, але продуктових магазинів немає. І одразу в нашому гуртожитку з'явилися велосипеди. Хтось

поскаржився, що в дочки заболів зуб, — і приїхав сам бургомістр і відвіз до лікаря.

І взагалі ставлення до українських біженців у Німеччині доброзичливе. Можливо, й тому, що Україна є географічною частиною Європи. Що хоче до Євросоюзу. Але головне, здається, у тому, що не можна не ставитися зі співчуттям до людей, які вирвалися з-під бомбардувань та артобстрілів.

А місць, котрі взагалі не бомбили, сьогодні в Україні вже немає. І навіть той, хто тягнув до останнього, все одно раніше чи пізніше опинявся перед вибором: тікати чи...

Валентина, одеситка. Все кинула й зірвалася з місця, коли повз вікна її квартири пролетіла ракета й вибухнула в сусідньому будинку.

Зінаїда, харків'янка. Її будинок на околиці міста виявився точно на лінії вогню. Посередині. Українці вели артилерійську дуель із агресором. І якщо наставало затишшя, то не більше ніж на двадцять хвилин.

Оксана, киянка. Її разом із сином вивезли з Києва друзі автівкою. Через Гостомель — так збудував дорогу маршрутизатор. Саме тоді, коли... «українці самі спалили свій суперлітак “Мрія”»... Російські літаки заходили на бомбардування так низько над землею, що Оксані здавалося — вона навіть бачить обличчя пілотів. Син поруч кричав: «Мамо, нас зараз уб'ють!» Дружина водія просто волала від страху. Сама Оксана немов заціпеніла. І тільки водій, стиснувши зуби, все сильніше тиснув на педаль газу.

Анастасія, ще одна харків'янка. Трималася, допоки могла. Місяць ночувала в харківському метро, але зранку йшла на роботу. І лише коли фірма, в якій вона працювала, призупинила діяльність, поїхала.

Чи можна до таких людей ставитися без співчуття?

Касирка в супермаркеті раптом запитує: «Ви розмовляєте англійською?» Так, кажу. Небагато. Але трохи й німецькою. А в чому річ? Та ні в чому. Це вона так своє співчуття до українців виявила.

Сидимо на зупинці в Нойнбурзі. Чекаємо на автобус. Підходить якийсь літній німець, важко сідає на лаву. Йому хочеться поговорити. Але ми його не розуміємо. Пояснюємо — ми з України.

Він трохи помовчав. Потім каже одну коротку фразу: «Путін — це Гітлер».

Німець, але порівнює Путіна не з Пол Потом чи Піночетом, а з Гітлером...

Правильний німець. Той, хто розуміє, що фашизму, будь він німецьким чи російським, немає виправдання...

Навіть чиновники в них усміхнені та доброзичливі: так, все добре, жодних проблем, ми працюємо для вас.

Не знаю, чи дісталася стільки ж співчуття сирійським біженцям — і світлошкірим, і темношкірим, — на яких Росія відпрацьовувала свою стратегію й тактику майбутнього знищення України. Але сирійці теж отримали все, що належить біженцям. У місті Нойнбурзі їм віддали під житло казарми колишнього військового містечка. Чимало сирійців і в Швандорфі. Втім, і в усій Німеччині. Ну, а нам дісталася те, що залишилося: невеликі містечка чи села. Без магазинів. Без регулярного автобусного сполучення. Але з усміхненими та доброзичливими жителями.

А щодо національного характеру, то він, звісно, є: жити максимально зручно й комфортно — навіть у найменших селах, вміти заробляти, залишатися в будь-яких ситуаціях усміхненим і доброзичливим тощо. І при всьому тому всі німці різні.

Як і ми...

23 червня.

Європейський парламент переважною більшістю голосів ухвалив резолюцію на підтримку статусу кандидата в ЄС для України, а Рада Європейського Союзу надала Україні статус кандидата на вступ до Євросоюзу.

24 червня.

Сьогодні українські війська відступили із Сєвєродонецька. Місто практично зруйноване.

15 липня.

Швандорф — район активного авіасполучення. І вдень, і вночі ми бачимо в небі пасажирські літаки, що летять і на схід, і на захід. Іноді три-чотири літаки одночасно.

Крім того, поруч із Танштайном — військовий полігон. Його винищувачі та штурмовики теж постійно у небі, розкреслюючи його інверсійними слідами.

З кінця березня, перебуваючи в Баварії, ми постійно чули гул над головою й бачили небо з інверсійними слідами надзвукових винищувачів та штурмовиків. Що в Регенсбурзі, що у Віфельсдорфі, що в Танштайні. Європа готувалася до вторгнення Російської Федерації та відточувала свою бойову готовність.

Одного разу, повертаючись з прогулянки до капели Святої Марії, ми навіть потрапили під справжнісіньку повітряну атаку.

З-за гори, позаду нас, виринула й на невеликій висоті пройшла просто над головами ціла зграя гелікоптерів з хижими обрисами. Гуркаючи, перетнула долину й зникла за горами на тому боці.

Лише в липні, коли стало зрозуміло, що Російська Федерація зав'язла в Україні й їй зараз не до Європи, інтенсивність польотів знизилася. Ні, зовсім вони не припинилися — що це за авіачастини, пілоти яких не літають? Але військових літаків у небі поменшало.

20 липня.

Російської національності більше нема! Скінчилася!

Російського народу як такого більше нема!

Російської нації більше не існує.

Саме поняття «руський» чи «російський» зникло.

Війною проти України, її підтримкою вони назавжди викреслили себе з кола людських націй, народів, національностей і рас.

Взагалі, перекреслили своє право називатися людьми.

Так, є якісь майже людиноподібні істоти, трохи схожі на людей... Стривай, та хіба вони схожі на людей? Дивишся на морди, що віщають з телеекранів з абсолютно незаперечним виглядом чергову маячню на «виправдання» своєї відверто загарбницької війни... хоча жодного виправдання їй немає, — цей схожий на орангутана, цей — на горилю, а той — взагалі на гамадрила... Але навіть мавпами їх не назвеш — язик не повертається. Бо мавпи образяться.

Тож просто нелюди. Тепер це й нація, й національність, і раса, й якась спільнота, що вдає із себе народ, — нелюди. І ім'я для них уже вигадане — орки.

Етнічні росіяни, які живуть в Україні, відтепер називатимуть себе українцями, в Німеччині — німцями, в Австралії — австралійцями.

Але до самих нелюдів це чомусь ще не доходить. Вони все ще вештаються зграями по Європі як туристи. А потім ниють в інтернеті, що їх там перестали любити... Я не стримався й написав на одному такому сайті: «На ваших руках кров! А ви хочете, щоб вас ще й любили?»

Репліка не протрималася й десяти секунд.

21 липня.

Манфреду, мабуть, набридло дивитися, як я мучуся в загальному холі, переставляючи ноутбук зі столу на стіл, щоб зловити вай-фай, що постійно зникає, і одного прекрасного ранку він сказав, що в кожній кімнаті є дротовий інтернет: потрібно тільки підключитися до роз'єму. Я відповів, що це добре, але я не маю кабелю для підключення. І тоді Манфред виразно тицьнув себе в груди й сказав: «Кабель!»

І години за півтори, коли він приніс мені кабель, я став власником персонального інтернету. Запустив шпідтест — і онімів: та в мене вдома такої швидкості й близько не було!

Це знову про ліквідацію розриву між містом і селом. І отримав можливість читати ранкові та вечірні українські новини, не виходячи до холу — як кажуть, в одних трусах, і навіть дивитися українське телебачення.

Ось тільки новини, як і раніше, не тішать.

Хоча від Харкова нелюдів відтіснили, вони продовжують його обстрілювати. Постійних обстрілів зазнає Миколаїв... І не лише Миколаїв!

А пропагандисти на російських телеканалах верещать: Росія не обстрілює українські міста! Ми тут, у Баварії, в безпеці, а в Україні немає жодного безпечного місця.

Частина 6. Голови Земної кулі

Отримав листа від давнього друга, на жаль, більшою мірою заочного, киянина Анатолія Можухіна, п'ятого Голови Земної кулі в спадкоємному ланцюжку Хлебников — Петніков — Вишеславський — Каплан.

Заочного, хоча він мріяв, щоб ми мали змогу зустрічатися не лише на з'їздах Конгресу літераторів України. Посидіти за чаркою, порозмовляти допізна...

Не судилося.

Зараз він у Києві. Під обстрілами й бомбардуванням. А я... я далеко.

Анатолій Олександрович запрошує до діалогу: ЩО сьогодні можуть зробити Голови Земної кулі, щоби настав мир? Як донести до всіх просту думку, що МИР кращий за ВІЙНУ?

Отримав листа, але... мовчу у відповідь. Бо не знаю, що відповісти!

Якби утопії могли збуватися!

Хлебников обчислив, що кількість Голів Земної кулі має дорівнювати трьомстам сімнадцяти, щоб на Землі настали мир і гармонія. З його рук отримали звання Голови Земної кулі багато хто. Серед них і Герберт Веллс, і Рабіндранат Тагор, і італійський письменник Марінетті. І що змінилося? Ані мир, ані гармонія не настали. Перші двоє, можливо, ніколи навіть не згадували, що вони є Головами Земної кулі. Марінетті став ідеологом фашизму. А в СРСР за життя «вождя всіх народів» про звання Голови Земної кулі й згадувати було небезпечно. Згадали лише під час хрущовської відлиги, з якої бере початок традиція передачі звання з рук до рук «у спадок».

А Леонід Вишеславський на додачу до звання Голови Земної кулі вигадав ще й звання Прапорonoсець Голів Земної кулі.

Сьогодні число Голів і Прапорonoсців не 317, але вони є. У тому числі в Україні й Росії. А ще в Білорусі, в Італії, в Німеччині, США, Ізраїлі, Японії...

Чому не чути їхніх голосів? Тому що їх заглушають вибухи снарядів і ракет?

Чи тому, що про боротьбу за мир легко говорити під час миру, а не війни?

І що саме можна сьогодні зробити? Чи можна пояснити маніяку й безумцю, що МИР кращий за ВІЙНУ? Йому це вже сто разів пояснювали світові лідери. Він прислухався?

Нещодавно я десь прочитав, що європейські країни припустилися помилки, наївно вирішивши, що взаємна економічна залежність є гарантією миру. Для кого саме?

І історія, на жаль, повторюється!

1938 року, в Мюнхені, за дві години їзди від нашого сьогоднішнього місця знаходження, європейські лідери «заради миру в Європі», щоб «утихомирить Гітлера», віддали йому Чехію. Чемберлен, сходячи з трапа літака, нібито навіть розгорнув підписаний у Мюнхені документ і заявив: «Я привіз вам мир!»

Чи допомогла Європі мюнхенська змова?

І «взаємна економічна залежність» сьогодні світові допомогла?

Правильно сказав Джонсон, прем'єр Великої Британії на момент початку цієї війни: ми не маємо повторити помилку 1938 року!

Я сам готовий, розкинувши руки, стати на шляху колони танків.

А чи допоможе?

Зріжуть чергою з кулемета.

Або — «ще краще» — заощаждать патрони: переїдуть по живому.

Або всі разом, Голови та Прапорonoсці, стануть ланцюгом перед танками! Чи буде результат іншим?

Тому що орки, послані іншими орками вбивати, можуть бути лише орками.

Саме про те свідчать і радіоперехоплення: «він у неї стріляє й стріляє, а вона все сіпається й сіпається», «милий, ти теж гвалтуй цих хохлушок — тільки мені потім не розкажуй», «слухай, ми тут до депутатського селища потрапили — тож тепер у тебе дві норкові шуби: одна „емка“, інша — „еска“».

Садисти, вбивці, гвалтівники й мародери.

Орки, що дорвалися до крові й наживи.

Я теж служив у Збройних Силах СРСР.

А зараз думаю: якщо нинішня Росія — правонаступниця СРСР, то якій країні я служив?

Я народився після війни (той, Великої), але... ріс «під гуркіт канонади». Дошкільником сопливим, з трьох до шести років, щодня чув по радіо (воно повинно було бути в кожній оселі й не вимикалося) про війну в Північній Кореї. Навіть анекдот (хоча за них і садили) тоді ходив: «Відважний корейський льотчик Лі Сі-цин збив три ворожі винищувачі».

А «угорський заколот» 1956 року? Це я вже другий клас закінчував.

Але 1957 року пройшов Всесвітній фестиваль молоді та студентів у Москві. Це була хрущовська відлига. Зазвучали пісні «ми за мир».

Але вже за п'ять років, все ще за Хрущова, — кубинська криза 1962 року, світ опинився на волосину від ядерної війни.

1968 року (теж по радіо, але вже «не по нашому») слухав про введення радянських військ до Праги.

А в'єтнамська війна? Адже теж без відважних Лі Сі-цинів не обійшлася! Як і будь-які війни чи не в усіх куточках світу...

А Афганістан? Жорстокий і кривавий! А нам із телевізора показували, як радянські солдати будують в Афгані дитячі садки.

А Сирія? Це вже сьогодні! Репетиція вторгнення в Україну?

23 липня.

Телефонує друг з Кропивницького. Росіянин за національністю, але не орк. Отже — українець. І на підтвердження — розмовляє українською. Напередодні він спілкувався з братом, який мешкає в Російській Федерації, й почув від нього: України ніколи не було й ніколи не буде, вона має бути стерта з мапи світу.

Мій друг зробив висновок: але якщо люди України цього не хочуть, країну зітруть разом із людьми? І закінчив розмову з братом словами: «Усе, вважай, що я для тебе вже вмер»...

Це кінець, це вирок Росії, яку я знав (або думав, що знаю) — вона не здригнеться, не жажнеться, не підніметься проти братовбивчої війни.

Кажучи про роль, яку відіграла література в роки Другої світової війни, обов'язково згадують нарис Іллі Еренбурга «Убий німця!»

І, можливо, хтось уже встиг написати: «Убий орка!»

Частина 7. Все ще Танштайн

29 липня.

Німеччина вигала єдиний проїзний квиток, який діє по всій країні й на будь-якому транспорті: автобус, трамвай, метро й навіть місцеві поїзди, крім швидкісних.

Він коштує копійки — дев'ять євро. Звісно, згодом подорожчає. Але ж це потім.

І ми вирішуємо з'їздити до Нюрнберга.

Цікаво ж побачити місто, в якому відбудеться новий Нюрнберзький процес — над Путіним та його зграєю.

Місто вражає з першого погляду. Щойно виходиш із залізничного вокзалу, бачиш...

Ні, трохи не так.

Спочатку бачиш цілком сучасне місто — жваву широку магістраль і трохи осторонь центральну автобусну станцію. Але варто перейти через вулицю — мимоволі ахаєш: ти потрапив у середньовіччя!

Старе місто починається з високого фортечного муру, перед яким, як і належало за середньовічних часів, виритий глибокий рів. Це перша лінія оборони. Друга — підступи до замку-фортеці на горі.

Ідеш містом, милуєшся визначними місцями, й, хоча довкола чимало й сучасних будівель, відчуття, що ти в середньовічному місті, тебе не полишає. І з оглядового майданчика біля замку місто виглядає саме середньовічним.

Ще однією пам'яткою Нюрнберга вважається Tafel — пункт продуктової допомоги малозабезпеченим. Бо він один із найбільших у Баварії. Tafel — це мережа пунктів продуктової допомоги, що існує по всій Німеччині. Продукти, термін реалізації яких добігає кінця, в Німеччині на смітник не викидають і дати реалізації на упаковках не перебивають, а передають до «Тафеля». І зареєстровані там малозабезпечені громадяни за символічну плату в три євро виносять з нього величезні торби продуктів, термін реалізації яких минає, але в їжу вони ще придатні.

І ми, не бажаючи того, натрапляємо на чергу до «Тафеля». Починаючись від ринкової площі, центра будь-якого середньовічного міста, черга огинає величезний собор Святого Зебальда й зникає в завулку.

Тільки одне псує враження — безліч орків, російських туристів.

З бічної вулиці виходять на ринкову площу двоє.

— Дивись, — показує вона на кірху Св. Марії, витончену й красиву.

— Це як у Барселоні, — бурчить він у відповідь.

Євросоюз говорить про посилення візового режиму, а що на ділі? Українські біженці стоять у черзі до Тафеля, а ці вештаються містом, відмахуючись від його краси...

У них війни немає...

Лише в художньому музеї орків не було.

Навіщо оркам живопис?

Серпень.

Відкрив інтернет — і одразу натрапив на інформацію: зустріч Путіна й Ердогана в Сочі. Російський сайт — орківський!

Скільки ж розчулення та елею в кожній фразі!

Та тільки за одну цю подачу матеріалу автора треба довічно позбавити права називатися

журналістом і гнати з вовчим квитком з інформаційної сфери!

Це не інформація, а липка патока у кожному слові.

Як, виявляється, Путін хоче миру! Як він, виявляється, тужить, що Україна від перемовин, які можуть принести мир, відмовляється.

Брехня, брехня й брехня!

Спитаємо ще раз: це Україна вторглася на територію Російської Федерації? Це Україна бомбардує та обстрілює російські міста?

Чи це й так зрозуміло?

Мені здається, Україна ясно й справедливо сказала: припиніть бомбардування й обстріли, відведіть війська на позиції, які вони займали 23 лютого 2022 року, й тоді перемовини.

Але в орківському розумінні перемовини з Україною — це угода вовка з вівцями, як у старій притчі: я обіцяю, що не жертиму вашу траву, але ви за це щодня постачаєте мені свіже м'ясо!

В орківському розумінні перемовини — це повна капітуляція України. В орківському розумінні кожен, хто взяв до рук зброю для захисту своєї країни, є нацистом. І той, хто не вийшов назустріч окупантам із квітами та хлібом-сіллю в руках, — теж нацист. І всім-усім нацистам — публічна смертна кара під радісне тріумфування натовпів орків.

І вся ця брехня, замішана на липкій патоці, щодня подається оркам як головна страва в їхньому орківському меню. І вони її — жеруть! І ще як жеруть — за вухами тріщать!

Орківська федерація вже до краю накачана ненавистю до України й українців. І цю лютю продовжують нагнітати.

І ще мені цікаво — адже й Путін ріс під пісні «ми за мир». Чи пітерські підворіття виховують іншу психологію? Бий першим!

7 серпня.

Цієї ночі він приходив знову.

Як завжди, нічим себе не викриваючи. Окрім запаху одеколону.

Як завжди, я не можу прокинутися — тільки відчуваю крізь сон запах одеколону, а коли нарешті прокидаюся, його вже немає. І запах теж...

А може, він приходить, бо я майже весь час думаю про нього?.. І не можу позбутися цих думок...

Ким він був — той, хто жив у цій кімнаті до нас?

Чоловік. Звичайно ж, чоловік — ось і запах одеколону, який я чую уві сні, не жіночий.

І комп'ютерний стіл у кутку, біля виходу на терасу, по-чоловічому добротний. І так само добротно зроблена годівниця для птахів навпроти дверей.

Це ж видно з першого погляду — саморобка! Але не жіночих рук. Вкопана в землю вертикальна рейка, а на ній добротно збитий будиночок із двосхилим дахом.

Він мав комп'ютер, безліч лазерних дисків з музикою й фільмами, інтернет, телевізор у загальному холі, напевно, й книги на полиці над узголів'ям ліжка, але птахів він любив більше. Навіть вирізав з кольорового паперу три різнокольорові силуети ластівок і приклеїв до скла дверей. Талановито вирізав і талановито приклеїв. Зумів передати відчуття польоту. Коли живі ластівки, що ліпили гнізда під стріхою, відлітали у вирій, ці три силуети нагадували йому про них...

Іноді мені здається, що він був схожий на мене. Такий самий високий, худорлявий і сивий. І так само розумів, що ніяке електронне спілкування, ніяка електронна картинка на екрані не замінять справжнього живого життя. А птахи... птахи були живі, справжні...

Як він потрапив сюди?

Та як усі.

Як тут заведено.

Скільки може, людина після виходу на пенсію живе вдома, а потім... потім переселяється до будинку для людей похилого віку. Благо німецькі будинки для літніх людей не подібні до наших. Житло, машина, рахунок у банку — все переписано на дітей, щоб не платили зайвих

податків для набуття спадщини. А сам — до будинку для людей похилого віку. У чудову окрему кімнату, схожу на номер у хорошому готелі. Свій душ, гаряча й холодна вода в кранах...

Та ні, до чого тут все це? Це в нього й вдома було. Але ж і самотність була також. І «у разі чого, нікому буде й кухля води піднести» теж було... Але ж, щоб і тут почуватися як удома, він взяв з дому все, що створювало б відчуття дому. Комп'ютер. Лазерні диски. Книги. Власні меблі — комп'ютерний стіл і величезна шафа явно були його власними, інші кімнати обставлені по-іншому.

А ще молоток і дрібні цвяхи — он скільки їх він забив у стіни.

Що він на них повісив? Картини? Рамки із фотографіями? Які-небудь дрібнички, що прикрашають інтер'єр?

Зараз на гвіздочках нічого немає — вони сиротливо стирчать зі стін.

Тільки дві речі залишилися на своєму місці: дешевий кварцовий годинник над комп'ютерним столом і півметрове дерев'яне розп'яття ліворуч від виходу на терасу. Ну й силуети ластівок на склі й годівниця для птахів за склом.

Годинник нагадував про те, що час уже почав зворотний відлік. Розп'яття втішало й примиряло з цією думкою.

Я дивлюся на це розп'яття й приміряю його відчуття на себе...

Розп'яття старе. Можливо, дісталось йому ще від батьків. Добре різьблення — різьбяр був майстром: виразна фігурка Ісуса з терновим вінком на чолі й відбитком страждання на обличчі.

Засинаючи, перш ніж заплющити очі, мимоволі кидаю погляд на це розп'яття. «Господи, віддаю себе в руки Твої»... Чи як там?

Коли зі стін знімають картини або рамки з фотографіями, на їхньому місці, якщо вони провисіли довго, залишається помітний слід. Ділянки стіни, які були закриті, мають інший відтінок.

Тут же, що поруч із гвіздочками, що ні, стіни мають колір абсолютно однаковий...

Кажуть, люди похилого віку, залишивши рідні стіни, живуть на новому місці недовго...

10 серпня.

Але ж трапляються в нашому гуртожитку й кумедні речі.

Точніше, напівсмішні.

Баварія живе мирним життям.

Але й про війну в Україні не забуває.

Раз на місяць проходить тестова перевірка систем сповіщення про повітряну тривогу. Нас попередили про це чи не першого дня: не лякайтеся, це просто перевірка — не справжня тривога. Хтось буркнув собі під нос: ми в Україні вже звикли...

Але одного чудового дня — справді, прекрасного: сяяло сонце, вершини хребта Баварський Ліс дихали спокоєм — всю нашу будівлю пронизав різкий, високий, а головне — невсучаючий звук, ще страшніший, ніж сирени повітряної тривоги. Він буквально розривав вуха. Від нього починали нити зуби, бігли мурашки шкірою, хотілося летіти стрімголов до ланів і лісів, що оточують Танштайн.

Мешканці нашого гуртожитку вискочили з кімнат і заметушилися в спільному коридорі: що це? Звідки? А звук йшов звідусіль. Ні, не сирени повітряної тривоги, що завивають здалеку, а щось усередині самої будівлі. І хтось збагнув: пожежна тривога! Але ні вогню, ні диму не було! І одні з дверей, що виходять до спільного коридору, залишалися зачиненими.

І раптом звук замовк.

А двері наприкінці коридору так і залишилися зачиненими.

Як виявилось, за цими дверима все й сталося.

Заселеній до цієї кімнати літній подружній парі доглядач будівлі, хаусмайстер, видав електроплитку й електричний чайник. Пластмасовий. Щоб не ходили через кожну дрібницю до спільної кухні. І цього чудового дня їм захотілося після сніданку чаю. Набрали в чайник води, клацнули вимикачем і поставили на електроплитку. Яку, як виявилось, забули вимкнути! Пластмаса чайника від гарячої електроплитки розплавилася, кімната наповнилася димом, і спрацював стельовий протипожежний датчик.

Ну, вимкнути чайник і електроплитку — це вони зрозуміли. І відчинили двері, що виходять на терасу. Дим вивітрився, датчик перестав видавати сигнал тривоги, і несамоविта сирена змовкла сама собою.

Ну... люди похилого віку. Що з них візьмеш... І за кілька днів хаусмайстер приніс їм нового, саме такого, як і колишній, електрочайника.

А ще за кілька днів всією будівлею знову завива сирена пожежної тривоги.

Вони знову поставили чайник на ввімкнену електроплитку.

А в мене тим часом зав'язалося знайомство з місцевим жителем. Зав'язалося випадково, але чимось ми один одного зачепили. З'ясувалося, він гітарист. І навіть власну студію звукозапису має. Ба більше, мабуть, і на сільських святах «при замку» грає.

А я йому розповідав, яким ковтком свіжого повітря стала колись поява в СРСР платівок «Бітлз», а згодом і Елвіса Преслі — бо теж гітаристи.

Потім спало на думку, що треба за наступної зустрічі взяти в нього електронну адресу й надіслати української музики. Якої? Та звісно, хвацьку «Підманула, підвела» насамперед, а далі...

Але тут нас із дружиною закрутили інші клопоти й турботи.

Частина 8. Без права голосу

17 вересня.

Звершилося. Мене позбавили права голосу.

Першим перекрив доступ луганський сайт.

Ну звісно, вони ж тепер — Росія. І ніякої війни в них немає, байдуже, що саме вони й стали формальним приводом для вторгнення Росії в Україну. І ніякої України для них більше не існує! А тут якийсь дивак пише! І не просто пише — засуджує російську агресію. Якої, авжеж, теж немає! Лише СВО, маленька спеціальна військова операція, а ніяка не агресія, та й то — аби поставити знахабнілу Україну, яка уявила себе європейською державою, на місце. Біля параші... Ату його, цього писаку!

Поганою мітлою!

Мою публікацію про перший день війни вони ще сьак-так стерпіли.

Щось у ній правили, щось скоротили, але, як то кажуть, не смертельно. Зате з гордістю мені сповістили: в нас свобода слова!

Проте публікація про баварську глибинку стала останньою краплею. З неї викинули все, що я говорив про українських біженців, які опинилися тут не з власної волі, і всі слова на засудження РФ викинули теж. Залишили лаковану картинку.

Звісно, я й сам знав, що пишу лаковану картинку. Але крізь лак було видно український біль. А його викинули, натомість мені повідомили, що відтепер я не маю вільного доступу до сайту — тільки за рішенням редакції.

— І це у вас називається свободою слова? — запитав я у відповідь. І зажадав видалити публікацію.

— Як це, видалити? — здивувалася редакторка. Вона-бо звикла, що автори, щойно побачивши себе надрукованими, аж підстрибують від захвату.

— А ось так, видалити! Я б і сам це зробив, якби ви не закрили мені доступ: мені лакована картинка не потрібна. І все, що я публікував раніше, — видаліть. Не хочу, щоб моє ім'я хоч якось пов'язували з вашим проросійським сайтом.

Другим став запорізький сайт.

А ці з чого?

Хіба не вони самі сидять під російськими ракетними обстрілами?

Але ні! Виявилось — про війну й у них зась! Ану ж бо велика Росія образиться! І не захоче після Луганська й Донецька прийняти до своїх велелюбних обіймів ще й Запоріжжя?..

Залишилося тільки листування.

«Ти ж народився й виріс у Росії, то навіщо херню пишеш?! Або ти геть зомбований, як уся молодь українська, хоч тобі далеко вже не шістнадцять, або отримуєш дуже хороші гроші за свої пасквілі. Хто перший почав, хто пролив першу кров на Донбасі, хто захотів силоміць запровадити українську мову в російськомовних регіонах? Хто підніс бандерівців, прислужників фашистів, у герої нації?»

Хто це написав?

Той самий мій друг, який підтримує війну проти України.

Зате все одразу стало на свої місця: я отримав відповіді на питання, які мене мучили, коли писав: «Російської національності більше немає».

Повагавшись, вирішив відповісти:

— Вітаю! Тест ти пройшов з оцінкою «відмінно»! Хоча від образ міг би й утриматися.

Значить, совість моя чиста! Я правильно написав: Росія не здригнеться й не жажнеться скоєного. Тієї Росії, в якій я народився, виріс, здобув першу вищу освіту, служив і працював, більше немає. І росіян більше немає — залишилися самі лише орки. Хто такі — подивись у «Вікіпедії», там і картинка є.

А ще краще — одразу в дзеркало глянь.

Але тобі з Сиктивкара видніше, ЩО відбувається «насправді», ніж мені.

Це ж укрофашисти вдерлися до РФ, оточили Сиктивкар і тепер рівняють його із землею з усіх видів зброї.

Це ТОБІ довелося, КИНУВШИ ВСЕ, тікати з-під обстрілів кудись до Гренландії й вчити там ескімоську мову, бо ескімоси чомусь не знають російської.

До речі, ти живеш у Республіці Комі й навіть не здогадуєшся, що у народу комі теж є своя мова, але вони зобов'язані говорити російською, бо ТИ там живеш.

Це, дорогий мій, — великодержавний шовінізм, тобто той самий фашизм. Але... цього ти не бачиш. Зате тобі «видніше» все, що у сусідів. Бо у вас, орків, замість голови працює зомбоящик, а замість очей — портрети Путіна.

Той літній німець із мого «Баварського циклу», який підсів до нас на автобусній зупинці, був, звісно ж, бандерівцем. А за слова «Путін — це Гітлер» йому, авжеж, дуже добре заплатили. Чи це тобі платять за ненависть до сусідньої країни? То чого ж ви заслуговуєте у

відповідь?

Ви, коли дістали по зубах під Києвом, заходилися нищити Харків — першу столицю радянської України й столицю російськомовної України.

Ви стерли з лиця землі Маріуполь, Сєвєродонецьк — теж російськомовні міста й міста з російським населенням, — стираєте Миколаїв, підбираєтеся до Одеси, яка 2014 року скандувала: «Фашизм не пройде!»

Але, на жаль, фашизм «пройшов» і прийшов — російський ФАШИЗМ. Це про вас Олександр Сергійович Пушкін ще двісті років тому написав: «В чужой п*зде соломинку ты видишь, а у себя не видишь и бревна».

Ви «укрофашистів» убиваєте? Орки! Ви вбиваєте всіх: росіян, російськомовних, мирне населення, жінок, дітей, старих. Ви гірші за фашистів — ви орки.

І бурятам, яких кинули воювати в Україну, з висот Саян видніше:

«Ми прийшли звільнити вас від Зеленського!.. А що, у вас тут навіть електрика є?»

В Україну під виглядом борців із фашизмом прийшли нелюди — вбивці. Не справа літератури розпалювати міжнаціональну ворожнечу й ненависть між народами, але це ВИ прийшли до чужої країни, до краю накачані ненавистю. Як орки!

Україна вистійть і сама подолає свої хвороби росту. І в Донбасу сама попросить вибачення. Хоча я не знаю, ХТО насправді пролив першу кров на Донбасі — гадаю, ті самі «сепаратисти», які зажадали влади та вседозволеності в «окремо взятій області» на російських багнетах. Вони прийшли на Донбас зі зброєю в руках.

А Україна одягала вишиванки й скандувала: «Схід і Захід — разом!»

І «просити вибачення» Україна почала ще 2014 року. Але у ваших зомбоящиках цієї інформації немає.

Україна прийняла біженців із Луганська й Донецька, які тікали до України, а не до РФ — від вас, орків. А тим, хто втекти вже не мав сили й залишився в «незалежному» Луганську, виплачувала українську пенсію. А ви так і залишитеся орківською федерацією. І перш ніж судити про Луганськ чи Донецьк, згадай, ЩО й ЯК ВИ коїли в Чечні, щойно там заїкнулися про незалежність.

Згадай, ЩО й ЯК ВИ коїли в Сирії!

О, навіть фільми знімали! Російський льотчик героїчно гине, захищаючи свою багатостраждальну батьківщину.

І мужні сльози на очах дружини, яка стала вдовою, але пишається чоловіком і розуміє, що його смерть була не марною! І клятва сина: тату, я піду твоїм шляхом! (І, як ти бомбив Сирію, буду бомбити Україну!)

Але чомусь залишається за кадром, що героїчний льотчик гине, захищаючи батьківщину, не над Москвою, а за тисячі кілометрів від неї — в сирійському небі!

Ах, ну так! Це ж Сирія напала на Москву! І тисячі й тисячі сирійських біженців, що просять милостиню, безруких і безногих калік, яких я 2019 року бачив на власні очі в Мюнхені, а зараз бачу й тут, а не російських, ринули до Європи від бомбардувань, артобстрілів і хімічної зброї!

А Україні тепер погрожує вже й ядерною зброєю! Бо інакше вашу «багатостраждальну батьківщину» ніяк не захистити! Що ефективніше захищається Україна, то більшу ненависть ви до неї відчуваєте. І то більшу ненависть лете на неї із зомбоящиків.

Твій вік, до речі, не менший за мій. Годинник почав зворотний відлік. Боюся, так і здохнеш орком.

Але твій лист може знадобитися для наступної публікації. Можу й тебе в ній на ім'я назвати. Був, мовляв, хтось із хорошим російським прізвищем... утім, яка різниця, з яким, а тепер його немає — став орк оркович орковосв. Усі три слова, ясна річ, з маленької літери.

На твоєму сумлінні теж — кров.

Орки! Орки! Орки!

Щойно на вашому, орківському сайті з'явилася новина: Зеленський зібрав багатомільйонну армію, щоб удертися в Росію (ах, вона ж бідна-нещасна!), а ви глитаєте всю

цю брехню з брудного корита — й рохкаєте від задоволення.

Орки!

І ЩО ти пропонуєш мені? Рохкати разом із вами? І, якщо народився в Росії, то, всираючись від захвату, пишатися її зlodіяннями?

А я ж навіть не в Росії народився — в Республіці Комі, яка стала частиною Російської імперії внаслідок її безперервної експансії. І батьки мої не в Росії народилися — в Сибіру, окупованому стараннями Єрмака та тієї ж ура-патріотичної наволочі, що прийшла після нього. А батьки батьків — узагалі в Україні, в колишній Київській Русі, а не в Росії.

Сьогодні серед ночі ми з дружиною прокинулися від виття сирен повітряної тривоги в Кропивницькому: забули на ніч вимкнути смартфон, на якому стоїть програма сповіщення про повітряні нальоти. Ось і зараз — пишу, а в Кропивницькому знову вис повітряна тривога! Дякуємо вам, орки, за те, що визволяєте нас від укрофашистів! Скількох ви вже визволили від... житла, майна, від нормального життя й від самого життя взагалі. Разом із дітьми, які навіть слова «Бандера» ніколи не чули, а лепетали «мамо», «тату»...

На театр у Маріуполі, де ховалися МИРНІ люди РАЗОМ ІЗ ДІТЬМИ, скинув бомбу ваш пілот-орк. Зеленський тоді на весь світ пообіцяв: цей пілот не втече від відплати — буде збитий. Ось свіжі дані: в українському небі збито вже понад 1000 пілотів-орків. Тисячі й тисячі орків уже лежать в українській землі. Вам замало? За українськими даними, орки втратили вже понад 54 тисячі.

Тікайте, орки, верещачи від страху й бруднячи штани! Захід, який однозначно засудив фашизм на Нюрнберзькому процесі, чомусь допомагає Україні та засуджує орківську федерацію, яка вдає із себе лицаря на білому коні!

Але у вас, орків, бракує навіть клепки в голові, щоб запитати у самих себе — ну то де ж фашизм насправді?

І ще один відгук на мої публікації: «Читала, не відриваючись, майже півтори години, навіть на годинник не дивилася. Автор надзвичайно талановитий. Увесь час відчуваєш його ставлення до людей і подій. Одне тільки мене боляче зачепило — це ненависть до всіх за ознакою, так би мовити, паспорта. Вацлав Гавел 1968 року сказав, що кілька людей, які вийшли на Красну площу проти введення військ до Чехословаччини, врятували честь усіх громадян СРСР. Ненависть — непродуктивне почуття, на ньому нічого не побудуєш, можна тільки зруйнувати й зрівняти із землею. Але ж це жахіття закінчиться, й треба буде будувати, а не руйнувати. А буде тільки любов. Так, пропаганда робить свою справу, але не 80 відсотків усе це підтримують. Не хочу цього говорити, проте не думаю, що, виїхавши, автор допоміг Україні перемогти ворога. Я не засуджую, тим паче що на мене бомби не падають».

Авторка листа — людина з вищою освітою і навіть кандидат якихось наук. Листа вона написала не мені, мені його лише переслали.

Але чи вона сама розуміє, що пише?

Де у мене ненависть «за ознакою паспорта»?

Мабуть, все навпаки?!

Це МЕНЕ проклинають, ображають і НЕНАВИДЯТЬ мої ж колишні однокласники та однокурсники! Тільки за те, що пишу правду, а не те, що їм втовкмачують зомбоящики!

І слова «ОТЯМТЕСЯ, ОТЯМТЕСЯ, ОТЯМТЕСЯ, брати-росіяни!!!» я, мабуть, теж «із ненавистю за ознакою паспорта» написав?

Ось тільки, на жаль, сьогодні, сім місяців потому, не бачу я більше ні «братів», ні «росіян» — тільки орків!

Розумію, це боляче звучить. Але саме до такого висновку мене підштовхнули ці сім місяців війни.

І невже не зрозуміло: виїхавши, я отримав можливість боротися — чи багато б я написав, сидючи в підвалі під час безперервних — по три-чотири на день (а то й на всю ніч!) — повітряних тривог?

І ще одне.

Українцям легше від того, що війну проти України в орківській федерації навіть «не 80

відсотків підтримують»? Війна триває вже сім місяців!!! Без одного тижня, якщо бути точним! І триватиме далі, поки ви її «не підтримуєте»! «Не підтримуєте» — значить, мовчки миритесь! Ну так, звісно, «на вас бомби не падають»? Вони падають на українців, на мирних жителів, на житлові квартали й об'єкти інфраструктури.

Збройні сили України відкинули орків з-під Харкова, взяли окуповані вашою «непереможною та легендарною» Балаклію та Ізюм, на окремих ділянках вийшли на кордон із Белгородською областю. І що побачили? Що окуповані орками міста перетворені ними на братські могили! Мало того! Екзгумація — а вона потрібна, щоб ідентифікувати КОЖНОГО, вбитого орками, — показує, що, перш ніж убити, людей безжально катували! Мало того! Самі орки із ЗАДОВОЛЕННЯМ викладають до соціальних мереж сцени катувань та відрізання голів своїм жертвам. І, напевно, є користувачі в орківській федерації, які дивляться на це, мліючи від захвату.

Тож не посилайтесь на Вацлава Гавела! Ті, хто виходив із протестами проти війни з Україною, — так, намагалися врятувати честь усіх, хто мешкає в Російській Федерації. Не вийшло! А сьогодні — й рятувати вже нічого!!! Тим паче — вашим млявим «не підтримують»!

А що сталося після втечі орків з-під Харкова, з Балаклії та Ізюма — ваші зомбоящики вам розповідають?

Помста, зловна орківська помста — ось що сталося!

Орки посилили обстріли Харкова далекобійними ракетами та КАБами, тобто керованими авіабомбами, які можна скидати з безпечної відстані, не входячи до повітряного простора України! І знову — житлові будинки, поранені й убиті мирні жителі, зруйновані об'єкти інфраструктури.

Після чергового такого обстрілу Харків залишився без електропостачання: зупинилися метро, трамваї, тролейбуси. І ваш любий вождь-орк, ватажок усіх орків орківської федерації, на весь світ цинічно заявив, що це (поки що!) лише попередження!

З-під Києва та Сум орків відкинули ще навесні. Але обстріли Сумщини тривають і сьогодні! Як тривають обстріли Києва, Миколаєва, Кривого Рогу й усієї України. Прочитую вашого листа ще раз: «Ненависть — непродуктивне почуття, на ньому нічого не побудуєш, можна тільки зруйнувати й зрівняти із землею. Але ж це жахіття закінчиться, й треба буде будувати, а не руйнувати. А буде тільки любов».

Але ж це ВИ руйнуєте!!! Зрівнюєте із землею! Убиваєте й катуєте! Не Україна.

А що потім, коли «це жахіття закінчиться», — розкажіть, будь ласка, ЧИМ і ЯК???

ВИ прийдете до нас «із любов'ю»? «Будувати»? Бо насправді ВИ дуже добрі орки?

Дякуємо вам, «брати-росіяни»!

Орки, орки, орки!!!

Виняток — тільки ті, хто виступив проти війни.

І отримав за це тюремні терміни. Ті, хто зміг виїхати, щоб не бути причетним.

«Прощай, немытая Россия,

Страна рабов, страна господ,

И вы, мундиры голубые,

И ты, послушный им народ».

Авторство заперечується.

А суть?..

Частина 9. Штайнберг-ам-Зе

11 листопада

Ми переїхали з Танштайна до Штайнберга-ам-Зе.

Цього ж дня українські війська визволили Херсон, який перебував в окупації майже вісім місяців.

І майже одразу українське телебачення розповіло історію про тамтешніх «Гаврошів» —

хлопчаків, які ночами писали на стінах громадських будівель: «Слава Україні!»

Російське ж телебачення, ясна річ, одразу назвало цю історію фейком, вигадкою.

А як інакше? Можливо, який-небудь надзвичайно глибокодумний кремлівський пропагандон навіть удався до міркувань, що «якщо таке й було насправді», то, значить, свідомість хлопчаків уже з пелюшок отруєна українською фашистсько-бандерівською пропагандою. І що такі хлопчаки заслуговують лише на одне — щоб їх топили в сортирі.

І це не вигадка! Саме таке побажання — «топити в сортирі» — я на власні вуха почув із вуст надміру ретивого пропагандона під час його інтерв'ю з російським письменником-фантастом Лук'яненком. Лук'яненку, носієві доброго українського прізвища, тут би згадати про своє коріння, але він лише мляво пров'якав у відповідь, що, мовляв, можна й різкими пороти, а на повторне «топити в сортирі» взагалі відмовчався. Так і вмер для мене письменник Лук'яненко.

Я побажав би того самого і його інтерв'юєру-пропагандону — й навіть більше: саме «в сортирі», але... забагато таких пропагандонів. Сортирів на всіх не вистачить...

Коли виникла ця «особлива професія» — пропагандони, які вливають у свідомість росіян ненависть до навколишнього «ворожого» світу, головним утіленням якого, уособленням всесвітнього зла, стала для них Україна?

За Єльцина такого не було. Черномирдін, колишній прем'єр Російської Федерації, а потім надзвичайний і повноважний посол в Україні, одного разу навіть сказав публічно щось добре про білені й обсажені квітами українські хатки, які демонструють різкий контраст російському селу. Сам Борис Миколайович пустив в обіг фразу: вранці прокинувся — подумай, що ти зробив для України... На жаль, недовго ця фраза протрималася.

Пропагандони, що прийшли після Єльцина, нагромаджують гори брехні й... самі починають у неї вірити?

З піною на губах обзиваючи брехнею будь-яке слово правди.

Ну так, хто найголосніше кричить на базарі: «Тримайте злодія»? Сам злодій!

Українські «Гавроші» — це не вигадка українського телебачення.

Це справжня історія.

Сім'я, що опинилася в окупації в Херсоні, не кинулася зустрічати «визволителів» із квітами й слинявими поцілунками. Коли окупанти пустили вулицями переписувачів, які готували списки для «референдуму» про «приєднання до РФ», родина ховалася у власному погребі. Але що ближче підходив день «референдуму», то ясніше розуміли: сам не підеш голосувати — поженуть прикладами. Напишеш «ні» — дізнаються. Піддадуть приниженням, побиттям, катуванням... або... все, що завгодно. І вже стало не шкода ані власного будинку, ані садиби, ані свого заможного — до війни — побуту. Нашвидку зібралися й, кинувши все, виїхали. Чоловік — до Криму. Щоб звідти спробувати через Російську Федерацію доїхати до Європи. Дружина з двома дітьми до Запорізької області — через пункт пропуску, ще до того, як його обстріляла снарядами «непереможна та легендарна». Вона й розповіла цю історію.

Опинившись в автобусі, що йде до Європи, усвідомивши, що вони вже не в окупації й можна казати те, що раніше суворо заборонялося, син раз за раз смикав за рукав сусідів по кріслу:

— Дядьку, тітко, слава Україні!

І сам же, не дочекавшись відповіді, підказував:

— Героям слава!

Мій друг, який телефонував мені на всьому шляху до Німеччини, потрапив не в Баварію, а в іншу німецьку землю. Отримавши сім-картку німецького «Телекому», я насамперед зателефонував йому.

З ангара, перегородженого поліетиленовими «стінками», вони вже вибралися. Якийсь час жили навіть у готелі — куди місцева влада могла поселити українських біженців, туди й селила. Могла й до готелю. А могла й один із поверхів місцевої лікарні віддати.

І зрештою соціальна служба знайшла для родини соціальне житло в багатоповерховому будинку, населеному людьми різних національностей.

Донька пішла до німецької школи. Але, виходячи з під'їзду, починає співати гімн України. На зло «руській» сусідці, яка мешкає на першому поверсі.

Російська Федерація, вдершись в Україну, сама зробила все, щоб викликати до себе ненависть. Навіть у дітях.

12 листопада.

Штайнберг — це в перекладі кам'яна гора. Зе (See) — озеро. Виходить, кам'яна гора біля озера.

Озеро власної назви не має. Його називають просто озером Штайнберга. Трохи кумедно: два географічні об'єкти, що беруть назви один в одного.

Озеро рукотворне. Колись тут виявили родовище бурого вугілля й почали розробку. Видобували й у шахтах, і відкритим, кар'єрним способом. І коли вибрали все вугілля, залишився глибокий котлован. Його заповнила вода струмків і підземних джерел, і вийшло казкове озеро, яке перетворили на місце для відпочинку — адже нічого в Німеччині не повинно пропадати даремно. Тепер тут є і яхт-клуб, і місця для купання, і навіть серфінг — майже екстремальний вид спорту для любителів осідлати хвилю.

Зрозуміло, ні хвиль, ні течії на озері немає, тому завдання вирішили від зворотного. Поставили високі стійки для троса, що рухається по колу, — хапайся за підвіску й серфінгуй. А дорогою ще й трампліни — стрибай. А поруч серфінг менший — для початківців.

Але й це ще не все: побудували на березі ажурну кулясту споруду заввишки з п'ятиповерховий будинок. Піднімайся нагору й милуйся озером. Але й тут є сюрприз для любителів екстриму: широка труба, що йде спіраллю від вершини споруди до землі. Сідай нагорі в цій трубі на сидниці й крутись по спіралі до самого низу. З якими ж ошелешеними обличчями та квадратними очима вискакують унизу з труби ті, хто ризикнув цю забаву спробувати.

Вхід на цю споруду платний, але квиток, за німецькими мірками, коштує недорого.

Звісно, на березі озера є і кафешки, і стоянка для транспорту — для тих, хто приїжджає своєю автівкою або — на кілька днів — своїм будинком на колесах.

А техніку, яка стала не потрібна, коли розробку вугілля завершили, залишили на майданчику на околиці Ваккерсдорфа, сусіднього села, до якого територіально належить Штайнберг-ам-Зе. Тепер це музей просто неба. І безкоштовний.

Є музей і в самому Штайнберзі-ам-Зе — будівля під дахом. Тут ми побували, коли перший бургомістр Ваккерсдорфа, тобто мер, влаштував ознайомчу зустріч із новими жителями села. І ми на цю зустріч отримали персональне запрошення поштою: шановна фрау, шановний герр і так далі.

У цьому музеї й познайомилися з історією села та розробки родовища.

Наш ноутбук, який ми взяли з дому в останню хвилину, знадобився на двісті відсотків. Танштайн — чудове місце, але нас убивала відірваність від цивілізації. І вже в червні почали шукати можливість переїзду.

З'ясувалося, спочатку треба отримати дозвіл від районної влади на оренду житла. Він дійсний протягом року й на території всієї Баварії. А якщо не встиг знайти житло протягом

року? Нічого страшного — дадуть новий дозвіл.

Ми його отримали й почали писати всюди, куди тільки могли придумати. Але марно. І дружина запропонувала: давай поставимо оголошення на цифровий портал реклами, товарів і оренди житла.

І ми це зробили. Написали чесно: українські біженці, живемо в Танштайні, шукаємо житло, гарантуємо охайність і порядок. Портал пропонував додати ще й ілюстрацію. Трохи повагавшись, поставив власне фото, яке дружина зробила ще в Регенсбурзі. Дуже вдале фото. Подивіться, мовляв, у ці чесні очі майбутнього орендаря. І спрацювало!

Село з автобусним сполученням за півгодини від райцентру. Ми орендуємо перший поверх невеликого будинку: дві кімнати та кухня.

Це чисто німецька історія. Мама нинішньої господині, Марії, переїхала до будинку для людей похилого віку, а її будинок залишився порожнім. Але ж якщо його не опалювати, він буде сиріти, обростати пліснявою й потихеньку ставати непридатним для життя. Та й перебування мами в будинку для людей похилого віку теж коштує грошей. Тому краще здати будинок в оренду.

Ми за оренду не платимо жодної копійки — гроші виплачує соціальна служба напряму Марії. Наш обов'язок — щомісяця пересилати Марії показання лічильників: електрика, газ, вода. А що там далі — це вже її турбота.

Марія та її чоловік Георг живуть у райцентрі, але з'являються тут майже щодня. Тепер цей будинок став для них замською дачею. Нам вони не заважають.

Інтернету в хаті немає, навіщо він літній людині. Але ми пристосовуємося: мобільний інтернет, смартфон, роздача на ноутбук.

І ще одна в мене маленька радість. Наталія Вареник, талановита поетеса, яка мешкає в Білій Церкві під Києвом, розпочала випуск антивоєнного альманаху. У листах скаржитись на постійні повітряні тривоги, на «шахеда» над дахами, що летять на Київ, на жах і безвихідь. Пише, що, може, й сама б уже виїхала, але... собаки. Вони ж як члени родини... Але альманах виходить. Я знову отримав голос.

А коли взявся редагувати для альманаху нарис письменниці з Полтави, познайомився ще з однією історією.

Нарис був завеликим за обсягом, але ж тема!

Тема була.

На самому початку безжальних обстрілів Харкова донька авторки була важко поранена на Московському проспекті. Була на межі життя й смерті, втратила багато крові, але, на щастя, врятували. І знайшлися добрі люди, які допомогли покласти її до хорошої клініки. Але що далі? Так і жити на милицях? І з вічним страхом у душі, який змушує від перших же звуків повітряної тривоги, від будь-якого голосного звуку стискатися в грудку, бігти світ за очі — а куди побіжиш на милицях? — з бажанням забитися в найтемніший куток...

І героїня нарису, тобто сама авторка, з розпачу рвонула до Європи. Сподіваючись на європейську медицину...

За кордон поїхала з чоловіком, але без доньки — та відмовилася. Зрозуміло: на милицях — у невідомість? Тобто батьки, так би мовити, поїхали на розвідку, а донька залишилася чекати результатів. Вже не в Харкові. При першій можливості батьки перевезли її до себе до Полтави.

Далі без зайвих подробиць розповідалося вже про те, як українських біженців, і героїню нарису разом із чоловіком у їхньому числі, зустріли у Словаччині після перетину кордону. І добре, що без зайвих подробиць, — скорочувати майже не треба. Ну й, зрозуміло, добре зустріли. Як усюди. Ми й самі це на власні очі бачили.

Але кінцевим пунктом обрали вони з чоловіком чомусь Словенію, Люблянду.

Гаразд, героїні видніше.

Зате яку цікаву подробицю дала вона з Відня: в ресторані нас нагодували справжнім українським борщем!

Чудова деталь!

Але після Відня почалася якась нісенітниця.

У Любляні не знають, що з ними робити, й... здають до поліції.

Браво!

І ось сидять герої нарису в дільниці, хоча й не за ґратами, й слухають, як поліція веде з кимось розмови телефоном. І, звісно, ні слова не розуміють... Це вам не зрозуміла українська, хоч теж слов'янська мова... Але й поліція не розуміє ні їхньої української, ні російської, ні навіть англійської... Проте ситуація кудись рухається. Нарешті наших героїв ввічливо запрошують на вихід, саджають до машини й кудись везуть.

Виявляється, у Любляні теж є служба, яка опікується українськими біженцями.

І той же мовний бар'єр, що й у поліції! Але люди за столами, мабуть, переконані, що все роблять правильно: раз українці — значить, біженці, раз біженці — треба й оформити їх як біженців.

А потім — притулок для українських біженців, куди привозять героїв нарису. Великий спортзал у заміському санаторії, в якому лише троє мешканців і матраци на підлозі. Не розкладачки, як у Польщі чи Німеччині, а тільки матраци. Не дуже виявилася готовою Словенія до прийому біженців. Втім, і рвалися до неї, схоже, мало хто.

А вранці герої тікають із притулку, щоб потрапити до українського консульства...

Скорочений нарис прийняли й опублікували. І в нас із авторкою зав'язалося листування, яке стало ще однією ниточкою, що зв'язує нас з Україною. Листування без зобов'язань, не занадто глибоке, але я вважав, що мушу відповідати. Це ми з дружиною в безпечній Баварії, добре тут у нас усе складається, чи ні — інше питання, але без повітряних тривог, без ракетних обстрілів, без бомбосховищ, без щоденного нервового напруження. А вона — в Україні. Під виттям сирен, під щоденними й щонічними російськими ракетними ударами.

Про те, що відбувається в місті, вона теж писала. Тривоги, вибухи, та ще й проблеми з донькою. То рани гноються, то нервові зриви, то компреси, то перев'язки...

Приватна історія, але теж відображає спільну українську біду...

Частина 10. Інтерлюдія

Ми завжди будемо з добрими почуттями згадувати Танштайн і той гуртожиток, до якого потрапили після притулку у Віфельсдорфі.

Однією з прикрас нашої кімнати було дерев'яне розп'яття на стіні.

Манфред першого ж дня, коли ми заселялися, показав на нього рукою:

— Зняти?

— Ні, — сказала дружина. Нехай ми й народилися в комуністичній країні, але релігію іншого народу мусимо поважати.

До того ж розп'яття було не просто предметом релігійної атрибутики, а справжнісіньким витвором мистецтва.

Але...

Одного разу, вже засинаючи, я поглянув на розп'яття й... ледь не розсміявся від єретичної думки! Боже мій, та це ж точнісінько та сама історія, що й із пам'ятником Кірову в Кіровограді до його перейменування на Кропивницький.

Був такий у центрі міста. Сергій Миронович стоїть на п'єдесталі, ніби виступає перед народом! Права нога трохи попереду лівої, ліва рука в кишені галіфе, а права, стиснута в кулак, із відстовбурченим указівним пальцем, рішуче показує на щось унизу. Можливо, на те місце, яке належить зайняти буржуазії після перемоги пролетаріату?..

До речі, ви не бували в Кіровограді? Ні? Ну, тоді майте на увазі — вже пізно: пам'ятник знесли 2014 року. Після Революції Гідності. Але якщо хочете, їдьте до Воркути. Там стоїть такий самісенський пам'ятник. Того самого відливку! І там його зносити не збираються.

Так от. Якщо обійти пам'ятник і встати трохи за спиною Сергія Мироновича, ліворуч від нього, правого кулака не видно. Видно лише вказівний палець. Якраз там, де сходяться штанини галіфе. Наче Сергій Миронович, виходячи до народу, забув ширінку застібнути, й

пеніс так і залишився стирчати назовні. Недогледів щось скульптор! І коли йде дощ... ну, далі домальовуйте собі самі.

На Ісусі, розп'ятому на хресті, — настегенна пов'язка, зав'язана вузлом праворуч. Ну, вузол і вузол, звідки на нього не дивися.

Але сутінки, що густішають, приховують обриси й спотворюють пропорції. І... Господи прости, що це — в Ісуса ерекція?.. І різьбяр туди ж?..

Залишається тільки сподіватися, що той, хто жив у цій кімнаті до нас, дивився на розп'яття в іншому ракурсі...

Цей фрагмент був в одній із моїх баварських новел. Але двоє читачів, прочитавши, обурилися: схаменися, друже, це ж блюзнірство! І я його вилучив.

Але не вбив.

Яке ж це блюзнірство? Епатаж — так. Блюзнірство — ні. Зрештою, й Тому, Хто створив із мертвої глини Адама й вдихнув у нього живу душу, теж притаманне почуття гумору...

Частина 11. Штайнберг-ам-Зе. Перший Новий рік не вдома

20 листопада.

Дзвінок із самої Італії. До дружини.

По «Вайберу» телефонує однокласниця.

Вони давно втратили одна одну з очей. Але тут якимось дивом, через знайомих спільних знайомих, — знайшлися.

Еміграція, виявляється, допомагає відновлювати давно втрачені контакти.

Втім, подруга не біженка — їздить до Італії заробляти, доглядаючи за старими. Сама давно вже мешкає в Росії, але їздить з цієї самої «благополучної» Росії заробляти через пів Європи...

До речі, як це огидно — коли українці в Російській Федерації перетворюються на «росіян» і разом з усім нинішнім бидлом кричать: «Крим наш» і «України ніколи не було й не буде»!

У першій розмові вони довго говорили про однокласників: хто, де, коли й як зараз.

Але цього разу подруга одразу пішла в атаку: Росія ні в чому не винна, їй наказав світовий уряд.

Моя дружина їй, як то кажуть, про Хому, а подруга у відповідь про Ярему! На тому, як кажуть, і любов скінчилася.

Дружина навздогін надіслала їй відео — Макаревич співає: «Я расскажу вам про страну, что сдуру вляпалась в войну». А далі «где в Храм впустили сатану» і «мозги засраты — хоть разгребай лопатой».

У відповідь: «Макаревич звиздить!»

Навіть не второпавши того, що це і є підтвердженням — «мізки засрані».

Дружина в запалі хотіла було написати: нехай би твого сина призывали — наші його зустрінуть гідно! Але... зупинилася... І правильно зробила.

Про «світовий уряд» я чую не вперше. Але про те, що саме він розв'язав війну Російської Федерації проти України?..

Це ж яку силу має цей самий «світовий уряд», щоб «наказати» ядерній державі, а та не поспіла ослухатися?

Заради цікавості заглянув до «Вікіпедії».

Ось як! Є в ній, виявляється, навіть стаття «Світовий уряд». Але — ні доказів його існування, ні спростувань! Цитати, посилання на інші статті в тій же «Вікіпедії», екскурс до конспірології. Чимало цікавої інформації, але не більше того. І навіть не згаданий Велемир Хлебников, який спробував у 1915—1917 роках створити Уряд Земної кулі, тобто саме світовий уряд.

І що ж далі?

І я провів «тест»: переказав історію з телефонним дзвінком своїм друзям-хлебниковцям.

Результат мене приголомшив! Виявилось, байка про «світовий уряд», який надумав

руками Росії знищити Україну, вже давно гуляє мережею. В офіційних ЗМІ, у виступах посадових осіб немає й натяку на «світовий уряд», а в тіньовій інформаційній сфері — будь ласка: «світовий уряд» «наказав», і ядерна держава не посміла послухатися!

А я про це навіть не здогадувався! Тому, по-перше, що уникаю заходити на сумнівні інтернет-ресурси, по-друге, люто ненавиджу пустопорожню балаканину в безвідповідальних і брехливих чатах. Особливо коли користувач навіть не може зрозуміти — чи спілкується він із живим співрозмовником, чи з хитромудро запрограмованим чат-ботом.

Але ж в інтернеті крутиться: Росія ні до чого!

Світовий уряд наказав!

Найцікавішим виявилось те, що на байку про «світовий уряд» купуються не лише малоосвічені дурепи (лише з десятима класами за спиною), яким розуму вистачає тільки їздити до Італії й підмивати зади італійським старим, а й найрозумніша інтелігенція.

Залишається тільки зробити висновок, що ідея про «світовий уряд» вкинута в мережу не ким іншим, як кремлівськими пропагандонами.

Це ще один спосіб обдурити маси й зобразити РФ білою й пухнастою.

РФ «не винна» в тому, що загарбала Крим.

РФ «не винна» в тому, що прийшла «рятувати» населення Луганська й Донецька, а тепер поспіхом надягає на це саме населення погони й кидає до м'ясорубки боїв як гарматне м'ясо.

РФ «не винна» в тому, що розв'язала війну й погрожує ядерною зброєю.

«Світовий уряд» у всьому винен.

24 листопада.

Дев'ять місяців війни.

Але це в Україні. А баварці готуються до Різдва й Нового року.

У Швандорфі, райцентрі, вулиці й площі вже прикрашені ялинковими гірляндами, зеленими, під колір хвої. Синтетика, звісно, але з електричними лампочками. Трохи скромніше, але прикрашаються й Ваккерсдорф, і Штайнберг-ам-Зе. Як, напевно, усі інші села й селища. Але найголовніше — кожен баварець із захватом прикрашає свій власний будинок, двір і навіть гараж.

Приємно бачити життєрадісних, усміхнених людей, які розвішують гірлянди електричних лампочок, вінки з ялинових гілок, зірки, що засвічуються з настанням темряви, й новорічні іграшки.

Сусід у будинку навпроти спустив з флагштока прапор Баварії. Не той: полотнище у дві смуги, білу й блакитну — а строкатий, із блакитними ромбиками. Й підняв різдвяний прапор: Дід Мороз (ах, пробачте, Санта-Клаус, Святий Миколай) мчить небом на тлі повного місяця в санях, завалених подарунками й запряжених північним оленем. Ну, оленем не оленем, але в будь-якому разі твариною з оленьчими рогами, яка схожа на північного оленя. Яким художник його побачив — таким і намалював. Значить, олень.

На фасадах, у вікнах будинків, світяться силуети ялинок і ялиночок. На таких вікнах навіть не опускають жалюзі на ніч — хай усі бачать: Різдво незабаром!

Але й живі ялинки в пошані. Торговельні майданчики поруч із великими магазинами заставлені справжніми, з лісу, ялинками на продаж. На кожній етикетка: ялинка зрубана у спеціальному лісництві, спеціально навченими людьми, а не принесена з лісу потайки під покровом ночі.

Святкувати німці люблять і вміють. Особливо Різдво. Це у них багатоступінчасте свято: чотири адвенти («час радісного очікування») й сама різдвяна ніч. У дворах, на додачу до традиційних фігурок, гномиків, домовиків, різних звіряток, ставлять фігурки, що символізують Різдво й Новий рік.

Звісно — Санта-Клаусів.

Ну а якщо Санти під рукою не виявилось?

Можуть і щось інше.

Йдемо, дивимось — взагалі незрозуміло хто.

Корова не корова, бегемот не бегемот, але з оленькими рогами. А при наближенні перехожого повертає голову й рохає...

Але це в Німеччині.

А в Україні війна перейшла в нову, геть нелюдську фазу.

РФ, не припиняючи обстрілів мирного населення, завдає ударів по об'єктах інфраструктури. Їм уже замало житлових будинків, торгових центрів і вокзалів. Ну, скільки там може бути жертв? Десятки, сотні? А в містах, якщо вони взимку залишаться без електро-, водо- та теплопостачання, рахунок може піти на тисячі й сотні тисяч.

Арифметика орків!

Телефонує друг, розповідає, як обласний центр добу залишався без електропостачання і дві доби — без води.

Інший друг, киянин, майже з гумором розповідає, як йому, у свої 85, довелося, бо ліфт вимкнули, тягти на собі важезну сумку з харчами на чотирнадцятий поверх, а поруч метушилася консьєржка:

— Що ви робите? Негайно спустіться в бомбосховище!»

Ремонтні бригади працюють цілодобово, на межі сил, але в ерефії ракет багато. Ось і зараз — пишу, а увімкнений телевізор — тут я зумів усе ж таки знайти український супутниковий телеканал — розповідає, що почалася чергова масована атака крилатими ракетами по Києву й усій Україні...

1 січня 2023 року.

Баварська новорічна ніч виявилася на диво схожою на будь-яку новорічну ніч довоєнної України. Довге застілля — в очікуванні дванадцятого удару годинника, а потім — вакханалія фєсєрверків.

На кожній вулиці, з кожного двору злітають святкові ракети, з тріском розсипаючись у небі різнокольоровими іскрами. У нас кажуть — гроші на вітер. А тут хотілося сказати: гроші в небо. Завжди ощадливі та економні, німці цієї ночі розцвічували небо всіма кольорами веселки, не шкодуючи грошей і не заощаджуючи.

Випивши по келиху шампанського, вийшли на вулицю й ми.

Німці підходять, тиснуть руки, мало не обіймають і бажають нам, біженцям, щоб новий рік приніс Україні мир, на який вона так заслуговує...

А Україну в новорічну ніч росіяни привітали іншими ракетами — бойовими.

Частина 12. «Точно в ціль!»

29 квітня 2023 року.

3 колонки новин: «Внаслідок удару по багатоповерхівці в Умані підтверджено загибель двадцяти трьох осіб. Слідчі та криміналісти поліції ідентифікували двадцять два тіла. Серед загиблих п'ятеро дітей — двоє хлопчиків (півтора року та 16 років) і три дівчинки (8, 11 та 14 років). Безвісти зниклою вважається одна жінка. Пошуки та розбори завалів тривають».

За даними радіоперехоплення: в момент вибуху пролунав радісний вигук: «Точно в ціль!»

Скільки ж разів довелося мені побувати в Умані свого часу? Навіть порахувати не можна...

Увечері 28-го, під час підсумкового випуску теленовин, дружина поклікала мене до увімкненого телевізора: «Іди швидше, ти тільки подивись, що вони цього разу зробили!» Цю новину я прочитав (і здригнувся — не вперше, а як завжди) ще вранці. Але прочитати — це одне. Побачити ж цей жах на власні очі... Прокляття! ЩО ВОНИ ЗРОБИЛИ?

Те, що й завжди!

Вдарили по людях, які мирно спали у своїх ліжках, по дітях і жінках...

Дружина теж була в Умані. І в знаменитій «Софіївці» була.

Це не означає, що ракетні удари по інших містах України ми переживаємо менш гостро. Але Умань — це ще й місто, яке ми бачили на власні очі. Удар по ній — це ще й удар по

нашій пам'яті, по всьому доброму й світлому, що вона зберігає в собі.

Умань, старіша за Кропивницький і не так далеко розташована від нього, багато чого пережила у своїй історії — і поганого, і хорошого.

Понад двісті років тому в ній жив і помер ребе Нахман із Брацлава, засновник однієї з гілок хасидизму, й в наші часи на його могилу щорічно з'їжджалися на Рош га-Шана, єврейський Новий рік, понад 30 тисяч паломників-хасидів.

Знаменитий парк «Софіївка», заснований 1796 року власником міста Умані, польським магнатом Станіславом Потоцьким для його третьої й шалено коханої дружини Софії Вітт-Потоцької, став перлиною світового садово-паркового мистецтва, й щорічно його відвідували близько 150 тисяч туристів.

Умань... Пересічний райцентр Черкаської області. І щаслива володарка «Софіївки».

Я бував в Умані, тому що в ній був розташований один із заводів РВСП, Ракетних військ стратегічного призначення, й деякі з розробок нашого конструкторського бюро йшли у виробництво на цьому заводі.

Стотисячна Умань здавалася невеликим містечком. Можливо, тому що не було часу безцільно тинятися її вулицями. Маршрут завжди залишався незмінним. Готель. Довга вулиця, середину якої «прикрашала» будівля в'язниці. І завод на іншому кінці цієї вулиці. Третьою точкою був автовокзал, розташований нижче й приблизно на рівній відстані і від готелю, і від заводу. І розпорядок дня завжди був однаковий. Ранній підйом, робочий день на заводі й повернення до готелю.

У ті роки Умань, як і тогочасний Кропивницький, сиділа на погодинному графіку подачі води. «І яка від нього користь? — казали мені. — Вранці я набираю повну ванну води, а ввечері, повернувшись із роботи, спускаю цю воду в каналізацію. Тож хто і на чому заощаджує?» Зате готель відчував цю «економію» повною мірою. Увечері постояльців зустрічало амбре з вбиральні на поверсі, якою протягом дня користувалися. Хоча води в готелі не було, як і в усьому місті. За винятком, зрозуміло, заводу.

Були в місті ще завод «Мегомметр», провідне підприємство союзного підпорядкування, та інші підприємства. А в асортименті, наприклад, лікero-горілчаного заводу був навіть так званий український кальвадос. Тепер, скуштувавши справжній французький кальвадос, можу сміливо сказати, що уманський кальвадос був, звісно, абсолютно «неправильним», але за смаковими відтінками перевершував правильний французький: не було в ньому характерної для французького гіркоти.

Якщо відрядження видавалося тривалим, вихідні дні передбачали обов'язкову екскурсію до «Софіївки».

Важко уявити собі, скільки фантазії та винахідливості вклав у її створення польський військовий інженер Людвіг Метцель. Тут і водойми з водоспадами, й скелі, й Єлисейські поля, й Англійський парк, Бельведер, павільйони, гроти, альтанки, скульптури, шлюзи, каскади, мости, мальовничі краєвиди та неймовірне розмаїття дендрологічного парку. І постійні відсилення до Стародавньої Греції та Стародавнього Риму. Ахеронт, підземна річка давньогрецького міфічного царства мертвих, якою в «Софіївці» й сьогодні можна пропливти на човні. Гроти Фетіди (Венери), Каліпсо, Діани, Сцилли, Тантала...

І все створено з вигадкою й натхненням! Перше, що бачиш, входячи до «Софіївки», — озеро, з фонтану «Змія» в центрі якого б'є струмінь води заввишки п'ятнадцять метрів. Геніальне інженерне рішення: ніяких насосів, ніяких механізмів — висота струменя визначається лише різницею висот між верхнім і нижнім озерами й талановито вивірені прокладання водопровідних труб.

У той час я захопився слайдовою фотографією. Виявилося, що це приголомшлива альтернатива кольоровій, а тим більше звичайній чорно-білій фотографії. Ніякої метушні при друці фотографій, ніякої корекції за допомогою кольорових світлофільтрів — проявив плівку, розрізав на кадри й вставив у рамочки, все! А якщо кадр вибрано правильно — зображення не поступається роботі найвправнішого професіонала. Нинішні цифрові «мільниці» такого зображення не дають.

Вирушаючи у відрядження, я завжди брав із собою не лише електробритву й кип'ятильник, а й фотоапарат «Зеніт», дзеркалку. Саме те для слайдової фотографії.

Плівка — обов'язково німецька, гедеєрівська, якій наша «Свема», взагалі непогана, в підметки не годилася. Набір хімікатів для проявлення — угорський. Лише діaproектор — радянський. Непогану оптику в нас теж робили...

Скільки ж фотографій я зробив у «Софіївці»! Одного разу взимку навіть замерзлий водоспад сфотографував. Коли показав приятелеві, який теж захоплювався слайдовою фотографією, він ахнув. Ні, звісно, він би зробив знімок не гірше. Ахнув — і одразу ж пояснив: «Вперше в житті замерзлий водоспад бачу!»

Заводу, до якого я мотався у відрядження, давно вже немає. Став не потрібен, коли Україна під гарантії безпеки від США й Росії відмовилася від ракетно-ядерної зброї. Кому могло тоді на думку спасти, що саме гарант безпеки нападе на Україну?

Але навіть якщо припустити, що той завод зберігся: поміняв профіль, вистояв у найважчі постперестройкові роки, і... І що це змінює? Вони ж давно вибирають зовсім не військові цілі!

У місті, розташованому в Центральній Україні, далеко від сьогоденної лінії фронту, вони вдарили по житловому багатоквартирному будинку!

«Точно в ціль!»

А отже, саме це і є сьогоденною ціллю агресивної війни проти України!

Іще один штрих: у зруйнованому ракетою будинку мешкали також біженці з Харкова.

Дякуємо вам, орки! Ви перетворили життя громадян України на російську рулетку. Забаву п'яних гусар.

Але цього разу «гусари» стріляють не в себе.

Частина 13. Чому й як росіяни потраплять до раю

Як же добре, що Росія нині — капіталістична країна. А те, що не просто капіталістична, а ще й імперіалістична, виродки, які в ній мешкають, все одно не розуміють.

Дядько моєї матері безславно загинув на війні, розв'язаній Сталіним проти Фінляндії. За безцінь загинув.

Але нині реалії зовсім інші.

В ерефії-оркостані збільшать виплати за кожного виродка, який загине в загарбницькій війні проти України. До семи мільйонів! А витіювате формулювання, властиве головному орку, натякає, що нинішні п'ять мільйонів перетворяться на дванадцять. А чого ж не пообіцяти? Обіцяти — справа дурна!

Жодному виродкові, якщо розібратися, ані війна, ані Україна й на хрін не потрібні. Але здихати буде веселіше!

Тож уперед!

І з радістю на мордах!

Слухаюсь, ваше благоуродіє!

«Смело мы в бой пойдём

За миллионы

И как один умрём

Как идиоты!»

Але й Україна має право зробити свій висновок: полонених не брати!

Хто сказав? Ваш головний орк і сказав!

Полонених не брати!

Нехай росте добробут пересічних громадян Росії!

6 червня 2023 року.

Росіяни підірвали греблю Каховської ГЕС. Безцільно. Мимохідь. Лавина води накрила вісімдесят населених пунктів, людей, які мирно спали.

Скільки загинуло, не встигнувши навіть прокинутися?

Зате нелюди порозважалися.

10 червня 2023 року.

Не можу вже бачити цю фізіономію! Круглі ситі щічки, масляна усмішка, хитруватий погляд із натыком на лєнінський примруж. І слова: «Росіяни потраплять до Раю».

Не знаю, скільки разів прозвучали ці слова насправді, але в інтернеті вони розтиражовані до нескінченності: «Росіяни потраплять до Раю!» Такі чудові слова, що самі просять, щоб їх повторювали!

І всі одразу кричать «ура».

І кидають у повітря все, що належить кидати в пориві тріумфування. Ну, не знаю — чепчики, ліфчики або німби, які миттєво починають світитися над головами.

«Росіяни потраплять до Раю!»

Причому всі!

Віруючі й атеїсти.

Праведники й грішники.

Благополучні й убогі.

Дорослі й діти.

І ті, хто з піною на губах схвалює війну, розв'язану проти України, й ті, хто мляво в'якає з дивана, що вони-то, звісно, проти, але... теж потраплять до Раю.

Як же в раю класно! Горілки хоч залийся. Плавлені сирки просто на райських кущах ростуть — ну чого ще російській людині треба!

Горілки, щоправда, й тут хоч залийся — але ж не надурняк! А там!..

І хто пообіцяв? Ваш найголовніший! Ура йому!

Був це експромт чи давно виношена й заготована фраза?

Але і в тому, і в іншому разі це була не випадкова обмовка, а перевірка: ану ж бо, схавають чи ні?

І схавали! Та ще й як схавали! Як і все, що із захватом хавали до того. Адже той, хто це каже, знає напевно. Він уже, мабуть, і указ про це підписав:

«Росіяни потраплять до Раю!»

А подумати власною головою тим, хто звик жити веліннями фюрера, явно клепки бракує. Та що там — геть немає. Та й навіщо? Голова є — і годі. А все, над чим варто було б подумати, — і так пояснять. Думати ще! Скажете теж!.. «Росіяни потраплять до Раю!» — й баста, думати вже нема потреби!

А дарма, між іншим. Він же пообіцяв, що потраплять, але ж не пояснив — ЯК.

А ось це — ЯК? — він якраз дуже розуміє.

Ось це якраз давно виношено, просто не оголошується до пори до часу.

Коли потрібний момент настане — самі зрозуміють. Правда, пізно вже буде.

«Я вам обіцяв перемогу!» — ще одна виношена й заготована фраза, яку теж хавають на ура.

Але, зауважте, жодного разу не вимовив він ці дві фрази разом. Лише окремо!

А раптом хтось, навіть не думаючи, зіставить одне з іншим і раптово зрозуміє, як тісно пов'язані ці дві фрази: «Росіяни потраплять до Раю!» і «Я вам обіцяв перемогу!»

Гаразд, годі тягти kota за хвіст. Це ж він вам третю світову пообіцяв. Ядерну! Яку він же й почне. А ви, дурні, тріумфуйте й у повітря чепчики кидаєте!

Чому досі не почав?

Тим більше що вже кричать йому з усіх боків: пора вдарити по центрах прийняття рішень! По Брюсселю, Лондону, Парижу, Вашингтону... А він усе зволікає?..

Ні, дещо він усе ж таки розуміє. Одна річ — перемогти без ядерної зброї. І надії на це він не втрачає. Інша річ — увійти в історію чудовиськом, яке знищило всю планету.

Втім, стійте, яка історія? Ніякої історії взагалі більше не буде!

А буде те, що вже давно прораховано й спрогнозовано: короткочасна ядерна війна, яка поставить хрест на всій людській цивілізації.

Сценарій її давно відомий. Старт російських ядерних ракет засікають американські супутники-розвідники й миттєво передають до центрів прийняття рішень. А часу на прийняття цих рішень цілком достатньо. Ядерні боєголовки, запущені з російської території, досягають Сполучених Штатів за 20—25 хвилин. Ну, дамо американцям хвилин п'ять на розбіг: все ж таки треба президентові доповісти, а тому бодай кілька секунд подумати. Але все одно — російські міжконтинентальні ракети відстрілюють першу, розгінну ступінь, друга ступінь виводить боєголовки на траєкторії до заздалегідь заданих цілей, теж відстрілюється, відокремлюються бойові частини, а їм назустріч уже стартують американські й натівські ракети з ядерними зарядами.

Що далі, сухо описує «Вікіпедія» на прикладі Хіросіми: «Близько 8 години ранку за місцевим часом В-29, перебуваючи на висоті понад 9 км, здійснив скидання атомної бомби на центр Хіросіми. ... Бомба розірвалася на висоті близько 400–600 метрів (за точнішими оцінками — 576 метрів над землею). Ті, хто перебував найближче до епіцентру вибуху, загинули миттєво, їхні тіла перетворилися на вугілля. Птахи, що пролітали повз, згоряли в повітрі, а сухі горючі матеріали (наприклад, папір) спалахували на відстані до 2 км від епіцентру. Світлове випромінювання випалювало темний малюнок одягу в шкіру й залишало силуети людських тіл на стінах.

Люди, які перебували поза домівками, описували сліпучий спалах світла, з яким одночасно приходила хвиля задушливого жару. ... Ті, хто перебував у будівлях, як правило, уникали впливу світлового випромінювання від вибуху, але не вибухової хвилі — осколки скла вражали більшість кімнат, а всі будівлі, крім найміцніших, руйнувалися. Одного підлітка вибуховою хвилею викинуло з його будинку через всю вулицю, тоді як будинок завалився за його спиною. Протягом кількох хвилин 90 % людей, які перебували на відстані 800 метрів і менше від епіцентру, загинули. Численні невеликі пожежі, які одночасно виникли в місті, незабаром об'єдналися в один великий вогняний шторм, що створив сильний вітер (швидкістю 50–60 км/год), спрямований до епіцентру. Вогняний смерч захопив понад 11 км² міста, погубивши всіх, хто не встиг вибратися протягом перших хвилин після вибуху.

Кількість загиблих від безпосереднього впливу вибуху становила від 70 до 80 тисяч осіб. До кінця 1945 року у зв'язку з дією радіоактивного зараження та інших відкладених ефектів вибуху загальна кількість загиблих становила від 90 до 166 тисяч осіб. Після закінчення 5 років загальна кількість загиблих, з урахуванням померлих від раку та інших довгострокових впливів вибуху, могла досягти або навіть перевищити 200 тисяч осіб».

Схоже на біблійний опис апокаліпсису?

І все це створила всього лише одна «скромна», малопотужна й недосконала атомна бомба з душоципальною назвою «Малюк», що містила 64 кг урану, з яких приблизно лише в 700 г відбулася реакція поділу, еквівалентна за потужністю 13–18 кілотоннам тротилу (яка ж це смішна цифра сьогодні!), і скинута на одне-єдине місто з населенням 245 тисяч осіб.

А тепер уявіть собі, що зроблять сотні (!!!) ядерних зарядів, які вдарять одночасно по сотнях (!!!) міст Російської Федерації...

Наскільки божевільний нинішній цар і бог Росії, щоб запустити такий сценарій?

Ніхто не знає.

Християнська доктрина говорить, що померлі насильницькою смертю — віруючі й невіруючі, праведники й грішники, дорослі й діти — одразу потрапляють до Раю.

І саме це він вам і обіцяв.

Тож уперед і з піснею: «Oh When the Saints Go Marching In...» — «Коли святі маршують до Раю...»

Як же добре виводить цю мелодію зовсім не апокаліптична труба Луї Армстронга.

Можливо, й він її почує у своєму глибокому бомбосховищі, що витримує пряме влучання багатомегатонного ядерного заряду...

Частина 14. Регенсбург

Чому я почав писати?

Бо мені кортіло жартувати.

Не зубоскалити під час застілля чи в курильні, а жартувати на папері.

І виявилось, що мої жарти мають ще й товарну цінність.

Але найкращий у моєму житті жарт прийшов до мене сам, коли я його геть не чекав і жартувати не збирався.

Не пам'ятаю, у яких справах і як, але опинився я в дев'яностих у Москві. І якраз якісь чергові вибори там наближалися.

І от стою на ескалаторі, спускаюся в метро, а ліворуч ескалатором униз біжить якийсь юнак, що для вічно заклопотаних москвичів цілком звично. Та раптом зупиняється біля мене.

— Ви підете на вибори?

— Ні.

У лівій руці в хлопця опитувальні бланки, у правій — кулькова ручка.

Він робить позначку в бланку й біжить далі.

— Юначе, — гукаю йому в спину, — ви не спитали чому.

Він зупиняється і повертається до мене. На обличчі — подив. Йому ж не казали, що треба ще щось питати. Йому дали бланки, ручку й пообіцяли дати ще й грошей, якщо опитає за день тисячу людей. От він і біжить як ошпарений. Але машинально запитує:

— А чому?

І ось тут я посміхаюся у відповідь і кажу:

— Я не громадянин Росії.

Суть, схоже, доходить до нього не одразу, бо він розвертається й біжить далі. Але через кілька сходинок зупиняється й викреслює з опитувальника щойно зроблену позначку.

Зараз мені здається, що він зробив це зі злістю та ненавистю.

Сьогодні, коли Росія вдерлася в Україну й убиває, грабує й гвалтує, я, уродженець Боркути, пишаюся, що ніколи не був громадянином Росії.

Якщо просять усе-таки уточнити, де народився, відповідаю чесно:

— У Республіці Комі.

— Але ж це Росія?

— На жаль. Але я народився не в Росії, а в Республіці Комі. І мешкав у Республіці Комі, і школу там закінчив, і паспорт у шістнадцять років там отримав. У мене навіть свідоцтво про народження двома мовами, друга мова — комі. Не мала тогочасна Російська Федерація, точніше, РРФСР — Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка — власного громадянства. Як не мали його Україна, Грузія, Молдова й усі інші. Усі були громадянами СРСР.

Тож отак, хлопці. Громадянином СРСР, так, був. Громадянином Росії — ніколи.

Не був. Не є. І ніколи не буду.

Я громадянин України. І кажу про це з гордістю.

А з тієї поїздки я привіз оповіданнячко «Іноземець», яке тут-таки опублікувала московська «Літературна газета». І гонорар заплатила...

Але це все ж таки дещо інший жарт. А без жартів повторю ще раз: громадянином Росії не був!

Бог милував.

1 червня 2024 року.

Ми живемо в Регенсбурзі.

Регенсбург — місто дуже старе, стоїть на злитті Дунаю й Регена, у найпівнічнішому вигині Дунаю.

Регенсбург трохи менший за Кропивницький, але це столиця Оберпфальцу (Верхнього Пфальцу) й резиденція єпископа римо-католицької церкви.

Вигин Дунаю біля Регенсбурга був заселений ще з кам'яного віку. Приблизно 79 року нашої ери, за часів римського панування, тут було побудовано фортецю, що контролювала

гірла Регена й Наба. Зрештою, її зруйнували у 160-х роках під час війни германських і сарматських племен проти Риму. Однак, відтіснивши германців, римляни одразу звели нову фортецю, більшу й міцнішу за попередню; на її місці зараз розташоване так зване Старе місто Регенсбурга. Велике переселення народів близько 400 року перетворило її на надважливий стратегічний об'єкт на Дунаї. Фортеця стала ще й цивільним поселенням, оточеним потужними мурами.

Дванадцятого сторіччя Регенсбург — уже одне з найбагатших міст Німеччини. У 1135—1146 роках тут збудовано знаменитий Кам'яний міст через Дунай, диво інженерної думки того часу. 1275 року закладено кафедральний собор Святого Петра, будівництво якого завершили 1634 року. Собор — головна пам'ятка готичної архітектури в Баварії. І іноді Регенсбург навіть називають містом собору. А найголовніше — під час Другої світової війни місто майже уникнуло бомбардувань. Буцімто сам Папа Римський клопотав про це перед країнами-союзниками — й ті ніби дослухалися.

Хоча насправді — бомбили. Зруйнували п'яту частину міста. Але собор, Старе місто й Кам'яний міст збереглися. Тому й виникає враження, що Регенсбург не постраждав. І сюди охоче привозять туристів.

Для мене Регенсбург цікавий ще й тим, що тут після Другої світової мешкав деякий час український поет Євген Маланюк.

Майже земляк — уродженець Новоархангельська нинішньої Кіровоградщини.

А ще ми маємо кволу надію — може, ось тут зуміємо потрапити на курси німецької мови? У Швандорфі нам у цьому відмовляли: нащо вам, пенсіонерам, німецька?..

Але красою Регенсбурга ми милуватимемося згодом, а поки що щодня бачимо з вікна дивного сивого чоловіка.

Він приїжджає щодня.

Байдуже, день будній чи вихідний, дощ чи сонце — він приїжджає.

Іноді раніше, іноді пізніше. У дощові дні знаходить просвіток між зливами й усе одно приїжджає...

Помітили ми його не одразу. Спочатку мимоволі. Ну, сидить якийсь сивий чолов'яга на лавці й дивиться незрячими очима в простір. Відволікається, закурює. Докурює цигарку й продовжує сидіти. І тільки згодом побачили — він приїжджає щодня.

Так склалося, що чергове житло дісталось нам з вікнами на цвинтар. Невеличкий, чистенький, по-німецькому доглянутий, але ж усе одно — цвинтар.

Не дуже лежала душа до переїзду сюди. Але... це ж Німеччина: не ти вибираєш — орендодавець вибирає тебе. Хоча частіше не вибирає...

А ми встигли вже пожити й у гірших умовах.

Табір для біженців. Притулок в Віфельсдорфі. Велика зала, розгороджена на кімнатки для кожної родини поліетиленовими перегородками. Потім крихітне село біля кордону з Чехією. Теж по-німецькому чисте й охайне, але без крамниць і навіть без автобусного сполучення.

Навіщо воно треба, якщо на кожному подвір'ї стоїть власна автівка, й зазвичай не одна? Лише раз на тиждень приходив мікроавтобус до найближчого міста. З'їзди, купи харчів на тиждень наперед і сиди до наступного тижня.

Пощастило, коли знайшли житло в більшому й ближчому до райцентру селі. Але теж без крамниць. Зате з автобусним сполученням. Окрім неділі, коли життя в селі завмирало й тільки церква біла у дзвони, скликаючи на службу...

І тут нам підказали: Регенсбург. Є там, мовляв, таке собі бюро міського розвитку. Треба

подати документи, зареєструватися, сплатити гроші й чекати. Коли з'являється вільне житло, бюро дає орендодавцю кілька кандидатур, а вибирає, ясна річ, уже орендодавець. В інтернеті ми навіть натрапили на історію, як родину українських біженців орендодавець вибрав тому, що в групі, запрошеній для огляду квартири, вони єдині роззулися при вході...

Ось так і ми зареєструвалися й почали їздити на оглядини. І раз по раз — марно. Ну й дійсно, якому орендодавцю потрібен тимчасовий квартиронаймач, котрий, щойно закінчиться війна, одразу повернеться до України? Байдуже, з власної волі чи ні. Війна закінчилася?

Значить, годі сидіти на шиї німецького платника податків. Ауфвідерзеєн!

І тільки з цією квартирою раптом усміхнулася фортуна.

Мабуть, криво, але ж усміхнулася. Не дуже-то, мабуть, рвався сюди німецький орендар: і маленька, й вікна на цвинтар...

І ось тепер щодня бачимо з вікна цього сивого чоловіка.

Спочатку він кілька хвилин стоїть перед могилою.

Напевно, молиться.

Щось поправляє, якщо йому здається, що щось не так. А потім довго сидить на лавці. Курить. Про щось думає. Або, біс його знає, просто дивиться перед собою...

Хто він?

Звісно, вже пенсіонер, який доживає віку в порожній квартирі, до якої не хочеться повертатися. Втім, немає сумнівів, у квартирі в нього все до ладу. І сам він цілком забезпечений і за будь-якими мірками успішний. Одягнений по погоді. Залежно від тієї ж таки погоди приїжджає то автівкою, то моторолером, а то й велосипедом. Має з чого вибирати. Одного разу, йдучи вулицею, ми побачили його навіть за кермом кабриолета. Нічого собі! І шиканути він умів!..

А до кого приїжджає, й запитувати не треба.

Якщо завжди один — зрозуміло, до дружини.

Іноді мені здається, що його душа вже давно там, з нею. А тут лише тлінна оболонка, яка їсть, п'є, спить, кашляє... І щодня їздить до цвинтаря. Збоку поглянути — жива людина. А що там усередині... Ось він устає вранці, як звик усе життя вставати о п'ятій годині. Голиться. Заварює каву. Снідає, як тут заведено, канапками. Готує обід. Обідає. І нарешті — час! І їде до неї.

А потім, постоявши біля могили, сидить на лавці.

Коли холодно, кутається в куртку, піднімає капюшон. Знову закурює. І дивиться в простір. Напевно, згадує? Щось геть просте. Усмішки. Дотики. Спільні поїздки... Життя, прожите разом.

Якого більше немає...

Чому я розповідаю цю історію?

А тому, що мені здається, що вона про любов.

У житті забагато бід і нещасть, жалю, болю й страждань. Але є ще й любов.

А якщо у твоєму житті не було любові...

Добре сказав Булат Окуджава: а інакше навіщо на землі цій вічній живу?..

Частина 15. Регенсбург. Продовження

Кажуть, два переїзди дорівнюють одній пожежі. А цей у нас із дружиною був уже третім. Втім, смішно було б два попередні порівнювати з пожежею.

З порожніми руками в'їхали до Німеччини — з порожніми руками й переїжджали.

Але до третього переїзду вже накопичили сяке-таке майно. Купили ліжко, бо в орендованому житлі ліжко було тільки одне, та й те односпальне. Почали набувати власного посуду. Ну, може, і ще що-небудь по дрібницях. Але як же швидко куплене по дрібницях починає забирати все більше місця!

Але, на щастя, є в нас безвідмовний друг Петер. Перший справжній німець, з яким ми потоваришували в Німеччині. Втім, не зовсім справжній. Петер, а по-нашому — Петро або

просто Петя, був радянським етнічним німцем. Народився в Казахстані, куди вислали його батьків, щойно Гітлер пішов війною на Сталіна. Зрозуміло, Сталіну це не сподобалося. Ще б пак! Польщу задушили разом, з двох боків, а потім у Бресті ще й спільний парад перемоги влаштували. І Західні Україну й Білорусь, а з ними й Прибалтику Гітлер віддав, оком не змигнувши. І у війні з Фінляндією, коли увірвали шматок території до самого Виборга, не заважав.

І раптом той самий Гітлер, найкращий, можна сказати, друга, почав війну?!

Ну, покажу я йому, найкращому другу!

І Сталін відігрався на радянських етнічних німцях, які переселялися до Російської імперії ще за Катерини Другої.

Їх оголосили ворогами народу й вислали під три чорти. Кого на Північ, кого в Сибір, а кого й до Казахстану, де й народився Петер-Петро. І виріс, і вивчився на зварювальника, і в армії відслужив, і працював, і одружився. А коли для етнічних німців відчинили двері, з усією родиною рвонув до Німеччини. І нічого, теж не загинув. Купив будинок, узявши позику в банку, машину, а потім і другу, для дружини, і напрацювався теж досхочу, щоб повернути позику й заробити хорошу німецьку пенсію. І вільно розмовляв, звісно, двома мовами. Він у нас навіть за перекладача був, коли ми прописувалися в Штайнберзі-ам-Зе. А згодом і в соціальній службі Регенсбурга, коли та вирішувала — дозволити нам переїзд чи ні.

Петя в день переїзду приїхав хвилина в хвилину. Своїм «Фольксвагеном», але з вантажним причепом.

Ми завантажилися, дочекалися господарів житла, щоб підписати документи, що залишаємо квартиру в тому ж стані, в якому вона була при в'їзді. І все! Прощай, село, здрастуй, місто!

Поки на новому місці розвантажували речі, підійшов представник фірми-орендодавця. З ним теж підписали папери.

Про те, в якому стані квартири передається в оренду.

І знову Петя за перекладача. А до стану квартири претензій бути не могло. Будинок ще пахне фарбою. Чи то щойно збудований, чи то капітально відремонтований.

Цікавий, до речі, будиночок, літерою «Г» у плані. Триповерхова частина дивиться фасадом на проїжджу вулицю, а двоповерхова — з мансардою — щось на зразок перпендикулярної прибудови.

І виявилося, що ми заїжджаємо до цього перпендикуляра найостаннішими. На подвір'ї ще щось добудовують, облаштовують, облагороджують, але в квартирах жити вже можна.

Заносючи речі, на бігу познайомилися з сусідами. Дві родини, теж біженці з України. Наші три житла об'єднує спільний прохідний балкон, до якого виходять двері з квартир. З нього в просвіті між будинками та деревами видно Реген — річку, яка й дала назву місту. А вид на вулицю перекидає триповерхова частина будівлі. І добре. Менше шуму від траси.

А сусідами під нами виявилася німецька пара, пенсіонери.

Дружина стояла біля відчинених балконних дверей... Хвилинку! Парадокс у тому, що балконні двері в нас є, а от балкона немає. Тільки поручень, на який можна спиратися й уявляти, що стоїш на балконі.

Так ось, дружина стояла біля цих дверей, коли її гукнули знизу. «Привіт. Ви хто? Звідки? О, ми любимо Україну. Мене звати Клара, а мій чоловік — Карл. А вас як звати?»

Так поступово познайомилися й з іншими сусідами.

І почали облаштовуватися.

У квартирі є вбудована кухня — а більше нічого. У перші дні ми навіть снідали, обідали й вечеряли на прасувальній дошці.

Але ж це Німеччина. Країна капіталістична, але водночас і соціальна. Кожен громадянин Німеччини, навіть найнезаможніший, повинен жити гідно.

Ми, не громадяни Німеччини, але власники посвідки на проживання, теж маємо таке право.

І тут, як і в Штайнберзі-ам-Зе, оренду оплачуватиме за нас соціальна служба. Вона ж

виплатила за нас і кауціон, заставу орендодавцю, дві тисячі євро. Але ці гроші частинами щомісяця вираховуватиме з нашої грошової допомоги. Самостійно, з тієї ж допомоги, ми оплачуватимемо лише електроенергію й інтернет.

Але як бути з меблями?

Виявляється, в Німеччині законодавець подбав і про це.

Ми подаємо прохання до соціальної служби: нам необхідна грошова допомога для придбання меблів. І додаємо список необхідного.

І на наш банківський рахунок приходять гроші.

Не занадто великі. Рівно стільки, скільки передбачають нормативи соціальної служби. Але гроші на меблі в нас тепер є.

У нашій колишній державі, яка звалася соціалістичною, де-небудь коли-небудь таке було?

Багато чого доведеться купувати в комісійних крамницях або з рук — а німці, до речі, розстаються зі старими речами, які стали непотрібними, легко, не скнаряться, іноді віддають і задарма, — але ж гроші у нас є.

Але тут-таки, немов за законом тяжіння, на нас посипалися нові фінансові проблеми.

Лист на електронну пошту зі Швандорфа від Марії.

Ви винні 200 євро за послуги. Якби продовжували жити в будинку, ця сума з часом компенсувалася б, але... ви ж поїхали.

Це те, чого ми теж не розуміємо в Німеччині: людина сумлінно сплачувала щомісяця за електроенергію, водо- та газопостачання, але потім, після звіряння показників, раптом з'ясовується, що вона щось комусь винна. І те, що потім ці гроші можуть якось «компенсуватися», — ще більш незрозуміло.

Але ми не сперечаємося. Пишемо листа у відповідь: люба (німецькою це слово рівносильне нашому «шановна») Маріє, ми готові віддати вам ці гроші з рук у руки.

Ні, відповідає Марія, це неправильно, має оплатити соціальна служба.

Ох уже ця німецька любов до «правильності»!

І починається.

Документи йдуть туди-сюди, пишуться клопотання, приходять відповіді... Ні, хоча борг виник під час проживання в районі Швандорф, його соціальна служба оплатити цей борг не може — бо тепер ви перебуваєте в юрисдикції соціальної служби Регенсбурга.

Починається новий етап листування. Ми впевнені, що соціальна служба Регенсбурга відмовить. З якого дива вона зобов'язана оплачувати борг, що виник у сусідньому районі? Але... несподівано стається «диво»: «наш» борг гасять.

Та одразу ж на наші голови падає новий лист. Він прийшов уже звичайною поштою. Від квітня до листопада 2022 року ви проживали в Танштайні, ваш борг за проживання становить 800 євро. Звідки? До того ж такі гроші нам уже точно не по кишені. Робимо ксерокопію листа й знову звертаємося до соціальної служби Швандорфа. Відповідь та ж сама: ви не належите до нашої юрисдикції.

У розпачі пишу листа у відповідь: у період проживання в Танштайні ви вираховували гроші з нашої допомоги! Як за пільгу, «що надається в натуральному вигляді»! Ось ваші ж листи, які це підтверджують! Тож розберіться, будь ласка, самі, звідки взявся цей борг «за проживання» й що тепер з ним робити!

Замість пояснень — те ж саме «ви поза нашою юрисдикцією»...

Зціпивши зуби, пишу вже до соціальної служби Регенсбурга.

Фактично — скаргу на Швандорф!

І додаю всі документи. Розберіться, будь ласка, з вашими колегами з сусіднього району!

І знову стається диво: «наша» соціальна служба оплачує ці злочасні 800 євро...

Німці самі клянуть свою бюрократію. Будь-який лист, будь-який папірець викидати не можна, їх треба дбайливо зберігати роками — а раптом знадобяться?!

Але от, виявляється, ця найстрашніша німецька бюрократія теж працює на благо людини! «Все в ім'я людини, все на благо людини», — ці слова постійно лунали в нашій колишній державі.

А тут вони ще й працюють.

Зате нам знадобилося два роки, щоб почати розуміти, що й як тут влаштовано.

Та все одно — не зовсім. Дійсно — як, якщо німці гроші на вітер не кидають?

Найперша розмова в соціальній службі.

— Ви отримуєте українську пенсію?

— Так.

— На банківську картку?

— Так.

— Покажіть, будь ласка. За нею можна отримати гроші в Німеччині? Розплатитися в крамниці?

— Так.

— Суму української пенсії ми вирахуємо з вашої грошової допомоги.

І кожні пів року ми заповнюємо для соціальної служби одні й ті самі документи: доходи, рухоме й нерухоме майно в Україні, українська пенсія...

А раптом ви стали багатшими, а раптом отримали спадщину, а раптом обзавелися новими джерелами доходу?.. Тоді й ці гроші вирахуємо з вашої допомоги...

А те, що ми знайшли квартиру в Регенсбурзі, — просто везіння. Далеко не всім так щастить.

Скільки українських біженців продовжує жити в маленьких селах навколо Регенсбурга чи будь-якого іншого міста, часто-густо в квартирах типу комуналок, зі спільною кухнею й спільними санвузлами. Шукають — і не знаходять. Ще гірші умови в Берліні.

В аеропорту Тегель, центрі нібито тимчасового розміщення, люди застрягали на роки. Застрягають і в колишньому аеропорту Темпельгоф. У тих самих спартанських умовах. Простір ангарів розділений тонкими пластиковими перегородками на невеликі блоки-кабіни без стелі й дверей. У такому блоці можуть проживати по кілька чужих родин або самотніх людей разом. Усередині тільки двоярусні ліжка, шафи для особистих речей і мінімальний набір меблів. Усі санвузли, душові зони та пральні є спільними й винесені в окремі санітарні блоки. Готувати в ангарах суворо заборонено, людей годують у спільній їдальні.

Частина 16. Російська рулетка

Те, що Україна помітно відрізняється від Росії, я зрозумів 1969 року, коли потрапив на переддипломну заводську практику до Києва.

Після напівголодної Пермі Київ здавався неспішним, впевненим у собі, а головне —

справді ситим. У звичайній їдальні на Хрещатику можна було за копійки взяти відбивну по-київськи, справжню, з кісточкою, дбайливо обгорнутою паперовою папільоткою, а на десерт — полуницю з вершками, невидані в Передураллі ласощі.

Магазини вражали різноманітністю товарів.

Книжкові — книжками російською та українською.

Один із наших однокурсників, фанат наукової фантастики, буквально ошалів від її достатку.

Їздити до підприємства доводилося через усе місто: тролейбус, метро, трамвай — і він так і їхав, із книжкою в руках і очима в книжці. Одного разу, опинившись поруч, я глянув йому через плече.

— Слухай, ти читаєш українською?

— А ти подивися, хто автор! У нас його перекладів удень зі свічкою не знайдеш! А що українською — мова зрозуміла!

Втім, я й до того знав, що Україна — самодостатня союзна республіка.

Пам'ятаю, батько, який щойно повернувся з Москви, з відрядження до Міністерства вугільної промисловості СРСР, думаючи про щось своє, сказав за сніданком:

— Але Україна не хоче...

І побачивши допитливі очі дітей, пояснив:

— Держплан вимагає збільшити видобуток вугілля, а українська делегація тільки руками розводить: ви ж розумієте, наш Держплан уже зверстав цифри й Верховна Рада України їх затвердила — вони мають силу закону.

Ось і виходило: з одного боку — комбінат «Воркутавугілля», потужний, з розвиненою інфраструктурою й безліччю шахт, але без права голосу. З іншого — союзна республіка, що має власні Держплан, Раду міністрів, Верховну Раду, навіть членство в ООН і... право сказати «ні». І тепер саме Воркуті доведеться верстати цифри наново, слухати на нарадах крики начальників шахт, що їм не вистачає виробничих потужностей, і... вишукувати ці самі потужності.

1966 року, після другого курсу, літні канікули я провів в Алушті.

Благодатний був час. Господарі житла розбирали відпочивальників просто на тролейбусній зупинці: карбованець за добу. Харчуватися можна було в дешевих і цілком пристойних їдальнях. Пляжі. На ринку овочі й фрукти на будь-який смак і гаманець. Але запам'ятався тільки один епізод: проходячи вулицею, випадково глянув на табличку автобусної зупинки й... здивувався: українською мовою?.. А за секунду розсміявся сам із себе: з 1954 року Крим — це Україна!

Я не знаю, яким був Крим у складі РРФСР, але унікальну тролейбусну трасу, гірську й найдовшу в світі, від Сімферополя до Алушти й Ялти, 1959 року збудувала вже Україна. У рекордно короткі строки. Залучивши фахівців понад вісімдесяти підприємств із десяти міст. І оздоровниці на Південному березі Криму, від Алушти до Ялти, кажуть, розквітли вже за Україну... І безпардонну анексію Криму 2014 року я сприйняв як удар під дих...

Але ж в Україні — або, як тоді казали, на Україні — я бував і раніше, ще хлопчиськом, просто не замислювався про це.

У Сєверодонецьку, куди після Другої світової на хімічний комбінат-гігант занесло із Сибіру дядька-фронтовика, матиного брата. І вдало занесло: і посаду гідну отримав, і гарну трикімнатну квартиру. І ось улітку... адже Воркута — це Заполяр'я, й дітей треба обов'язково вивести на південь... улітку мати тягла нас до дядька. І той сумлінно терпів: рідна сестра як-не-як. Мені й зараз сниться іноді це біле місто. Тодішнє. Не зруйноване обстрілами та бомбардуваннями. Дядька давно немає. А двоюрідна сестра зуміла втекти, коли бої йшли ще за Лисичанськ. Чи повернеться коли-небудь? Буде куди? Чи так і буде поневірятися біженкою?..

І в Артеку я побував. Як юний математичний геній Республіки Комі... Наш піонерський загін був багатонаціональним. І, хто його знає, може бути, діти та онуки моїх артеківських однолітків сьогодні теж воюють проти України?..

Але ані тоді, ані пізніше навіть не гадав, що й сам у тридцять років пов'яжу долю з Україною.

Але ж і посаду запропонували гарну. І квартиру в найближчій перспективі.

А я вагався. Але товариші по службі говорили: не дури, їдь, чужим ти там не будеш. І дійсно. Легко влився в колектив, інтернаціональний, талановитий і доброзичливий, і скоро зайняв у ньому свою нішу. Дружина знайшла роботу. Діти з перших днів почали дивитися по телевізору не лише «Спокойной ночи, малыши», а й «На добраніч, діти» й «Катрусин кінозал» і якось легко й непомітно почали розуміти українську мову, а я...

Я виписав обласну газету, що виходила, зрозуміло, українською, купив академічний українсько-російський словник і взяв у бібліотеці «Енеїду» Котляревського. Соромно жити серед народу, який навіть вміє говорити російською, й не розуміти його рідну мову.

Вже перша фраза — «Еней був парубок моторний», — виявилася бешкетною й запальною.

Я був у захваті. І далі читав із захопленням, майже не користуючись словником, радіючи зростанню розуміння.

«Еней з Дидоною возились,

Як з оселедцем сірий кіт»...

Як гарно!

Але я загальмував.

Чому кіт? Заглянув до словника... І розсміявся! Кіт — це ж кіт! А я зрозумів — «кит»!

Так ось він який, цей самий хибний друг перекладача!

А потім і жарт почув: Еней був парубок моторний, допоки в нього був бензин...

Перша театральна вистава, яку дивився українською мовою, стала справжнім іспитом: занадто багато незрозумілих слів. Але наприкінці вистави аплодував нарівні з усіма.

А потім українська мова почала проникати в мене поволі.

І вдосталь поїздив Україною по відрядженнях. У Харкові з благоговінням стояв перед будівлею університету. Тут викладав сам Ляпунов, геній теорії стійкості динамічних систем, за якою я захищався. Без якої немислимі ані ракетна, ані космічна техніка.

По університету доблесна путінська армія вдарила в перші ж дні, коли стирала з лиця землі міста-супутники Києва й намагалася взяти Харків. І якби тільки по університету... Недарма найпотужніша хвиля біженців була якраз із Харкова...

У Маріуполі побував у тому самому театрі, у підвалах якого ховалося від бомбардувань мирне населення міста. Пілот, який скинув на нього бомбу, розраховував на звання героя?..

Бував і в Умані, а тому й радісний крик в ефірі «Точно в ціль!» поцілів і в моє власне серце.

Що ви робите, мерзотники! Україна сприймала Росію як братську республіку, близьку і за мовою, і за культурою. Але де сьогодні ваша так звана культура? Там, де й усе інше? Ваш Ленін — так-так, тепер уже ваш, а не наш — як і раніше лежить у мавзолеї, а його ідея про право націй на самовизначення — на цвинтарі? Зате вождем усіх народів у вас знову проголошено Сталіна, тирана народів. А Україна оголошена фашистською державою лише за те, що в ній, на противагу імені Сталіна, зазвучало ім'я Бандери? Який і сам був в'язнем фашистського концтабору й вбитий у Мюнхені, далеко від України, агентом КДБ СРСР. За що? За ідею незалежності України. Але ж ця ідея існувала ще до Бандери. Навіть до Переяславської ради. Але не того, видно, партнера вибрав для цього Богдан...

45 мільйонів українців мешкає на різних континентах планети. Усі вони, як і представники будь-якої іншої національності на Землі, різні. Можуть бути й смішними, й собі на умі, й працюватимуть, й безтурботними, й геніальними, як Тарас Шевченко. Але для кожного з них Україна — не порожнє слово.

Але зараз, коли ворог грабує, гвалтує й вбиває Україну, поруч із цим словом — біль.

І в серці кожної порядної людини на Землі, для якої свобода і незалежність — не порожні слова, той самий біль.

15 вересня 2024 року.

На наших курсах німецької несподівано утворилися канікули на два тижні, й ми з дружиною вирішуємо з'їздити додому.

Особливих причин їхати ніби й немає. Але й не їхати — теж нема.

Ну, мабуть, дещо треба зробити — але все не термінове й у дрібницях, а також подивитися на залишену квартиру, що простояла дві зими без опалення.

З важким серцем залишену. Вона навіть сниться в тривожних емігрантських снах.

Маршрут складається без проблем — які можуть бути проблеми, коли інтернет у кишені?

«Баварський експрес» за маршрутом Мюнхен — Прага, це якихось п'ять годин, потім пересадка на нічний поїзд до Перемишля — молодці чехи, здогадалися, що поїзд матиме попит, відносно недорогий до того ж, — а там дві години до Львова й одразу додому нічним поїздом Львів — Запоріжжя.

17 вересня 2024 року.

Перша несподіванка чекає на нас на вокзалі в Регенсбурзі. Експрес підкочує вчасно й до потрібного перону, але вагон, до якого в нас куплені квитки, чомусь закритий для посадки. Він що, несправний?..

Сідаємо до сусіднього вагона. Вільні місця є, але ж не наші! Що ж, так і їдемо, чекаючи, що ось-ось з'явиться хтось із квитками на зайняті нами місця.

У Швандорфі вагон набивається до краю. Переважно молодь, що готова їхати і дійсно їде стоячи, але нас ніхто не жене. Перед кордоном із Чехією відкривається і «наш» вагон, значить, несправний не був, але не бігти ж через тамбур на «свої» місця...

А ось і Прага. Вчасно, без запізнення. Дві з половиною години до відправлення поїзда на Перемишль.

Виходжу курити до привокзальної площі. А що там за пам'ятник? У найперший приїзд до Праги, того року, коли Україна тільки-но отримала безвіз, ми з дружиною його не помітили. Чи його ще не було? Треба подивитися. Тут-таки з'являється якийсь прошак, що показує — дай закурити. Показую йому порожню пачку — сигарета дійсно остання. Прощак дивиться на мене з підозрою. Відходячи, навіть бурчить щось собі під ніс. Так, у Німеччині ми від такого відвикли...

Пам'ятник Вудро Вільсону. У першу секунду я ледь не розтуляю рота від подиву — кому? Американському президентові? За що? Але табличка біля пам'ятника трьома мовами послужливо пояснює: це Вудро Вільсон благословив Масарика 1918 року на створення незалежної чеської держави. Оце так-так! Не в європейських вершителів долі — у США просив благословення Масарик...

Виходячи на посадку до поїзда Прага — Перемишль, бачимо, що в підземному переході є ще й меморіальна дошка, яка сповіщає про те ж саме. Явно вже після падіння комуністичного режиму й дошка, й пам'ятник з'явилися. Не посміли б чехи за часів СРСР, коли перші ж поривання до демократії були розчавлені радянськими танками, що увійшли до Праги...

Поїзд на Перемишль теж відправляється вчасно.

За кілька хвилин з'являється провідник, перевіряє квитки й, допомагаючи собі жестами, показує, як зачинити двері купе на ніч. А потім запитує: що б ми хотіли отримати на вечерю? А вранці, перед Перемишлем, буде ще й сніданок: кава й круасан. Нічого собі сервіс! Життя, схоже, налагоджується!..

18 вересня 2024 року.

До Перемишля прибуваємо виспані й бадьорі після кави. Український потяг на Львів вже чекає на нас біля сусіднього перону, за залізними ґратами. Вочевидь, той перон вважається вже умовно українським, але вийти до нього можна тільки через польську митницю.

Митниця працює жваво — одразу відправляють до кабінок прикордонного контролю. Поляки навіть не обтяжують себе оглядом речей — яка нам, мовляв, різниця, вивозьте все, що завгодно, а от ввезти до Євросоюзу щось недозволене ми вам не дамо!

Українські митники та прикордонники перевіряють багаж і пасажирів уже в поїзді, після відправлення з Перемишля й перетину українського кордону.

Як же схожий Львів на європейські міста — і німецькі, і чеські, і австрійські, — адже за тими ж канонами будувався. Але зараз львівський вокзал — який не поступається, мабуть, празькому, а регенсбурзький, швандорфський і пльзенський вокзали навіть перевершує — виглядає похмурим і невеселим. Підземні переходи до перонів перетворені на імпровізовані бомбосховища — повісили в них таблички й поставили лави. Чи таким бачили ми його того дня, коли, прибувши до Львова вщерть забитим людьми евакуаційним потягом, стояли в черзі до автобусів?

Згадався й яскравий заголовок у газеті за склом кіоску: війна закінчиться, коли кількість убитих росіян перевищить сто тисяч...

Сумний спогад... Сьогодні втрати агресора перевищили вже сімсот тисяч. Навіть якщо лише чверть убитими — це значно більше за сто тисяч. Але їм все замало...

Курю на пероні. Якийсь потяг, що йде на схід, готується до відправлення.

Вже майже всі пасажери зайшли до вагонів, а осторонь якийсь військовий та його дівчина ніяк не можуть відірватися один від одного. Репродуктор оголошує відправлення, й тільки тоді вони розмикають обійми. Провідниця впускає військового до вагона й крадькома хрестить його в спину. А потім і його дівчину, яка йде з перону з опущеною головою та заплаканими очима.

Будьте ж ви прокляті — всі, хто це нам влаштував...

19 вересня 2024 року.

Рано-вранці ми вдома. Ще темно. Відмикаємо кодовий замок на під'їзді й підіймаємося до свого поверху ліфтом...

Ліфтом!

Ну чи не ідіоти?..

А якщо саме зараз почнеться повітряний наліт і вимкнуть електрику?.. А якщо саме зараз буде приліт?..

Але все минається щасливо. Вмикаємо світло на сходовому майданчику й — нарешті! — заходимо до квартири.

Слава Богу, все гаразд.

Ми вже начулися про житло, яке простояло зиму без опалення. Чорні від плісняви штори на вікнах, грибок на стінах і навіть на постільній білизні. Нас Бог милував. Але звідки стільки іржі на трубах у ванній? Ми ж, їдучи, перекрили вхідний вентиль водопостачання й залишили двері кухні та ванної відчиненими. Значить, вологе повітря стояка проникає до квартири крізь вентиляційні решітки? А труби, на жаль, — не німецький металопластик...

Ось і конкретна робота з'явилася.

А на балконі... Ти ба! Це ж спроба проникнення!

Добре, що кронштейн, за який, судячи з усього, чіплявся зловмисник, не витримав — зіскочив зі шпильки. Тепер теліпається на одній шпильці, а мотузки для сушіння білизни провисли майже на метр. А зловмиснику, схоже, вдалося приземлитися на свій балкон. Другий кронштейн просто повело, але якби зірвався і він, лежав би гад на асфальті з виразом подиву в мертвих очах...

Дивно, але мені його не шкода.

Хай би лежав...

Квартира під нами — орендована.

Мешканці постійно змінюються.

Мабуть, черговому, перед тим як з'їхати, й спала на думку ідея подивитися, чи можна чимось пожититися поверхом вище. І якби не шпилька...

Ладно, приведу кронштейни до ладу, коли повернемося вже остаточно. А ось труби у ванній треба обов'язково зачистити й пофарбувати прямо зараз, щоб не проіржавіли наскрізь...

За день переживаємо три повітряні тривоги. Але вже ніхто, як це було на початку війни, не біжить вниз сходами, щоб сховатися в підвалі, переобладнаному під бомбосховище. Звикли чи що? Чи байдужість настала? Фаталізм...

Буде приліт чи ні — це російська рулетка. А якщо буде, то... яка різниця, будуть тебе діставати з братської могили бомбосховища чи з уламків власної квартири?

Не вмерло місто — живе. Працюють магазини, школи, дитячі садки, аптеки, банки, поліклініки. Але щойно починають вити сирени повітряної тривоги, життя завмирає. Зачинаються двері магазинів та установ, і в повітрі повисає відчуття небезпеки: а цього разу пронесе чи?..

20 вересня 2024 року.

Як добре у власній квартирі після німецького орендованого житла... Але вночі прокидаємося від звуку «шахедів» над дахами.

Звук наближається, наростає, досягає апогею... І що далі? Зараз «шахеда» посилються на місто? Чи не ми їхня ціль?

А якщо їх зараз почнуть збивати, коли вони висять прямо над дахами?.. Але звук починає віддалятися...

Виявляється, їхня ціль — Кривий Ріг. Люблять мерзотники бомбити рідне місто нинішнього президента. І кожного разу «шахеда» проходять над Кропивницьким. Збивати їх починають десь далі.

І якщо не всі українські міста лежать у руїнах — спаси й бережи, як то кажуть, — то тільки тому, що немає в орків достатньої кількості ракет, от і «шахеда» закуповують в Ірані, й якісь ракети в Північній Кореї...

21 вересня — 1 жовтня 2024 року.

Одного дня чергова повітряна тривога застає мене в супермаркеті.

Сирен у магазині не чути, але про тривогу оголошує гучномовець, що пропонує спуститися до найближчого бомбосховища, а в торговому залі приглушують освітлення.

Застигаю в розгубленості. Це що, все, що встиг скласти до кошика, треба розкласти назад по полицях? Однак каси продовжують працювати. Коли підходить моя черга, бачу, що у молодій худорлявої касирки трусяться руки, але вона тримається — покупців треба обслужити...

Іншого дня курю на балконі й раптом чую вибух. Та ні, кажу собі, це просто удар грому — адже дощ іде...

А ввечері в інтернеті бачимо викладене очевидцями відео: крилата ракета пройшла над містом і спікірувала вже на околиці, прямо у двір приватного будинку. Чоловік, який щось робив на дворі, загинув миттєво, його мати, яка була в хаті, поранена. У трьох десятків будинків навколо вилетіли шибки...

І це теж уже буденність... Російська рулетка...

Весь світ дивиться з жахом і здриганням, а вони?.. Вони називають це... примусом до миру. Все та ж пісня! Не вони напали, вони лише примушують до миру! Умиротворяють! Як умиротворяють на вулиці розперзаного хулігана випадкові перехожі...

На початку десятих років, коли Крим не був ще окупованим, я познайомився в Коктебелі, на фіналі Волошинського конкурсу, з калузьким літератором Вадимом Наговіциним. Так і не зрозумів, до якого саме російського політичного руху він належав, але говорив він прямо: наша мета — відродити Радянський Союз.

Зараз увесь світ бачить, яким способом це робиться.

І Європа застигла в очікуванні найгіршого. А що буде, якщо агресор «умиротворить» Україну? Хто стане наступною ціллю?

А далі можна почати відроджувати Російську імперію. І до країн колишнього Варшавського договору рученята протягнути. І взагалі... «Если надо, повторим»?..

Повертаємося з відчуттям полегшення. Сирени повітряної тривоги, на наше щастя,

мовчать, поїзд Запоріжжя — Львів прибуває вчасно, а далі у зворотному порядку — Львів, Перемишль, Прага. Лише з Праги їдемо не експресом, а автобусом.

Німеччина посилила контроль на своїх кордонах. На в'їзді до неї автобус оглядає німецька поліція. Показуємо свої німецькі аусвайси — посвідки на проживання. Ні! Цього замало. Зрозуміло — це ж не німецький закордонний паспорт, а лише дозвіл на тимчасове перебування в країні. Дістаємо українські закордонні паспорти, їх звіряють з аусвайсами й — дякую, до побачення. Виняткова ввічливість... Це Німеччина...

Ось, власне, й вся наша історія про російську рулетку: з'їздили, зіграли, цілі й неушкоджені повернулися.

Наша. Але не тих, хто залишається в Україні...

1 липня 2026 року. Регенсбург